میرگەها حەسنەوەیهی

بەرهەڤکرن:

سیپان إسلام محمد

میرگەها حەسنەوەیهی
سیپان إسلام محمد

میرگەها حەسنەوەهی

بەرهەڤکرن : سیپان اسلام محمد

ناڤێ پەرتووکێ: میرگەها حەسنەوەهی

بەرهەڤکرن: سیپان اسلام محمد

بابەت: مێژوو

دیزاینا بەرگی: زێرەڤان سعید

پێداچوونا زمانی: پرژین تاهر

سالا چاپێ: 2025

ژمارا سپاردنێ:(D/2736/25)

چاپخانە: بەهدینان/دهۆك

﴿بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ﴾

وَلَوۡلَا فَضۡلُ ٱللَّهِ عَلَيۡكَ وَرَحۡمَتُهُۥ لَهَمَّت طَّآئِفَةٞ مِّنۡهُمۡ أَن يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمۡۖ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِن شَيۡءٖۚ وَأَنزَلَ ٱللَّهُ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمۡ تَكُن تَعۡلَمُۚ وَكَانَ فَضۡلُ ٱللَّهِ عَلَيۡكَ عَظِيمٗا {النيساء} ﴿١١٣﴾

ڕێز و سۆپاسی

ئەز سـۆپاسـیا خودایێ مەزن و دلوڤان دکەم کو ئەڤ شـیانە داینە من کو ئەز ڤێ پەرتوکێ ب دوماهیک بینم ئەز سـوپاسـیا دەیبابێن خوییێن هێژا و خوشتڤی دکەم کو هەردەم پالپشتێن من یێن سـەرەکی بوون و هەروەسـا خویشـک و برایێن من کو هەردەم پالپشـت و پەنا بوینە بومن، هەروەسـا سـوپاسـیەکا بێ سنور بو هەمی ماموستا و دکتورێن خۆ دکەم کو هەردەم ئەو دهاریکار بوون دگەل مە و هەردەم وان ئەم فێری زانینێ زانسـتێ کرینە و چرایەکێ روهن بون بوومە کو هەردەم ئەم ژ تاریاتییێ دویرکرینە هەروەسـا ئەز سـوپاسـیا وان هەمی کەسان دکەم کو دگەل من دا دهاریکار بوون.

دیاری

ئەز ڤێ پەرتوکێ دکەمە دیاری.....

بۆ دەیبابێن خویێن هێژا و خوشتڤی ئەوێن شەڤ و ڕوژ کرینە ئێک ژ پێخەمەت ژبو سەرکەفتنا من هەروەسا بۆ خویشک و برایێن خۆیێن هێژا خوشتڤی هەروەسا بۆ هەمی ماموستایێن خو یێن ژ قوناغا سەرەتای دگەل من هەتا قوناغا زانکویێ، بۆ هەمی قوتابیێن پەروەردا بنیات کولیژا دهوک بەشێ مێژوو هەروەسا بوو هەمی پێشمەرگە و گیانێ پاکێ شەهیدان.

لیستا ئاماژێن کورتکری

ب\ج	بێ جهێ بەلاڤکرنێ
چ	چاپ
ک	کوچی
ل	لاپەڕ
ه	هجری
ب	بەرگ
مج	مجلة

د/ت	دون تاريخ
د/م	دون مكان
ط	طبعة
ج	جز
ص	صفحة
ز	زاینی

پێشەکی

گومان تێدا نینە کو مێژوویا کوردی هەتا نوکە یا ب شـــێوەیەکێ تێر و تەسەل و پوخت نەهاتیە ڕێکخستن، ئەگەرێ ڤێ چەندێ ژی یێ زانایە، ئانکو نەبوونا زمانەکێ ئێکگرتی، نەبوونا ژێدەرێن ڕەســەن ب زمانێ کوردی، بەرزەبوونا گەلەک ژ وان و چەندین ئەگەرێن دی د ئەنجامدا وەکریە کو مێژوویا کوردی هێژ فەرمی نەببیت، هەر ئەڤە دبیتە ئەگەر کو گەنج و لاوێن مە زانینەکا پێدڤی لســەر دیرۆکا خۆ نەبیت و زانیارییێن وی لســەر دیروکا کوردی بتنێ بریتی بن ژ چەند ســاڵ و بەرواران کو بمخابنی ڤە پڕانیا وان ڕوژێن ڕەشن.

گەلەک جاران دهێتە گۆتن کو خیلافەتا ئیســلامی ل کوردســتانێ ئەگەرەکێ بەردەوامە هەتا نوکە ڕێگرییێ ژ پەیدابوونا دیروکەکا تێر و تەسەل بکەت، نەخاسمە کو کورد بوێ چەندێ د ناڤدارن کو پڕانیا وان ب دلفرەهی پێشـوازی ل ئیسـلامێ کریە و خزمەتا خیلافەتێن ڕاشـدی، ئومەوی و عەباســی کریە، دگەل هەبوونا چەندین خەلەتیان ژی یێن ژ لایێ عەرەبان و مللەتێن دی یێن ئیســلامی د ڕاستا وان دا هاتینە کرن بتایبەتی ل سـەدەمێ عەباسیان، ئەڤ سـەردەمە ژی قوناغەکا گرنگە ژ دیروکا کوردی یا چەرخێن ناڤین.

ئەڤ چەرخێن ناڤین د دیرۆکا کوردی دا ڕەنگە ژ هەمی چەرخێن دی بهاتر بیت، ئەگەرێ وێ ئەوە کو دێ بینین سەرەڕای نەسەقامگیریا ڕەوشا سیاسی ل دەڤەرێ، بەلێ پڕانیا جاران میر و مەزنێن کوردان سەربخۆ دەستهەڵات یا کری و ژ لایێ هێزێن هەرێمی وەکی خەلیفێ عەباسی، ئیمبڕاتۆرێ ڕۆمێ، بوەیهیان، فاطمیان، تورکان، میرنشینێن عەرەب و فارسان و هتد.. دانپێدانەکا ڕاستەوخۆ یا پێ کری و سنوورێن وان گەلەک د بەرفرەهـ بوون و بمخابنی ژی ڤە دێ بینین کو گەلەک د ناسیار نینن.

میرنشینا حەسنەوی ل هەرێما چیایان ل ڕۆژهەلات و باشوورێ کوردستانێ ئێک بوو ژ وان میرنشینێن گرنگ یێن کوردی کو ژ لایێ هوزێن (بەرزیکان و عەیشانی) و چەندین هوزێن دی یێن هەڤپەیمان هاتیە دامەزراندن و ڕێڤەبرن، ئەڤ هوزە هەمی ئەو هوزێن کوردی نە یێن د چەرخێن ناڤین دا شیاین ڕۆلەکێ گەلەکێ گرنگ د دیروکا کوردستانێ دا بگێرن، ئەڤ چەندە بوویە ئەگەر کو نڤیسەرێ ڤێ پەرتووکێ ڕاببیت ب کومڤەکرنا پێزانینان لدور ڤێ میرنشینێ و نڤیسینا دیروکا وێ، پەیوەندیێن وێ یێن دەرەکی و هتد.. هەرچەندە د وان مێژوونامەیێن کوردی دا ئاماژەیەکا باش پێ دهێتە دان، لێ ئەڤ کارێ

نڤیســـەری هەوڵەکا ڕژدە بۆ دووبارە نڤیســـینا مێژوویا کوردی و پۆلێنکرنا وێ.

نڤیســـەری د ڤێ پەڕتووکێ دا مفا ژ چەندین ژێدەرێن ڕەســـەن وەرگرتیە، دیسـان مفا ژ وان ژێدەرێن لاوەکی ژی دیتیە یێن لسـەر ڤی بابەتی، ژ لایێ مەڤە ب گەرمی هاتە پێشـــوازیکرن و وی ژی بدلەکێ فرەهـــ پێشوازی ل پێشنیار و ڕاستڤەکرنێن مە کرن، ڕاستە کار چەند یێ مەزن و ئەمەکدار بیت، سروشتیە کو دێ هەر کێماسی تێدا هەبن و یا دیارە ژی کو ئەڤە پەڕتووکا ئێکێ یا نڤیســـەریە و دڤێت ئەم وەک بسپوورێن مێژوویێ ب دلەکێ فرەهـــ پێشوازیێ لێ بکەین ب ئومێدا وێ چەندێ کو د پاشـــەڕۆژێ دا نموونەیێن ژ ڤی جوری زێدە ببن و گەنج بەرەڤ نڤیســـینا مێژوویا خۆ بچن، وەکی چەوان نڤیســـەر کو بســـپوورێ مێژوویێ و هەلگرێ باوەرناما وێ یە ئارمانجا خۆ یا ئێکێ کریە خزمەتکرنا قوتابیێن بوارێ مێژوویێ و ئەڤ چەندە جهێ ڕێز و ستایشـــێ یە. ئەم ژ دل و گیان دەستخۆشـی و سـتایشـا نڤیسـەرێ هێژا دکەین بۆ ڤی کاری، هیڤیا مە ئەوە ببیتە دەســـتپێکا زنجیرەیەکا مێژوویا کوردی یا ناڤین و نموونەیێن وەکی وی زێدە ببن.

پشکا ئێکێ

ئێک: کورد و بانگەوازیا عەباسیان

دوو: پەیدابوونا بوەیهیان

سێ: پەیوەندیا کوردان دگەل بوەیهیان

چوار: سەرهەلدانا میرگەهێن کوردی

پێنج: هوزایەتی دناڤ میرگەهێن کوردی دا

کورد و بانگەوازیا عەباسیان

لاوازبوون و ژناڤچونا دەولەتا ئەمەوی ل سالا (١٣٢ك/ ٧٤٩ز) ژبەر سیاسەتا چەندین خەلیفێن ئەمەوی، دەمێ زولم و ستەم ل سەر دەستێ وان دیاربووی گەلەک ژ خەلیفا و والیان باج ژ موسلمانێن نەعەرەب وەردگرت یێن بێ باوەر، ئەڤە و چەندین ستەمێن دی وەکی نەدانا بەخشیشی بۆ سەربازێن نەعەرەب و بێ بەهرکرن ژ دەستکەڤتان. کورد ژی نەتەوەیەک بوو ژ نەتەوەیێن ل بن سیبەرا سێهوانا خیلافەتا ئەمەوی، ئەوژی ب مەوالی دهاتنە نیاسین، ژبەرکو ڕێژەیەکا جودا جودا ژ ژمارەکا شوڕەش و سەرهەلدانان پشکداربوون و دەستپێکر ب دژی دەستهەلاتا ناڤەند، وەکی خوارج و بانگەوازیا عەباسی و ئەڤێن دیتر ل دەمێ سالا(١٢٧ك / ٧٤٤ز)، بانگەوازیا عەباسیان ل خورەسانێ سەرهەلدا و ل دویڤدا ژبەر بانگخوازان کو ل دەڤەرێن کوردی بەلاڤ بوون کورد چوونە لایێ وان بانگخوازان و بەشداری کر د کارێ سەربازیدا ب پشتەڤانیا ڕاستەوخو و نە ڕاستەوخو دەمێ (قوتیبە بن شبیب التائی) سەرکردێ عەباسیان دگەهیتە نەهاوەند، نامەیەکێ دهنێریت بۆ والی و سەرکردێن ئەمەویان داخواز ژێ دکەت ڕێزێن ئەمەویان ب جە بهێلن و بهێنە دگەل بانگەوازیا عەباسیان، بۆ

ئەنجامدانا ڤی کاری ژی کوردەکی دهنێرنه لایێ (اسـحاق بن مسـلم) والیێ خەلیفه مەروانی بۆ سەر هەرێما ئەرمینیا و ئازاربێجانێ، بەلێ د رێکا باژێرێ (هیت) دا، چەکدارێن خەلیفه مەروانی(١٢٧-١٣٢ك/٧٤٤- ٧٤٩ز) دگەهنێ، پشتی پشکنین کری نامێ دبینن و دهنێرن ب. خەلیفه مەروانێ کۆڕێ محەمەدی ئەڤ چەنده ژی هاریکاریا کوردان ددەته دیارکرن و ب سـاناهیکرن و هاریکاریا سەربازی و هەوالگێری دبەرژەوەندیێن عەباسیاندا((1)). ژ لایێ هندەک ژێدەرانڤه گەلەک بلەز سەرکەڤتن ب دەست خۆڤه ئینا ب تایبەتی ل دەڤەرا شـارەزوور و هەرێما چیا و دەڤەرێن کوردی ئاستەنگترین دەڤەرێن دەستهەلاتا ئەمەویان بوون ژ لایێ جوگرافیڤه ئەگەر پشتەڤانی و هاریکاریا کوردێن وێ دەڤەرێ نەبایه عەباسی نەدشیان ڤی وەلاتی کونترول بکەن، هەروەسـا کوردێن ئاکنجیێن شـارەزوور گەلەک هـاریـکـاریـا عەبـاسـیـان کـر، هەروەسـا مێژوونڤیس(ابوالفیـدائ)(٧٣٢ك/١٣٣٢ز) هەر دەربارەی خەلکێ شـارەزوور دبێژیت خەلکی پێگریا خۆ و دلسـۆزیا خۆ بۆ بنەمالا

(1) مەهدی عوسمان حسێن هەروتی، ڕۆڵی سەربازی کورد لە دەوڵەت و مێرنشینە ناکوردیەکان لە سەردەمی عەباسیدا، (دهوک: ٢٠٠٨)، ص ص ٥٨و٥٩.

عەباســـی ڕاگەهاند، دبیت وەک ســـەرباز ژی پشـــکداری کربیت د ناڤ لەشـــکەریدا هەروەکی ل دویڤدا شـــەڕێ زاب[1] کو دووماهی شـــەڕێ ئێکلاکەر بوو د ناڤبەراعەباســی وئەمەویاندا، مێژوونڤیســێ ســەدێ چارێ کـوچـی (الازدی) شـــەڕێ زاب ل ســـەر زێـیـێ مەزن پەیـدا بـوو، کوردێن شـارەزوورب ژمارەیەکا مەزن پشـکداربوون[2].ئەنجامێن شـەڕی ل دووماهییێ دەولەتا ئەمەوی ژ ناڤ دچیت و دووماهی ب دەســـتهەلاتا مەروانێ کوڕێ محەمەدی ئینا، ڕولێ وان کەســـێن ئێک بوو ژ کورد دبـانگەوازیـا عەبـاســـیـانـدا ئێـک بوو ژ بـانگەوازیێن هەرە مەزن و ب ناڤودەنگ، لڤینەرێ ســـەرەکی بوو د ســـیاســـەتا عەباســـیاندا، ل دەمێ بـانگەوازیێ و پشـــتی دامەزرانـدنـا دەولەتێ ژی ئەوژی،(ئەبو مســـلم خورەسانی) [3]بوو، کورد پشتەڤانێن هەرە مەزنێن وی بوون. گەلەک تشت

(1) زاب: دوو ڕوبیارن دکەڤنە عیراقێ ب ناڤێ زاب الاعلی - الکبیر، زاب الاسـفل- الصـغیر ڕوبیارێ ئێکێ د ناڤبەرا هەولێرێ و میسل ڕا دبووریت و پاشـی تێکەلی ڕوبیارێ دیجلە دبیت و یێ دوویێ زاب الاسفل د ناڤبەرا هەولێرێ و داقوق ڕا دبووریت و دگەل زابێ مەزن ب ڕێکا دوو ڕۆژان د ناڤبەرا واندا یا دویرە و پاشـــی تێکەلی دیجلەی دبیت.یاقوت الحموي، معجم البلدان، دارصادر، (بیروت : د/ت)، ج٣، ص١٢٣و١٢٤.

(2) هەروتی، ڕۆلی سەربازی کورد، ص٦٠و٦١.

(3) ئەبو موسلم خورەسانی: دامەزرێنەرێ شورەشا عەباسیە، ل باژێرێ(جی) ل ئەسفەهانێ کو ل خورەسانێ نێزیکی دەڤەرا (مرو شاهجان) پایتەختێ خورەسانێ ژ دایک بوویە ، بابێ وی خەلکێ روسـتاق فریدی ، خەلکێ گوندەکیە ب ناڤێ (سنجەرد) خەلکێ گوندەکیە ب ناڤێ (مەخوان) سـێ فەرسـەخان ژ مارو دیرە ل سـالا ١٠٠ کوچی ژ دایک بوویە (١٠٨ك/٧٢٧ز) هندەک کەسـان دگۆت: وەسا هزر دکر کو ئەو ژ عەرەبایە و هندەکێن دی وەسا هزر دکر کو بەند بوو و یێ هاتیە ئازادکرن و خەلکێ بورسـە ژ مزگەڤتێن گوندەکی ب ناڤێ خەرتینیێ، بۆ پتر پێزانینان بەرێ خۆ بدە: المسـعودي، مروج الذهب ومعادن الجوهر ، المكتبة العصـرية، ط١،(بیروت : ٢٠٠٥) ، ج٣، ص ٢٠٠ ؛ صالح سليمان الوشمي، أبو مسلم الخراساني صاحب الدعوة العباسية، (بريدة: ١٤٠هـ)، ص١.

هاتینه نڤیسین دەربارەی (ابو مسلمی) بۆ نموونه ژێدەرێن ل سەر دەمێ ناڤەڕاستدا وەکی ابن قتیبە(٢٧٦ك/٨٩٠ز) (البلخی (٣٢٢ك / ٩٣٣ز) ب عبدالرحمان بن مسلم ناڤکریە و دبێژن ل سالا (١٠٢ك / ٧٢٠ز) ل ئەسفەهانێ ژ دایک بوویە و ل سالا (١٣٧ك / ٧٥٤ز) ژ لایێ ئەبو جعفەر منصووری (١٣٦ك – ١٥٧ك/٧٥٣ – ٧٧٤ز) خەلیفێ دوویێ یێ عەباسیڤە هاتە کوشتن، ناڤێ دایکا وی(وەشیلە) یان(وشیکە)[1]بوو، ودەربارەی نەتەوێ وی هندەک مێژوونڤیس ب عەرەب و هندەک ب فارس و هندەک ب کورد قەلەم ددەن و د ناڤبەرا ڤان بوچوونان دا ب کورد دهێتە دانان، بەلگەیەکێ بهێز هەیە ئەوژی شاعێرێ کوچکا خەلیفەی(ابو دلامە)[2] ئێک ژ دێرێن شەعرا خۆ ل دەمێ کوشتنا ئەبو مسلم خورەسانی ژ لایێ ئەبو جعفر منصوری ڤە و ئەڤ شاعێرە دبێژیت:

---

1) هەروتی، رۆلی سەربانی کورد، ل٦٢.

2)ئەبو دلامە: زەند کۆڕێ جونەر یێ بەرنیاسە ب ئەبو دەلامە و (ولی بنی اسد) بابێ وی بەند بوو، دووماهیا ژییێ دەولەتا ئەمەوی دیتیە، بۆ خەلیفە ابو العباس و ابو جعفر و مهدی شعر گۆتینە ل ڕوینشتنێن واندا پشکداری کرییە. بی فرج الاصفهانی، الأغاني، ط١،دارالكتب المصرية، (القاهرة : ١٩٣٨ز) ، ج٥، ص٢٣٥.

أبا مجرم ما غيرالله نعمة   على عبده حتى يغيرها العيد

افي دولة المهدي(المنصور)   الا ان اهل الغدراباؤك الكورد حاولت غدره

أبا مجرم خوفتني القتل فانتحى   عليك بما خوفتني الأسد الورد[1].

ئانكۆ دبێژيت:

ئەی بابێ كوژەک خودێ چ نيعمەتا لسەر بەندێ خوناگوهريت هەتا ئەو بخو ڤێ چەندێ نەكەت تەژی ئەو نيعمەتا خۆدێ دگەل تە كری ل سەر خو كره غەزەب، ئەرێ تو ددەولەتا مەهديدا خيانەتێ دكەی، ما نزانی ئەهلێ خيانەتێ باب و باپيرێن تەيێن كوردن، ئەی بابێ كوژەک تە ئەز ترساندم دا تە ب كوژم، ژبەر هندێ ئەز ژی ب دژی تە رابووم ژبەر كو تە ئەز و شێر و گول ترساندين.

پەيدابوونا بوەيهيان:

بوەيهی ژ بنەمالەكا هەژار و دەست كۆرت بوون، دەيلەمی ژی نەتەوەيەكێ ئيرانيە نشتيمانێ وان ب هەرێما دەيلەم[2] دهاتەنياسين،

(1) هەروتی، ڕۆڵی سەربازانی كورد، ل٦٢.

(2) دەيلەم :ل دەستپێكێ دەڤەرا دەيلەم دگۆتنێ دەيلەم تنێ، دەڤەرەكا بچوويک بوو كو دكەڤيتە دناڤ (جيلان) گيلان، ل باشورێ باژێرێ لاهيجان، بەلێ ل سەدێ چوارێ و دەهێدا پشتی سەرهەلدانا دەولەتێن دەيلەمی و ب تايبەتی سەرهەلدانا دەولەتا بوەهی پەيڤا دەيلەم پێناسەيەكا نوی يا جوگرافی وەرگرت و دەستپێكر ب ئاماژەدانا هەمی ئەو پارێزگەهێن دكەڤنە باشورێ دەريايا خزر، ابن حوقل ئەردێن دەيلەم ئانكو ڕامانا وێ پارێزگەهێن گيلانێ (جيلانێ)، تەبرستان، قوميس، جرجان، و بەشک ژ دەڤەرێن چيايێ رەی و قەزوين و پشكەک ژی ژ ئازاربێجانێ و ئاران، سەبارەت المقدسی دەڤەرێن دەيلەمێ دگەهيتە قوميس و جرجان و پاشی تەبرستان و دەيلەم و پاشی خزری بەلێ رەی و قەزوين ڤەناگريت هەروەسا المقدسی ناڤێ پارێزگەها(جيلان) گيلان ب دەيلەم دگوهڕيت دەيلەمی ب شێوەيەكێ سەرەكی ل دەڤەرێن چيای ل پارێزگەها جيلان، گيلان دژيان و چێدبيت ل دويڤدا هێدی هێدی بۆ پارزگەهێن جيران بەلاڤ بن، بەلێ ئەم دزانين ل سەردەمێ بەری مێژوويێ ل دەڤەرا دەريايا خزر مللەتەک لێ ژيايە كو دبيت ئيرانی نەبن، بەلێ نێزيكی ئيرانيان بوون، دبيت دەيلەمی ژ ڤان مللەتان هات بن، ئێكەم ئاماژە يان ئاماژەدان ب دەيلەمان ژ لايێ مێژونڤيسێ يونانی (پۆليبيۆسی) ڤە ل دەوروبەرێن سەدێ دوويێ بەری زاينی ل وێرێدا ئاماژە ب مللەتەكی كر ب ناڤێ دێليمايۆل، هەروەسا ل دويڤ جوگرافيناس بەتليم (نێزيكی سەدێ دوويێ زاينی) ئاماژەيەک ب مللەتەكيدا ب ناڤێ (دێليمالس) . بۆ پتر پێزانينان بەرێ خۆ بدە: د. حسن منيمنة، تاريخ الدولة البويهية السياسي والاقتصادي والاجتماعي والثقافي، دار الجامعة،(د/م : ١٩٨٧)، ص ٨٣و٨٤.

دکەڤیتە لایێ باشـــورێ ڕۆژئـاڤـایێ دەریـایـا خەزەر و قەزوینێ و هەرێمەکا چیایی یا ئاسـێیە و زەحمەتە[1]، چەندین بوچوونێن جیاواز یێن هەین دەربارەی بوەیهیان، گەلەک مێژوونڤیس وەسا دیاردکەن کو ژ نەتەوێ دەیلەمینە و هندەک ژ وان ڤەدگەرینن بۆ نەتەوەیێ فارس ب تایبەتی بۆ بنەمالا پاشـایێن سـاسـانی[2]، سـاسـانی[3] ، بوەیهی ژ لایێ

[1] د.زرار صـدیق تۆفیق، کورد و کوردسـتان لە ڕۆژگاری خیلافەی ئیسـلامی(١٦-٦٥٦ک/٦٣٧-١٢٥٨ز)،(تاران: ٢٠٢٠)، ص١٣٧.

[2] هەمزە کاکە یاسـین، حلوان لە سـەردەمی خەلافەتی عەباسـی تاڕووخانی مێرنشـینی عەننازی، (هەولێر : ٢٠١٣)، ص٩٤.

[3] ساسانی ڕەچەلەیا وان دزڤڕیت بۆ سەر (ساسانێ کوڕێ بابەک) کو مەزنێ کاهنێن پەرستگەها (ئاناهیتا) بوو، ل ئسـتەخر هەڤژینی ل گەل بنەمالا (بەرزنجانیان) دا کریە کو دەسـتهەلادارێن هەرێما فارس بوون، بابەکێ کوڕێ ساسـانی کۆڕێ بابەک کو ل دویڤدا بوویە جێگرێ بابێ خۆ د پەرسـگەهێدا ، پەیوەندی ل گەل بنەمالا دسـتهەلادارێ (داربەگرد) (ئەردەشـێر) ێ کۆڕێ وی د ئێخیتە ل بن چاڤدێریا (تیری) ئارگبەدی ل قەلا (دارابگرد) ل دەمێ تیری د مریت ئەردەشـێر ڤێ دەرڤەتێ بۆ خۆ ڤ دبینیت و دەسـت ب سـەر قەلایێدا دگریت ل سـالا(٢٢٤-٢٤١) دا، خۆ دکەتە ئارگبەدێ قەلا داربگێرد، گەلەک پێڤە نەچوو ئەردەشێری دەستهەلاتا خۆ ب سەر هەمی باژێڕی و چەند هەرێمەکێن دەوروبە دا دسـەپینیت و د هەمان دەم ژیدا بابەکی بابێ وی دەسـتهەلادارێ (اصطخر) دکوژیت و دەست ب سەر هەمی باژێڕیدا دگریت، بابەکی داخواز ژ پاشایێ ئەشکانی (ئەردەوانێ پێنجێ) ٢٠٨- ٢٢٤ کر کو ڕازی بیت ب دانانا (شـاپور)ێ کۆڕێ وی یێ مەزن کو بیتە پاشایێ (ئستەخر) ژبەر ڤێ چەندێ ناکوکی دکەڤیتە دناڤبەرا ئەردەوانێ پێنجێ و ئەردەشێری بەلێ بەختەوەریا بنەمالا ساسـانی بوو د شەڕەکێ ناڤخۆی دا رزگار بوون، (شـاپور کتوپر) مر و پشتەڤانیا ئەردەشێری هاتە کرن ژ لایێ برایێن و ڤە و کرە پاشـایێ (ئستەخر) ژ بەر ئەو خیانەتا ئەردەشـێری کری دتڕسـیا و هەمی برایێن خوۆکوشـتن و خیانەت ئێک ئێکە ل وان کر، ئەردەشـێری ژ بۆ بەرفرەهکرنا دەسـتهەلاتا خۆ تنێ د هەرێما فارسـدا پێنگاڤ نە هاڤێتن بەلکو پێنگاڤ بۆ هەرێمێن دەوروبەرێن خۆ ژی هاڤێتن. بۆ پتر پێزانینان بەرێ خۆ بدە: بۆتان توفیق مەغدید، ململانێی سـاسـانی و بێزانتی و کاریگەرییەکانی لەسـەر کوردسـتانی کۆن لە نێوان سـاڵانی٥٩٠-٦٣٠ زاینیدا ، وەرگێران :نەبەزڕۆسـتەم، چاپخانەی دانیشـفەڕ، (هەولێر : ٢٠٢٤) ل٢٧و٢٨.

ئاینی ڤە ل دەستپێکێ مەجوسی بوون بەلێ ل سەدێ سێیێ کوچی و نەهێ زاینی ئاینێ ئیسلامێ گەهشتە وان و بوونە موسلمان و دەربارەی مەزهەبێ وان ژی ژ شیعێن (زیدی)[1] بوون، وەکی حسێن بن زید[2]. بوەیهی ڤەدگەرن بۆ (ابو شوجاع بویە) [3]کو ئەڤ

---

[1] زەیدی مەزهەبەکێ شیعیە و نڤشێ وێ ڤەدگەریتەڤە بو (زەید کۆڕێ عەلی زەین ئەلعابیدین کۆڕێ حوسەینێ کۆڕێ عەلی کۆڕێ ئەبو تالبی) کو ل سەردەمێ هیشامێ کۆڕێ عبداالملکی ئەمەوی ل دژی حوکومەتا ئەمەوی ڕابوو، هەلویستێ وی وەکی هەلویستێ (حسێن کۆڕێ عەلی) بوو بەرامبەر دەستهەلاتا ئەمەوییا کو ل دەمێ یەزیدێ کۆڕێ معاویەی نینەراتی یان حکوم دکر، زەیدی ڕۆلەکێ بەرچاڤ هەبوو د پالدانا خەلکی و پشتەڤانێن خۆ دژی دەستهەلاتێ و دەستهەلادارێن وی سەردەمی، سەرکردێ ڤێ شورەشێ بوو و پاشی دبیتە عەقیدەیەک کو ب ناڤێ وی هاتە دانان، ئەڤ عەقیدەیە ب فەرمی پشتی کوشتنا سەرکردێ وان ل مزگەفتا کوفە و ل وێرێ هاتە کوشتن و ب خاچێ ڤە هەلاویست و ئاگر بەردایێ و سۆت، پشتی کوشتنا وی زەید د چاڤێ خەلکیدا بو سەرکردەکێ نەمر و سیاس . بۆ پتر پێزانینان بەرێ خۆ بدە : الشیخ حسين علي سرور العاملي، زيد بن علي إمام زيدية اليمن، دار إحياء التراث العربي، ط١، (بيروت : ٢٠١٦)، ص٤٧.

[2] یاسین، حلوان، ل٩٤.

[3] ئەبو شوجاع بویە بن فناخسرو کۆڕێ تمام کۆڕێ کوهی کۆڕێ شرزیل ئەسغەری کۆڕێ شیرکەند کۆڕێ شیرزیل ئەکبەر کۆڕێ شیران شاه کۆڕێ شیروی کۆڕێ سشتان شاه بن کۆڕێ سیس فیروزی کۆڕێ شرزیل کۆڕێ سونباد کۆڕێ بەهرام جور الملک کۆڕێ یەزدەگەرد الملک کۆڕێ هرمز الملک کۆڕێ شاپور ملک کۆڕێ شاپور ذي الاکتاف، ژیانا ڤی کەسی یا مام ناڤەند بوو و هەڤژینا وی مر بوو و سێ کۆڕ ل پشت خۆ هێلابوون، پشتی مرنا هەڤژینا وی خەمگینیا وی ل سەر وی گران بوو، شەهریارێ کۆڕێ روستەمێ دەیلەمی ڤەدگوهێزیت: ئەز هەڤالێ ئەبو شوجاعی بووم ئەز چوومە دەڤ ژ بەر وێ خەما وی من دگەل ئاخڤت من گوتێ تو مرۆڤەکی تو دشێی خەمگینیێ هەلبگری ئەڤ زارۆکە ژ بەر خەم و بەلەنگازیا تە دێ ژ ناڤ چن. بۆ پتر پێزانینان بەرێ خۆ ب بدە: ابن الأثير، الكامل في التاريخ، تحقيق: الدكتور عمر عبدالسلام تدمري، دار الكتب العربي، (بيروت : ٢٠١٢)،ج٧، ص٥و٦.

کەســـە کەســـەکێ ســـادە بوو و ژ خێزانەکا هەژار بوو و ژیانا وی ژیانەکا ســـادە بوو و یێ مژویلی کارێ ڕاڤا ماســـیا بوو ل دەریایا قەزوین[1]، دەســـتپێکا ناڤودەنگیا ڤێ بنەمالێ بۆ هەرســێ کوڕێن ئەبو شوجاعی دزڤریت (علی – احمد – حسێن) و هێدی هێدی ڕولێ وان یێ ســـەربازی ل دەڤ دەستهەلاداران دیاربوو[2]، ل دەستپێکا ســـەدێ ٤ک/١٠ز ژ ئەنجامێ بێ هێزبوونا خیلافەتا عەباســـی، ژمارەیەک ژ میر و سەرکردێن سەربازی ل هەرێمێن چیای و دەیلەم و ئازاربێجانێ دەرکەڤتن، عەلی و حســێن و ئەحمەد کوڕێن ئەبو شـــوجاعێ بوەیهی وەک چەکدارێن کرێگرتی چوونە د ناڤ لەشـــکەرێ ڤان ســـەرکرداندا، ل دەستپێکێ د خزمەتا ماکانێ کوڕێ کاکایێ دەیلەمی دا بوون، پشـــتی شـــکەســـتنا ماکانی ل ســـەر دەســـتێ(مەرداویج)[3]ێ دەیلەمی، ڕێزێن ماکـــانی ب جـــه هێلان و پەیوەنـــدی ب مەردەویچی کر گـــورگـــان و

[1] یاسین، حلوان، ل٩٥.
[2] هەمان لێڤەگەر، ل ٩٥.
[3] مرداویج بن زیار دەیلەمی پاشـــایێ دەیلەمیان بوو، کەســـەکێ خوین ڕێژ بوو، حوکمێ مدائن جبال و باژێرێن دیتر دکر، هەمی پاشـا ژێ د ترسـیان (بوەیهی) دناڤ میرێن ویدا بوون ل دەمێ مەردویج ل ســـالا ٣٢٣ کوچیدا د مریت، بوەیهی ئەســـفەهنێ و رەی داگیر دکەن و بەرەڤ ڕۆژئاڤای ڤە دچن بۆ بەرفرەهەکرنا ئەردێن خۆ. بەرێ خۆ بدە: شـــمس الدین الذهبي، سیر اعلام النبلاء، تحقیق: حسان عبد المنان، بیت الأفکار الدولیة، (بیروت : ٢٠٠٤) ج١، ص ٣٨١٠ ؛ محمد جمال الدین سرور، تاریخ الحضاراة الإسلامیة في شرق، دار الفکر العربي، (القاهرة : د/ت) ص ٥١.

تەبرستان و قەزوین گرتبوون[1]، بوەیهی کۆڕێن بوەیهی هەر ب لەز زیرەکی و ژێهاتیبوونا خۆ دەرێخست و بوونە جهێ باوەری پێکرنێ بۆ مەردەویچی، ئەوی ژی کار و بەرپرسایەتی بۆ وان دابین کر و برایێ وان یێ مەزن عەلی کرە والیێ کەرەج، گەلەک پێ نەچوو عەلی و برایێن خۆ ژ بازنێ دەستهەلاتا مەردەویچی دەرکەڤتن و د ماوەیەکێ کۆرت دا ئێگرتنەک پێک ئینا، عەلی کۆڕێ بوەیە د ماوێ سالێن (٣٢١-٣٢٢ك/ ٩٣٣-٩٣٤ز) ئەسفەهان و ئەرجان و شیراز گرت، هەر د وی دەمیدا ئەحمەدێ برایێ وان باژێڕێ کرمان گرت، مەرداویج ل سالا(٣٢٣ك/٩٣٥ز) ب دەستێ سەربازێن خۆ یێن تورک هاتە کوشتن[2]، پشتی نەمانا مەردەویچی بوەیهی ڕابوون بۆ بەرفرەهکرنا دەستهەلاتا خۆ ل سەر حسابا زیاریان[3]، ئەڤ ڕویدانە ژی ب تەمامی د بەرژەوەندیا بوەیهیاندا بوو، ڕێک بۆ خوشکرکو زێدەتر دەستهەلاتا خۆ بەرڤرەه بکەن و باژێڕ و دەڤەرێن دی بگرن و هێدی هێدی بەرەڤ بەغدایا پایتەخت پێنگاڤ هاڤێتن، علی بن بوەیە ڕابوو ب هنارتنا برایێ خۆ پایتەخت پێنگاڤ هاڤێتن[4]، علی بن بوەیە

---

[1] تۆفیق، کورد و کوردستان، ل١٣٧.
[2] هەمان لێڤەگەر، ل١٣٧.
[3] یاسین، حلوان، ل٩٦.
[4] توفیق، کورد و کوردستان، ل١٣٧و١٣٨.

ڕابوو ب هنارتنا برایێ خۆ حسێن بن بوەیە، بۆ گرتنا هەرێما چیای و شیا دەستێ خۆ ب دانیتە سەر باژێڕێ زنجان و ئەبهر و قەزوین و کرج و هەمەدان و نەهاوەند هەتا گەهشتیە حلوان، برایێ وان یێ بچوویک ئەحمەد بن بویە شیا دەستێ خۆ ب سەر کرمان و ئەهوزا دا بگریت و بەری هنگێ عەلی بن بویە شیا بوو دەستێ خۆ ب دانیتە ل سەر ڕەی و ئەسفەهانێ ژ بەر هندێ ژی وەلاتێ فارس ب گشتی بەشەکێ مەزنێ هەرێما چیای کەڤتە ل بن دەستهەلاتا بوەیهیان[1]، سالا (٣٢٦ك/٩٣٨ز) ئەحمەدێ کوڕێ بوەیە خوزستانا جیرانا عێراقێ ژی گرت و پشتی دوو سالا برایێ وان حسێنی باژێڕێ واست گرت[2]، ل ڤێرێ دەستهەلاتا بوەیهیا بەرفرەهـ بوو، ل وی دەمی سامانی[3] ژی ل بەرانبەری بەرفرەهبونا بوەیهیان نەمانە بێدەنگ

(1) یاسین، حلوان، ل٩٦ .

(2) توفیق، کورد و کوردستان، ل١٣٧.

(3) دەولەتا سامانی: سامانی ڤەدگەرنەڤە بۆ ئێک ژ بنەمالێن فارسێن ڕەسەن و کو ئاینێ زەردەشتی کربوو ئاینێ خۆ، پابی (سامان خوداهـ) باپیرێ وان موسلمان بوو، ناڤێ وی چووبوو ب ئێک ژ کەسێن پایە بلندێن باژێڕێ (بلخ) ل سەردەمێ هیشامێ کوڕێ عبدالمەلکیدا، چوو ڕێزا بانگەشەیا عەباسی ل خورەسانێ و ل گەل (ئەبو مسلمی) کار کر، سامانی کوڕەک هەبوو ناڤێ وی (ئەسەد) بوو ، بۆ خوشی ناڤێ (ئەسەدێ کوڕێ عبداللە یێ قەسری) ئەڤ ناڤە دانا ل سەر، کو فەرمانرەوایێ ئەمەویانە ل خورەسانێ، ژبەر ڤێ چەندێ ئەو ب دەستێ وی بو موسلمان، دەولەتا سامانی ل هەرێما پشت ڕوبیاری (بلاد ما وراء النهر) هاتە ئاڤاکرن، ئیران گرت و خورەسان ژی کونترول کر و(تەبرستان) و ڕەی وچیا و سجستانێ ژی ئێخستە بن کونترولا خۆ، و کوڕێن خۆ (ئەسەد و نوح و ئەحمەد و یەحیا و ئلیاس) ڕۆلەکێ بەرچاڤ هەبوو بۆ دانانا سنورەکی د شوڕەشا (رافعێ کوڕێ الیپێ کوڕێ نسرێ کوڕێ سەیار) ل سەردەمێ خەلیفە مەئمونیدا، ئەڤە ژی خەلات کرن و پلێن وان بلند کرن و کرنە فەرمانرەوایێن گرنگترین باژێڕێن پشت ڕوبیاری. بۆ پتر پێزانینان بەرێ خو بد : د. محمد سهیل طقوش، تاریخ الدولة العباسیة، دارالنفائس، ط٧،(بیروت: ٢٠٠٩)، ص١٩١و١٩٢.

(٣٢٩ك/٩٤١ز) ئەبو عەلی بن محتاج شیا جارەکا دیباژێرێن هەرێما چیای بگریت هەتا گەهشتیە سنورێن عێراقێ و حلوان ئەوی ژی هەروەکی بوەیهیان فەرمانرەوی بۆ باژێران دانان[1].

خیلافەت د ڕەوشەکا گەلەکا ئالوز و نەئارام دا بوو، کێشە و ململانێیا د ناڤبەرا سەرکردێن تورک دا و وان یاری ب چارەنڤیسێ خیلافەتێ دکر، توزونێ تورک چاڤێن خەلیفە (المتقی)(٣٢٩-٣٣٣ك/٩٤١-٩٤٥ز) ئینانە دەر و کوڕەکێ خەلیفە(الموکتفی) ئینا و کرە خەلیفە و ناسناڤێ (المستكفي بالله) دانا سەر، بوەیهیان ژی هێدی هێدی خۆ نێزیکی بەغدایا پایتەخت دکر، توزون سالا(٣٣٤ك/٩٤٦ز) مر، ئەبو جعفەرێ کوڕێ شێرزاد (ابن شیرزاد) ل جهێ وی کرە میرێ میران، بارودوخ پتر ئالوز بوو و کار گەهشتە وی ڕادەی کەس نەدشیا ئارامیێ وئێمناهییێ بۆ بەغدا ڤەگەرینیتەڤە، هەروەسا (ئینال کۆشەی) بەرپرسێ واست پەیوەندی ب ئەحمەدێ کوڕێ بوەیهی کر پێگری و پشتەڤانیا خۆ بۆ ڕاگەهاند، ئەوژی بەرەڤ بەغدا ڤە ب ڕێکەڤت و خەلیفە(المستکفی) کەیڤخۆش بوو ب هاتنا وی و پێشوازیەکا گەرم لێ کر و ناسناڤێ (معز الدوله) دایێ و ناسناڤێ (عیماد الدوله)و(رکن

---

[1] یاسین، حلوان، ل٩٦.

الدوله) دانه عەلی و حسێنی کۆڕێن بوەیهی و ڕازی بوو کو ناڤێ وان ل سـەر دینـار و دەرهەمێن خیلافێ ب نەخشـینن گەلەک پێڤە نەچوو (المسـتكفي)ژخیلافەتێ هاته دویرئخسـتن و ل جهێ وی (المطيع الله) ل جهێ وی دانـا[1]. ل ڤێرێ سـەردەمەکێ نوی هـاته دانـان د مێژوویـا ئیسلامێدا ئەوژی ب سەردەمێ بوەیهیان هاته نیاسین.

پەیوەندیا کوردان دگەل بوەیهیان:

کورد هەروەکی مه بەحس ژێ کری ل دەستپێکا سەرهەلدانێن بوەیهیان پشـکداری هەبوویه د ناڤ لەشـکەریدا، ڤێجا چ وەکی کرێگرتیەکی بیت یان هەر شـێوەیەکێ دی بەلێ دەمێ دەسـتهەلاتا بوەیهیان دگەهیته دەڤەرێن کوردان ئەڤ پشـکداریکرنه ب شـێوەیەکێ توندتر دهاته دیتن، هەر ئەڤه ل سـالا (٣٣٩ك/٩٤٤-٩٤٥ز) بەری گرتنا باژێرێ بەغدا ژ لایێ(ئەحمەد بن بويه)، کوردێن ڕۆژئاڤایێ هەرێما چیای، پشـکداریێ دکەن ل لایێ سـوپایێ رکن ئەلدەولەی بوەیهی دەسـتهەلاداریێ هەرێما چیایی، دژی لەشـکەرێ سـامانی کو هێرش دئینانه سـەر دەڤەرێ، سـەرەرای ئەڤێ ب تنێ پشـکەک ژ کوردان هاتبوونه گازیکرن بۆ پشـکداریکرن بۆ ناڤ لەشـکەرێ

[1] تۆفیق، کورد و کوردستان، ص١٣٨.

سـامانیان و هەر ل دەمێ هرشـێدا لایەنێ سـامانیان ب جه دهێلن و دچنه لایێ ركن ئەلدەولەی بوەیهی ئەو بەشـداریكرنا كوردان ل گەل بوەیهیان دبیت ژ بەر چەند ئەگەرەكان بیت، دبیت ژ بەر ئەگەرێ ئابووری بیت كو وەكی كرێگرتیەک ب شـەڕ دكر و گەلەک كەس هەبوون كو ڕزقێ وان یێ ڕۆژانه ل سـەر ڕم و شـیران دهاته دیتن، ئەگەرێ دی یێ گرێدای بوو ب ئەگەرێ سیاسـی ب تایبەتی ب ڕێكا پشكداربوونا میران دهاته كرن و میرێن كورد پشتەڤانیا میرێن بوەیهی ب دەسـت خۆڤه دئینا، ركن ئەلدەولەی گۆتنەک هەبوو[1]، دگۆت: دەولەتا من یا گرێدایه ب كوردان ڤه و دگۆت ژبەركو ئەڤ كەسـه ئانكو كورد پێدڤی ب قویتێ ژیانێنه، ڕۆژەكێ هاته گۆتن كو كوردان دەسـت بسـەر دەوارێن وی گرت و ئەو برنه نێزیكی وەلاتی و دویڤچوونێ دكەن گۆتێ ژمارا كوردان چەند بوون، گۆت: حەفت و پاشـی گۆت پێدڤیه دەوارێ حەفتێ دگەل وان با دا هندی ژمارەیا وان با[2]. هەر ل سـەر ڤی بابەتی كەسـەكێ دی یێ كورد د ژێدەران دا ب ناڤێ (مسـتخص الدوله قوام الدین المباروز باتكین بن عبدالله الكوردي

---

(1) هەروتی، ڕۆڵی سەربازیی كورد، ل١٤٢و١٤٣.

(2) مسكويه، تجارب الأمم، تحقيق: سيد كسروي حسين، دار الكيتب العلمية، ط١، (بيروت:٢٠٠٣)، ج٥، ص٣٧٧و٣٧٨.

النشاري) وەک سەرکردەیەکێ سەربازی یێ بناڤودەنگ د ناڤ سوپایێ بوەیهیان دا ئاماژە ب ناڤێ وی هاتیەدان، شـیایە پوسـتێ خۆ یێ سەربازی بگەهینیتە پلەیا (الاصفهسالار)، سەرکردێ سوپای مستخص الدولە جهێ ڕێز و باوەریێ بوو ل دەڤ دووماهی میرێ بوەیهیان{ملك الرحيم أبو كاليجار}[1].

سەرهەلدانا میرگەهێن کوردی:

ل سـەر دەمێ خیلافەتا عەباسـی ل کوردسـتان دا چەند مێرنشینەک تێدا سەرهەلدان، مێژوونڤیس و باژێرناسان و جوگرافی ناسان ئەو سەردەم و دووماهی سەردەم ئاماژە پێکریە، ئەڤ مێرنشینە ل جهێن جودا جودا سەرهەلداینە ل هەرێما جزیرێ و هەرێما چیایان و هەرێما کوردێن خوجهـ یێن ئازاربێجانێ و ئەرمینیا و ئاران، ژ بەر ڤێ چەندێ مێرنشینێن کوردی د پتریا هەرێمێن کوردیدا هەبوونا وان هەبوویە گۆتنا مەژی دەربارەی دیارترین مێرنشینن کوردان ئەوێن کو ڕولەکێ بەرچاڤ هەبوویە د مێژوویا گورەپانا سیاسی یا ددەڤەرێدا، ئەڤ مێرنشـینە ژی پێک دهێن ژ مێرنشـینا شـەدادی کو ل هەرێما

---

[1] هەروتی، ڕۆڵی سەربازی کورد، ص١٤٢.

ئاران سەرهەلدا و دیارترین باژێڕێن هەرێمێ دوین و گەنجە (جەنزە) و بەیلەقان و دەربەند و شەمکۆڕ شێروان بووینە، هەروەسا مێرنشینا ڕەوادی کو ل هەرێما ئازاربیجانێ حوکم کریە و دیارترین باژێڕێن ئەڤێ هەرێمێ ورمێ (ئورمیە) و ئەردەبێل و تەبرێز ومەرغە و سەلماس و میانج(میانە) و مەرند، سەبارەت مێرنشینا حەسنەوی کو ل ڕۆژئاڤایێ هەرێما چیایان دەستهەلاداری کریە و گرنگترین باژێڕێن وێ پێک دهاتن ژ دینەوەر و هەمەدان و نەهاوەند و ئەسەد ئاباد و سابورخاست و شارەزوور بوویە، مێرنشینا مەروانی ل هەرێما جزیرێ هەبوونا وێ هەبوویە، باژێڕێن وێ پێکدهاتن ژ ئامەدێ و میفارقینێ و ماردین و جزیرا ئبن عومەر (بوتان) و نسێبین و حەسەکێف بوو، و مێرنشینا عەنازی کو ژ ڕۆژئاڤایێ هەرێماچیایا دروست بوویە و باژێڕێن وێ ژی پێک دهێن ژ حلوان و قرمیسین و کرمانشا شارەزوور و سیمەرە و سمغان و ئەسەد ئاباد و بەندەنیجین (مەندەلی) بوون، ژبلی هەرێما هزبانی کو ل هەرێما جزیرێ هەبونا وێ هەبوویە و باژێڕێ هەولێرا نوکە پایتەختێ وێ بوویە[1] .

[1] د.ئاکو بورهان محمد، مێرنشینە کوردییەکانی سەردەمی عەباس، ط٢، (چوارچرا:٢٠٢٢)، ص٧و٨.

هوزایەتی د ناڤ مێرنشینێن کوردی دا :

سەرجەم میرێن دامەزرێنەرێن مێرنشینان مفا ژ هوزان وەردگرت، بۆ دامەزراندن و ڕاگەهاندنا مێرنشینا خۆ هەروەکی ڕۆژهەلاتناسێ ڕوسی (فلادەمێر مینۆروسکی) دبێژیت: دەستهەلاتا سیاسی یا کوردی ل سەدێن ناڤەراست دا، تابعی سەروک هوزان بوو ل ڤێرێ ئاماژێ دێ ب چەند هوزان دەین:

ئێک: هوزا (حومێدی) ل هەرێما جزیرە (بوو ئەگەرێ دامەزراندنا مێرنشینا مەروانی کو پایتەختێ وێ) میفارقین بوو.

دوو: هوزا (ڕەوادی) ل هەرێما (ئاران) بو ئەگەرێ دامەزراندنا مێرنشینا شەدادیە کو پایتەختێ وێ (دوین – گەنجە) بوو.

سێ: هوزا(هەزبانی) ل هەرێما (جزیرە) بوویە ئەگەرێ دامەزراندنا مێرنشینا (هەزبانی)کو پایتەختێ وێ (هەولێر)بوو.

چوار: هوزا (بەرزیكـان) ل هەرێمـا (ڕۆژئـاڤـایێ چیـایـان) بوویە ئەگەرێ دامەزرانـدنـا مێرنشـــینـا (حەســـنەوی) كو پـایتەختێ وێ(سەرماج)بوو.

پێنج: هوزا (شـازنجان) ل هەرێما (ڕۆژئاڤایێ چیایان) بوویە ئەگەرێ دامەزراندنا مێرنشـینا (عەنازی) و پایتەختێ وێ (حلوان – شارەزوور – ترمز) بوویە.

شـــەش:هوزا (رەوادی) ل هەرێمـا (ئـازاربێجـان) [1]بوویە ئەگەرێ دامەزراندنا مێرنشـــینا(رەوادی) كو پایتەختێ وێ (تەبرێز) بوو.

(1) ئازاربێجان :دەڤەرەكە دكەڤیتە باكورێ ڕۆژئاڤایێ فارس، هەڤســنورە ل گەل ئەردێ توركیا وقەفقازا روسـیا و ب تایبەتی وان دەڤەرا ب خۆڤە دگریت كو بەری نوكە ل بن دەســتهەلاتا عەباسـیادا بوو ، ئازاربێجان ل دەســتپێكێ بەشــەك بوو ژ دەڤەرا ماد ل ئمبراتوریەتا ئەخمین دا، ئازاربێجان هەتا ســەردەمێ جهنشـینێن ئەســكەندەری نەبوو مێرنشـینەكا سـەربەخۆ و ناڤێ وێ ئەتروپاتین بوو، ئەڤ ناڤە ژ ناڤێ ئەترۆپاتێسـی ڤە وەرگێرایە كو دەستهەلادارەكێ فارس بوو و چووبوو د خزمەتا ئەسكەندەرێ مەكەدون دا و پشتی مرنا وی پشكداری ل دابەشكرنا ئمبراتوریەتا ویدا كر، پشكا وی بەشێ باكورێ ڕۆژهەلاتا میدیا بوو كو ب شـێوەیەكێ گشـتی ب میدیا دهێتە نیاسـین. بۆ پتر پێزانینان بەرێ خۆ بدە: دائرة المعارف الإسـلامیة، المترجمة: احمد الشـنتناوي وأخرون، (بیروت: ١٩٣٣)، مج١، ص٥٦٢.

هندەک ژ مێرنشینان ڕۆلەکێ بەرچاڤ گێڕایە ژ لایێ سیاسەتا ناڤخۆ و دەرڤە، هەروەکی مێرنشینا مەروانی ل ڕۆژا چەژنا قوربـاندا ئمبراتورێ بیزانتی و خەلیفێ فاتمی و خەلیفی عەباسی و پاشایێ بوەیهی نینەرێن خۆ یێن تایبەت ب دیارییڤە ژ بۆ پیرۆزباهیا جەژنێ دهنێرنە لایێ میرێ مەروانی، ئەڤە ژی بها و پلە بلندیا مێرنشینێ دیار دکەت[1].

[1] محمد، مێرنشینە کوردییەکان، ص٨و٩.

پشکا دوویێ

ئێک: کورتیەک لسەر میرگەها حەسنەوەی

دوو: سەرهەلدانا مێرنشینا حەسنەوی(٣٣٠ ــ ٤٠٥ک)

سێ: هوزا عەیشانی

چوار: پەیوەندی حسێن بەرزیکان دگەل بوەیهیان

پێنج: پەیوەندی حسێن بەرزیکان دگەل عەباسیان

كورتيه لسەر ميرگەها حەسنەوەی

مێرنشينا حەسنەوەی ب سەر دوو قوناغێن بنەرەتيدا هاتيه دابەشكرن، قوناغا ئێكێ: سەردەمێ دەستهەلاتا حەسنەوەی كۆڕێ حسێن كوردی بخۆڤە دگريت، دناڤبەرا سالێن (٣٥٩-٣٦٩ك/٩٦٩-٩٧٩ز) و ئەڤ قوناغە ژی ب سەردەمێ دامەزراندن و بەرفرەهبوون و هەڤگرتنا سياسی يا مێرنشينێ دهێته دانان[1].

قوناغا دوويێ: كو پشتی مرنا حەسنەوەی ل سالا (٣٦٩ك/٩٧٩ز) ل (٤٠٥ك/١٠١٤ز) دووماهی هات، سەردەمێ مير بەدر كۆڕێ حەسنەوەی ب خۆڤە گرت بوو، كو د ڤی دەم دا هەلويستێ خۆ ل سەر برايێن خۆ ئێخست و هەڤڕكی دگەل دا دكر ل سەر تەختێ مێرنشينێ هەروەسا سياسەتا دەرڤە يا خۆ ل گەل زلهێزێن وی سەردەمی ب تايبەتی هەمی بوەيهيان[2]

سەرهەلدانا مێرنشينا حەسنەوی(٣٣٠ ــ ٤٠٥ك)

مێرنشينا حەسنەوی ژ ديارترين مێرنشينێن كوردی يێن سەردەمێ خيلافەتا عەباسيه كو ل دەڤەرێن ڕۆژهەلاتێ كوردستانێ سەرهەلدايه كو ل وی دەمی دگۆتێ (ڕۆژئاڤايێ هەرێما چيايان)، ئەڤێ

(1) كەرەڤان محمد احمد ئامێدی، الكرد في كتابات المؤرخ ابن الاثير الجزري، ط١،مطبعة حجي هاشم،(أربيل : ٢٠٠٦)، ص٢٣٩.
(2) المرجع نفسيه.

مێرنشینێ ژ لایێ سیاسی و شارستانی ڕولێ خۆ هەبوو، جهێ ئەڤێ مێرنشینێ هەروەکی سەرجەم مێرنشینێن دی یێن کوردی سنورێ وان یێ جێگیر نەبوو، بەلکو سنورێن وان هەمی دەما هەلکێشان و داکێشان پێڤە دیاردبوو، بەلێ ب گشتی ل دەڤەرێن ڕۆژهەلاتێ کوردستانێ حوکمرانی ل باژێرێ هەمەدان و دینەوەر[1] و شارەزوور و سابور خواست و بروجەرد و نەهاوەند و ئەسەد ئاباد ل گەل بەشەکێ هەرێما خوزستانێ (ئەحواز)[2]لاوازیا دەستهەلاتا عەباسی و سەروەریا سیستەمێ هوزایەتی-

[1] ناڤێ دینەوەر هندەک وەسا قەلەم ددەن کو ناڤێ دینەوەر ژ (دینهور) خودایێ سریانیێن کەڤن هاتیە، هندەک دبێژن ژ ناڤێ (دیونیزوس) هاتیە کو ژ لایێ یونانیان ڤە خودایێ شەرابێ و کۆڕێ ژوپیتەری بوو، ب ڕامانا (باکوشی) لاتینی (ئوزیروسێ) مسری کو ب ئەگەرێ داگیرکارێن مەکەدونی و سلوکی ڤە دەمێ هەلکولانا شینوارێن کەلێن باژێرێ دینەوەرێ حەوزەکا بەری دیتیە وێنەکێ کناری و پەیکەرێ (سلینوسات ساتیرات) هاتینە نەخش کرن، هندەکێن دی وەسا هزر دکەن کو ناڤێ وان ل سەردەمێ ساسان دا پەیدا بوویە هەروەسا ئەڤ باژێرە سەردەمەکێ درێژ پایتەختێ دەستهەلاتا (عەیشانی و حەسنەوەی و عەییاریان بوو هەروەسا ل سالا (٣٩٨ک\١٠٠٧ز) بومەلەرزەکا دژوار چێبوو و بەشەکێ مەزن ژ باژێری ب خانی و دوکان و کوچک و تەلار هەرڤاندن کو شازدە هزار کەس ل بن ئەردی دەرێخستن و ئەوێن دژی مانە ل بن ئەردی، هەروەسا ئەڤ باژێرە هاتیە ئاڤاکرن ل سەردەمێ سلوکیێن پشتی مەکەدونیا هاتین. بۆ پتر پێزانینان بەرێ خۆ بدە: محمد جەمیل ڕۆژ بەیانی، مێژووی حەسنەوەیهی و عەییاری، دەزگەی ڕەوشەنبیری بلاوکردنەوەی کوردی، (د/م : د/ت) ل ل ١٢-١٦.

[2] ئەهوزا: ناڤێ دەڤەرەکا دەولەتەکا عەباسیە کو ل ڕۆژئاڤایڤە هەڤسنورە ل گەل عێراق و ڕۆژهەلاتی و باشوریڤە ل گەل فارس و ل باکوریڤە ژی ل گەل دەڤەرا چیایی، ب تایبەتی ئەو بەشێ کو ئەڤرۆ ب لورستان دهێتە نیاسین، دەڤەرا ئەهواز ب گشتی کو نێزیکی هەمان دەڤەرا سوسیانا (خوزستانێ یە) ، کو (ئەلیامیسە) کو یونانی بەحس ژێ دکەن، ئاخا ئیلامێ کو د پەیمانا کەڤندا دهاتە نیاسین، (ئیلامتا) کو د نڤیسینێن میخدا دبینن و خوزستانا د سەردەمێ مەدا، پەیڤا ئەهواز ل زمانێ عەرەبیدا فرەیی هاوز (خۆز)، و هاوتایە ل گەل پەیڤا سریانی حوزەی و پەیڤا یونانی یا کەڤن ئاوتیون (oution) کو د بنەرەتدا ئاماژێ ب هوزەکێ دکەت ژ هوزێن ڤی وەلاتی، بەلێ فارسان سوسیانی دارشتینە بۆ شاهنشینا کەڤنا ئیلامی و ب کار ئینایە. بۆ پتر پێزانینان بەرێ خۆ بدە: دائرة المعارف الإسلامية، المترجمة: احمد الشنتناوي وأخرون، (بيروت: ١٩٣٣)، مج٣، ص١٠٩.

فیدالزمی كو بونە بنەمایێ سەرهەلدانا مێرنشینێ ب پشتەڤانیا ب هێزا هێزەكا ناڤدارا دەڤەرێ ئەوژی هوزا (بەرزیكان) ناڤێ بەرزیكان د ئەسـل دا ژ بەرزیەكان هاتیە چونكی ئەڤێ هوزێ پلە و پایێن بلند هەبوون ل وی دەمیدا[1] ، سـەركردێ عەشـیرەتا بەرزیكانی میر (حسـێن)ی بنیاتێ ئەڤێ حوكمەتێ دانا ل سـالا (٣٣٠) كوچی ل دینەوەر و شـارەزوورێ دانا، برایێن وی (ونداد و غانم) مەزنێن عەشیرەتا (عەیشانی) بوون و دینەوەر هەمی و هەمەدان و نەهاوەند و سـمغان و هندەک ژ هەرێما ئازاربێجانێ گوهداریا وان دکر، ونداد هەر زی ل سالا (٣٤٩ك) وەغەركر و دگەل هاتنا سالا نوی غانم ژی گەهشـتە وی هەروەكی وان ژڤانەک دایە ئێكودوو، ب مرنا وان دەستهەلاتا وەلاتی هەمی كەڤتە د دەست (حەسنەوەیهییان)[2]، كۆڕێ میر حسێن كوردی[3]. عەیشانی لقەک بوون ژ هوزا بەرزیكانی.

---

(1) ،محمد، مێرنشینە كوردییەكان ل٦٩.

(2) بنێرە بو پاشكو ژمارە (١).

(3) محمد امين زكي بك، تاريخ الدول الامارت الكوردية العهد الإسـلامي، ترجمة: محمد علي عوني، (مصر : ١٩٤٥)، ص٦٩.

هوزا عەیشانی:

عەشـــیرەتا کورد عەیشـــانی دناڤبەرا ســـەدێ دەهێ زاینی بو دەمێ نێزیکی پێنجی ســـالان ل چیای و دەڤەرێن دەوروبەر خودان بریار بوون ، کاریگەری لســـەر دینەور هەمەدان و نەهاوەند و ســـەمغان و ئازاربێجان و دەڤەرێن دی ژی ڤەدگرتن هەتا دگەهشـــتە ســـنورێ) شاهرەزور، ل دیڤ ڤەگێرانا(ابن الاثيري) عەشیرەتا عەیشانی ئێک بوو ژ لقێن مەزن یێن عەشیرەتا بەرزیکان[1].

کورد شیان دەستهەلاتەکا تایبەت ب خۆڤە پێکبینن، ل دەستپێکا سـەدێ ٤کوچی /سـەدێ ١٠ زاینی ل دەمێ هەردوو برا ونداد غانم کۆڕێن ئەحمەدی سـەرپەرشـتێن تایەکێ عەشـیرەتا بەرزیکان بوون، عەیشانی بوونە خۆدان دەستهەلات و کاریگەری ل دەڤەرێن دینوەر و هەمەدان و نەهـاوەنـد کو دکەڤیتە دەڤەرێن چیـایی و بەشـــەک ژ ئازاربێجان و شـاهرەزوور بۆ دەمێ نیڤا سـەدێ، هەرئێک ژ برایان ونداد و غانم هێزا خۆ یا تایبەت هەبوو ب هزاران دهاتە تەخمینکرن، ئەڤە ژی هاریکار بوو کو کونترۆلا خۆ ب سـەر ئەوان دەڤەراندا ب

[1] د.ارشاك بولاديان، الاكراد في حقبة الخلافة العباسية في القرنين10-11، ترجمة: الدكتور السكندركشيشيان، دار الفارابي،ط١،(بيروت : ٢٠٠٩)، ص١١٤و١١٥.

ســـەپینن و دەســـتهەلات د ناڤبەرا خۆدا دابەش دکر و قەلع دگرتن، ژێدەران دەنگو باسێن دەستهەلاتا عەیشـانیان پشـتگوه هاڤێت، بەلێ دشـێین بێژین عەیشـــانیان ژ بۆ کونترولکرنا وان دەڤەران پێدڤی ب دەســـتڤەئینانا شـــەریعەتێ بوو کو خەلیفێ عەباســـی دانپێدانێ ب دەســـتهەلاتا وان بکەت، دەســـتهەلاتا عەیشـــانی بەردەوام نەبوو د بهێزبوونێدا، بەلکی ل پشـــتی مرنا وان هەردوو میران لاواز بوو، وەک چـاوا ویـنـداد ل ســـــالا(٣٤٩ك/٩٦٠ز)دمـریـت و کـوڕێ وی(الغەنعیم عەبد الوهاب) دەستهەلاتێ وەردگریت، غانمێ برایێ وی (٣٤٩ك/٩٦٠ ز) وەغەرا دوومـاهیێ کر(٣٥٠ك/٩٦١ز) و کوڕێ وی دچیتە جهێ وی (سـالم دیسـم)، دهێتە گۆتن مرنا وان هەردوو میران دووماهی بوو بۆ دەستهەلاتا عەیشـانی چونکی ئەو جهنشـینێن وان ئەوێن دەستهەلات وەرگرتی نەشـیان دەستهەلاتا خۆ ب پارێزن یان ل بەرانبەر زێدەبوونا کاریگەریان ب ڕاوەســـتن، خوارزایێ هەردوو میران ونداد و غانم کو حەســـنەوەیهیێ کوڕێ حســـێنێ بەرزیکانی دامەزرێنەرێ مێرنشـــینا حەســـنەوەیهی (٣٥٠-٤٠٦ك) الغنائم عبدالوهابی گرت و ڕادەستی حەسنەوەی کرن، دەڤەرەرێن وان کونترول کرن و ئێخستنە بن دەستهەلاداریا خۆ، سـەبارەت ب ئەبو سـالم دایسـام دەستهەلاتا وان ژ لایێ ئەبو ئەلفەتاح بن ئەلعمید ژ ناڤ

چوو، ئەڤان هەردووکا دەست ب سەر دەڤەرادا گرت، بەلێ هەتا نوکە نزانن عەیشانی پشتی ژ دەستدانا دەستهەلاتا خۆ ڕووی ب ڕووی چ چارەنڤیسەکی بووینە بەلێ ئەم دشێین بێژین ژ بەر پەیوەندیا د ناڤبەرا وان و حەسنەوییان هاتینە ل بن دەستهەلاتا مێرنشینا حەسنەوەیهی، حەسنەوییە خیشکا ئەمیرێ عیشانی بوو، دەستهەلاتا وان یا ڕاستەقینە ل دەڤەراندا ب دەستێ کورداندا مایە،ئەڤ چەندە ڕویدا کو ڤەگوهاستنا حوکومرانییێ ژ بنەمالەکێ بۆ بنەمالەکادی ژ هەمان هوز [(1)]. هندەک ژێدەراندا ژی هاتیە کو حوسێنێ بەرزیکانی خیشکا هەردوو میرێن عەیشانی (ونداد و غانم کۆڕێن ئەحمەدێ کۆڕێ عەلی) خاستیە و ئانکو ل ڤێرێ میر حسێنێ کوردی خزمێ ڤان هەردوو میرێن عەیشانیە و هندەک ژێدەر ئەڤان هەردوو کەسان دکەنە برایێن میر حسێنێ بەرزیکانی و هندەک ژی ڤان هەردوو میران دکەنە کۆڕخالێن حەسنەوەیهی.

پەیوەندیا حسێن بەرزیکان دگەل بوەیهیان :

بەری نوکە ئاماژە ب دەولەتا حەسنەویهییان هاتبوو دان ئەوا ل سەر دەستێ حسێن البرزیکانی ل هەمەدانێ هاتیە ئاڤاکرن، پاشی ل

[29] شڤان ظاهر عبدالله، الإقطاع في كوردستان، أطروحة دكتورا غير منشوره، كليه الاداب، جامعه دهوك،(دهوك : ٢٠١٢)، ص ص ٤٧-٤٩.

شـــاهرەزوریَ و دینەوەر و نەهاوەند و ســـمغانیَ بەرفرەه بوو و هاریکاریَ ویَ چەندیَ ئەو بوو کو وەرگرتنا پشـــتەڤانییا دەولەتا بوەیهیان، بوەیهیایان دڤیا ویَ چەندیَ بکەن وەک هەڤپەیمانەک بۆ وان ب تایبەت پشتی کو لاواز بووین، ئانکو بوەیهی ل دویڤ ئەویَ دیار دبیت کو بوەیهیان دانپێدانا ب دەولەتا (حسێن البرزیکانی یێ کوردی) لەوما ب درێژاهیا دەستهەلاتا (حسێن برزیکانی) پەیوەندیا هەردوو لایەنان یا باش بوو، ئەڤە بۆ ئەگەریَ بهێزکرنێ و سیمایێ بەلاڤ یێ هەبوونا پەیوەندییان د ناڤبەرا بوەیهی و حەسنەوییاندا، ل سەردەمێ دەستهەلاتا حسێنی هەبوونا پەیوەندیان یا باش بوو د ناڤبەرا هەردوو لایەناندا کو بوویە سیمایەکێ هەڤپشک یێ هەڤپەیمانییێ [1] .

پەیوەندی حسێن بەرزیکان دگەل عەباسیان:

حوسێنێ بەرزیکان هەر ل سالا(٣٣٠ك/٩٤١ز) وی دەمی دەست ب بەرفرەهکرنا دەستهەلاتا خۆ کر هەتا خەلیفێ عەباسی(موتقی) هەست ب مەترسیا بەرفرەهبوونێن ئەڤی میری کری و سوپایەکێ مەزن هنارد بۆ دەستەسەرکرنا وی، بەلێ حوسێن شیا ب

---

[1] ابراهيم محمد على مرجونة، سحر السيد عبدالعزيزسالم، تاريخ الكراد دراسة تاريخية حضارية في ظل الخلافة العباسية، مؤسسة شباب الجاميعة، (د/م : ٢٠١٠)، ص٢٣٦.

ســـــەركەڤيت و وى دەســــــت ب گرتنـا ژمـارەيەكـا قەلايـان كر ل شـــارەزوور، دەســــتهەلادارێ بوەيهى ســـوپايەكێ مەزن هنارد بۆ دەستەسـەركرنا مير حوسـێنى ل سـالا(٣٣٨ك/٩٤٩ز) بەلێ بوەيهيان شـــكەســـــتن ئينـا و ب ئەڤى جورى بـارودوخ وەســــــا مـا هەتـا سالا(٣٤٨ك/٩٥٩ز) دڤێ سالێدا مير حوسێن دمريت و دەستهەلاداريا بەرزيكان دچيتە بن دەستێ كۆڕێ وى يێ مەزن (حەسنوەيه)[1].

[1] محمد، مێرنشينە كوردييەكان، ص٧٠.

پشکا سیێ

هاتنا حەسنەوەیە بو سەر دەستهەلاتێ

هەروەسا پەیوەندییێن وی دگەل عەباسی و بوەیهیان

حەسنوەیھ (٣٤٨ ــ ٣٦٩ك/٩٥٩ ــ ٩٧٩ز)

پشــتی وەغەرکرنا بابێ خۆ دەســتهەلاتێ وەردگریت، د ڕاســتیدا ئەوە دامەزرێنەرێ ئەڤێ حکومەتێ، ژبەرکو بنگەهێ دەســتهەلاتێ ل ســەر دەســتێ بابێ وی نەگەهشــت بوو ڕادێ پشــتەڤانیکرن و ئارامبوونی و هەر دیســـان هێشــتا ســیمایەکێ دووماهیێ ب خۆڤە نەدیتبوو[1]، بەلێ وەسـا دیارە حەسـنەوی یێ کۆڕێ وی ل سـالا(٣٤٨ك/٩٥٩)، بوویە جهنشینێ وی و سنورێ دەستهەلاتا بابێ خۆ بەرفرەھ کریە و تایبەتی پشـــتی مرنا هەردوو خالێن وی (ونداد و غانم) و ڕابوونا زەلامێن هوزا شـازنجانیان بۆ ڕادەسـتکرنا (ئەبو ئەلغنائم عبدالوهاب)ی کۆڕێ وندادی، ژبەر ڤێ چەندێ حەسنو ب میرێ دامەزرێنەر دهێتە دانان و مێرنشین ژی ب ناڤێ وی هاتە دانان ناڤێ وی یێ دروست (حسنویه)، د ژێدەراندا ب شـێوێ فارسـی هاتییە و پاشـگرەکێ کوردی و ئیرانییە بو گازیکرنێ و بچوویکرنێ دهێت و دکەڤیتە پاش ناڤێ کەسـایەتیا ل بن کاریگەریا زمانێ عەرەبی، ل فاسریدا(ویە) هەروەکی ناڤێ باپیرێ وی شــادکوی و ناڤێ چەکۆی باپیرێ مەزنێ هەزبانیێن هەولێرێ ب (شـادکۆیە) و (جکویە ــ شـکویە) هاتییە ل کوردستانێ ژی ب (حسنو

---

[1] زکی بك، تاريخ الدول، ص٦٩.

ـحەسـەنۆ) ناڤێ وی دئینا، وەکی مێژوونڤیسـەکێ خەلکێ ئەسـەد ئاباد هاتییە نموونا هەرا زیندی وەکی ناڤێ شـنۆیا باژێرێ کوردسـتانێ کو ب فارسـی بویە(اشـنویه)[1]، ئەڤ میرە دامەزرێنەرێ ڤێ مێرنشـینێیە نێزیکی، بیست و ئێک سالان میراتی کریە، ئەڤ میرە شیایە سیاسەتێ ب جوانی ب ڕێڤە ببەت بەلێ توشـی گرفتێن مەترسـی یێن دەرەکی دبیت[2]، میر حەسـنەوی هەمی دەما هەولدایە مێرنشـینا خۆ ژ قوناغا هوزایەتیێ ب گوهۆڕیت بۆ قوناغا مێرنشـینەکا ڕێکخسـتی، دگەل بەرڤرەهبوونێ ل دەڤەر و باژێڕاندا داخواز ژ خۆدان زەڤی وسەروک هوز و کەسێن ب شیان کر کو ئەو بخۆ زیرەڤانیێ ل مێرنشینێ بکەن و ڕێکێ نەدەنە کەسێن کێشـەدار و نەیار و هێزا ژ دەرڤە وان ژ ناڤ ببەن، ئەڤە و ژبلی ڕێکخسـتنا باجێ بۆ برێڤەبرنا مێرنشـینێ و باوەرپێکرن ب والییێن دەڤەرا[3].

پێکولێن میری ژ لایێ کەسـایەتیا خۆ یا بهێزڤە ئەنجامدا، چونکی ئەو یێ ڕەوشت بلند و سیاسیەکێ سەرکەڤتی بوو، هەمی دەما ڤەکۆلینێن بەرفرەھ کرینە بۆ کاروبارێن وەلاتێ خۆ و حەش باشـیێ

---

(1) تۆفیق، کورد و کوردستان، ل١٧٧.
(2) محمد، مێرنشینە کوردییەکان، ل٧١.
(3) هەمان لێڤەگەر، ل٧١و٧٢.

دکر و ژ خودێ دترسیا[1]، داکو ل جهەکی یان پاراستی دەستهەلاداریێ بکەت قەلایەکا ئاسێ ل دەڤەرا هەرسین ئاڤاکر ب ناڤێ(سەرماج)[2]، یان (سەرماژ)، هەتا سالا١٩٩١ز دیوارێ قەلایێ هەر مابوو، ل سەر بلنداهیا د ناڤبەرا باژێڕێن قرمسین (کرمانشاه) و هەمەدان، ل ژێدەراندا ژی ب تایبەتی باژێڕناسان ب (سەرماج) ناڤێ وێ ئینایە، بەلێ کەشتیڤانێ بناڤودەنگ (ابی دلف مسعر بن مهلهل الخزرجی) کو ل سالا(٣٦٥ك/ ٩٧٥ز) مریە ب خەلەتیڤە ناڤێ ڤێ قەلاێێ دئینیت و دبێژیت (سەرجاح)، ژبلی ئەنجامدانا کومەلا کارێ خزماتکاریێ هەر ئەڤێ وەکریە ژ لایێ مێژوونڤیس(ابن الاثیر) وەسف دکەت کو ژیانامەیەکا باش هەبوو و بارودوخێ وەلاتی ب جوانی ب

---

[1] محمد، مێرنشینە کوردییەکان، ل٧٢.

[2] **سەرماج** : قەلایەکە ژ قەلایێن میر بەدرێ حەسنەوەیهیێ بەرزیکان، دکەڤیتە دناڤبەرا هەمەدانێ و خوزستانێ (عەربستان)، ژلایێ بلاد موسلمانان نەهاتبو دیارکرن هەتا وی ڕادەی بێژین دبیت ل دەوروبەرێن دینوەر بیت هەر چەندە جهێ وێ ب هویری نەیێ دیارە، بەلێ بەنی مەسعر ئەلمهلهل ئاماژە ب ڤێ خالێ دکەت و دبێژیت (کو زەلامەکێ کورد دبیت بەلکی حەسنەوەهی بەرزیکانی) خودانێ پشکەک ژ بەران هەرڤاندن و قەلعەکا مەزن ئاڤاکر ب ناڤێ (سەرماج) ل چیایێ مەتڵ لسەر ئەڤی گوندی ژبەر کو ئەڤ دکانە نێزیکی قەرمسین بوو ل دیڤ ئاماژەیا ئبن ئەلخەتاب الفقح ب قرمسین پاشایێن ئەردی ل وێرێ کوم دبوون کو جهەک بهێتە دیارکرن ، کو ئەڤ قەلا ل نێزیکی چیایێ بێستونە بێهستونە.فرست مرعی اسماعیل ، الأمارات الکوردیة في العصر العباسي الثاني ٣٥٠-٥١١هـ/٩٦٠- ١١١٧م،دار سپرێز الطباعة والنشر،ط١،(أربیل : ٢٠٠٥)، ص٥٠.

ڕێڤە بریە، ڕێک نەدایە بەرپرسـێن خۆ کو کارێن نەباش بکەن، بۆ بەرژەوەندیێن خۆ. مێرنشـینا حەسـنەوی زێدەتر دبیت دەمێ میر حەسـنەوی دشـێت هاریکاریا سـوپای ب هنێریت بۆ (رکن الدولەی البویهی) ل دژی مێرنشینا سامانی ل دەڤەرێن ڕۆژهەلاتێ ئیسلامێ، بوەیهیان دڤێ هاریکارییێدا دەستخۆشـی ل میرێ حسنەوی کر و وان باوەری دا وی و چەند دەڤەرەکێن بەرفرەهـ دانە وی[1].

پەیوەندیا حەسنەویە دگەل عەباسیان:

لاوازی و ژ ناڤچوون و سـیستەمێ لامەرکەزی و هەبوونا عەجەمان ل سەر دەولەتا عەباسی ل دەستپێکا سەردەمێ جهنشینێ عەباسـی (ئەلموتەوەکل) ل سـالا(٢٣٢ك/٨٤٧ز) ڕێک بۆ کوردێن حەسـنەویهی خۆشـکر ل هەمەدانێ سـەربەخۆ بن ل سـالا (٣٣٠ك/٩٤١ز) ل وێرێ دەولەتا خۆ دروسـت بکەن، لاوازییا عەباسـیان و پشـتەڤانییا بوەیهیان ب دەسـتخۆڤە بینن هەر دکەڤندا دیـاربوویە کو کوردان حەزا سـەربەخۆبوونێ هەبوویە، ئەو بخۆ دەستهەلاتێ ل خۆ بکەن، هەر ل سـەردەمێن دەستپێکێ سالوخەتێن شـەڕکەرێن زیرەک ب دەسـتخۆڤە ئینا بوو، وەسـا دەربارەی

[1] محمد، مێرنشینە کوردییەکان، ل٧٢و٧٣.

حەسـنەوەیێ کورد دهێته زانین کو خۆدان ژیانامەیەکا باش و چاکە و حەز ژ خێران دکەت د ڕێکا خودێدا و زێدەباری وێ چەندێ کو شییا دەســـتهەلاتا خۆ ب هێز بکەت ب ڕێکا زێدەکرنا قەلایا خالێ وی ونددای و غانمی ل گەلەک قەلایێن دژی کو نێزیکی شـاهنشـینا وی بوو ئەو ژی قەلایا ئیسـتهبانان بوو، ئەو چەندە بۆ ئەگەر کو ب هێز بکەڤیت و پەیوەندییا عەباسـیا و حەسـنەوییان چوو د قوناغەکا نویدا و ناڤەرۆکا وێ باشــتر لێ کر، پەیوەندییا ژ لایێ هەردوو لایانڤە ئەڤ چەندە بۆ ئەگەرێ ڕازیبونا جهنشـینا عەباسـی (الموتیع الله) ل پشـتی وی ژی ئەلموتیع الله ژ بەر هەبوونا سیاسـەتەکا باش و دادپەروەرییا وی گەلەک پارە د ڕێکا خودێدا د کرنە خێر بەدر خۆدانێ گەلەک ســالوخەتان بوو ژ وان ژی بهێزترین میرێن ســەردەمێ خۆ بوو، بەدرێ کوڕێ حەسـنەوەیهی شییا دەست ب سـەر ویلایەتا ئەلجبل و هەمەدان و دینوەر و بروجوردێ و نەهاوەند و ئەسـەد ئابادێ بگریت، دیاری و نامە بۆ جهنشــینێ عەباســی ڤرێدکرن ب ڕەنگەکێ مەزن پەیوەندییا هەردوو لایەنان یا باش بوو، هەتا ل ســەردەمێ جهنشـینێ

ئەلقادر باللە هاتی د ناڤبەرا وی و سەهلانێ کۆڕێ مسافری دەیلەمی تێکچوو ل سالا(٣٥٩ك)[1].

هاتنا ابن العمیدی بەرەڤ حەسنەوهی (٣٥٩ك)

ئەڤێ سالێدا روکن الدەولەی وەزیرێ خۆئەبا الفضل بن العمید[2] لەشکەرەکێ مەزندا بەرهەڤکربوو و بەرەڤ وەلاتێ حەسنەوەیهی برن، ئە گەرێ وێ چەندێ ئەو بوو کو حەسنەوەیهی کورێ حسێن کوردی زێدە ب هێز و دەستهەلات کەفت بوو ژبەرکو روکن ئەلدەوله مژویلی هندە ك کارێن گرنگتر بوو ژ وی، ژبە رکو وی هاریکارییا دیلیمی دکر ل دژی لە شکەرێن خوارسییان ئەگەر بەرەڤ وان ڤە هاتن و روکن ئە لدەولەی بۆ وێ مەرەمی چاڤدێری و هاریکارییا وی دکر، چاڤێن خۆ ل وی تشتی دگرتن یێن کو دکرن، هەروەسا وی ڕێگری ل کاروان و کەسێن دی ژی دگرت، ئەو چەندە گەهشتە روکن ئەلدەولەی، وی ژی خۆ بێدەنگ کر[3]، ل دەمێ مژویلبوونێ حەسنەوەیهی کۆڕێ

---

(1) سالم، مرجونة، تاريخ الأكراد، ص ص٢٥٥-٢٥٧.

(2) ابن العمید: ناڤێ وی ئەبو الفضل محمد کورێ ئەبی عبداللە الحسێن کورێ محمد کاتبی یە ، العمید ناسنافێ بابێ وی بوو کو وەزیرێ مەردەویچی بوو، ل سالا (٩٣٩-٩٤٠ز رکن ئەلدولەی بوەیهی ابن العمید کرە وەزیرێ خۆ (. بو پتر پێزانینان بەرێ خو بدە : دائرة المعارف الإسلامية، المترجمة : احمد الشنتناوي وأخرون، (بيروت : ١٩٣٣)، مج١، ص٢٤٤.

(3) ابن الأثير، الكامل في التاريخ، تحقيق: دكتور محمد يوسف الدقاق، دار الكتب لعلمية، ط١، (بيروت:١٩٨٧)،ج٧، ص٣١٩.

حسێن کوردی ب هێز کەڤت ژبەرکو ل دەمێ ڤەکرنان (فتوحاتان)، ئەگەر جەنگ د ناڤبەرا خورەسانی و ڕوکن دەولەی دەولەی هاتبا ڕویدان نەژادپەرێسیا دەیلەمیان دیار دبوو و چوو دگەل وان و ب باشی خزمەتا وان دکر لێ سەرەرای وان کاران بێن کو دەستهەلات ب سەردا دکر دبیت بەرەڤ لایێن دەڤەرا جەبەل چووبا، و داخواز ژ خەلکێ وێ دکر زیرەڤانیێ و باجان بدەن و خەلک نەچاردبوو وێ چەندێ بکەن و سۆلتانی دانوستاندن ل گەل نەدکر، ئەڤ چەندە بۆ ئەگەرێ گرانبوونا بارێ وی هەتا کو ناکوکی د ناڤبەرا وی و (سەهلانێ کۆڕێ مسافری) دا چێبووی، هەتا کو ئبن مسافر بۆ مەرەما شەڕی قەستا وی کر، حەسنەوی ئەو شکاند[1]، ئبن مسافر هزرا وێ چەندێ دکر کو شەڕ ناهێتە ڕویدان و شەڕ ل وێرێ نە ڕاوەستیا وەکی وی هزرکری و کورد ل دەڤەرەکا وەکی هەبوونا بەران ڕاوەستیان و ڕێگری ل وان کر و ئەو ژی بەلاڤ بوون[2]. بابەت مەزن هەتا کو حەسنەوەیهی فەرمان ل کوردان کر هەر سوارچاکەک تیرەکی هەلگریت و ستریان و بەرەڤ سەربازگەها سەهلانی ڤە بچن و ل دویڤ شیانان هێرشێ بکەن و وان ئەو چەندە کر و نەدزانی

(1) مسكويه، تجارب الأمم، ج٥، ص٣٧٢.
(2) المصدر نفسه، ج٥، ص٣٧٢.

مەرەما وی چییە؟ و ل دەمێ هنداڤی سەربازگەها سەهلانی خرڤە بووین[1]،پاشی وی ستری و هندەک تشتێن دی ئینان و ل دەوروبەرێن هەڤال و هاریکارێن سەهلانی دابەشکرن و پاشی ئاگر بەردایێ، هاڤێن بوو و بابەت ل سەر وان ب زەحمەت کەفت هەتا وەلێ هاتی چ نەمابوو دا ژ ناڤچن، ل دەمێ کو دا مرن وان داخوازا هاریکاریێ کر[2]کو حەسنەوەیهی زێدە ل بەر وان تەنگکر ونەهێلا خوارن و چەک بگەهیتە دوژمنی، حەسنەوی ب ئەڤێ چەندێ ڕازی نەبوو بەلکو دار ل دەوروبەرێن سەربازگەهێ خرڤەکرن و ئاگر تێدا هەلکر و ل سەر دوژمنی دژوار بوو[3]، ئەو دەمە هاڤێن بوو و ڕۆژ یا دژوار بوو و دگەل گەرماتیا ڕۆژێ ئەوان ژی داخوازییا هاریکارییێ و ئێمناهییێ دکر و دلۆڤانی ب وان بر[4]، پاشی ل دویڤ وان ڕا چوو و دویرئێخستن، و ئەو چەندە گەهشتە روکن دەولەی، وی ژی خۆ ل بەر ڤێ چەندێ نەگرت ل وی دەمی فەرمان ل ابن العمیدی کر کو قەستا وی جهی بکەت، کۆڕێ وی ئەبو ئەلفتاح ل گەل وی بوو، گەنجەکێ کەیڤخۆش بوو ژ ڕێکێ دەرکەڤت بوو بگرە ژ فەرمان و

---

[1] مسكويه، تجارب الأمم، ج٥، ص٣٧٢.
[2] ابن الأثير، الكامل في التاريخ، ج٧، ص٣١٩.
[3] زكي بك، التاريخ الدول، ص٧٢.
[4] مسكويه، تجارب الأمم، ج٥، ص٣٧٢.

داخوازييان و ل سەر وى دياردكر، بۆ ئەگەرێ وێ چەندێ كو بابێ وى ژ وى تورِە دبيت[1]،شەرِ و ناكوكيەكا دژوار د ناڤبەرا واندا دروست بوو، ل دووماهيێ بۆ ئەگەرێ هندێ كو شيرێ خۆ ل ئێكودوو بلند بكەن[2]، ئەبو ئەلفەتاح كوڕێ ئبن عميدى گەنجەك بوو جێهنشينيا خۆ ب ئامادەبوونا روكن ئەلدەولەى وەرگرت بوو شارەزاييا برِێڤەبرنێ و سياسەتا لەشكەرى و بيرتيژيێ و لەزاتى و هەروەسا ژبەركو د گەلەك بابەتاندا يێ بێ هزر بوو و يێ گەرم و گور بوو و ئەو تشت دكرن يێن بابێ وى نەكرين و دڤيا دگەل كەسێن ناسيار يێن دەيلەمى ب رِێڤە بچيت و تێكەليا وان بكەت و ڤيانا وان ب دەستخۆڤە بينيت و وى سەركردە و مەزنێن وان سوارى هەسپێن مەزن و ب بها دكرن، وى ب ئەڤێ رِێكێ دڤيا سەركردايەتى بۆ وى هاتبا پێشكێش كرن داكو چ كەسەك ئەردى د باوەشا ويدا ماچى نەكەت و بەرانبەر وى ب رِێڤە نەچيت ئەو هەمى چەندە بوونە ئەگەر كو ماموستايێ وى ئانكو يێ ژێ رِازى نەبيت و پێ كاريگەر نەبيت، ژ ژياننامەيا وى و شيرەت لێ دكرن و ئەو ئاگەهدار دكر و ئەو فێر دكر و دگۆتێ ئەگەر

---

(1) ابن الأثير، الكامل في التاريخ، ج٧، ص٣١٩.

(2) شرف خان البدليسي،شەرِەفنامە فی تاريخ الدول والإمارات الكوردية، ترجمه: محمد علي عوني، تحقيق: يحيى الخشاب، دارالزمان،ط١، ط٢، (ديمشق:١٩٥٨-٢٠٠٦)، ج١، ص٦٧.

ئەو چەندە یا دروســـت با ئەو دا وێ چەندێ کەت[1]، د گەلەک ژ خلوەیێن وی هاژێ دبوو کو وێنەیێ دەیلەمیان یێ حەسید و قەلساتییێ بۆ وان دیار دکەت و چ کەسەک وان ب دەستڤە نائینیت ب تنێ ل وی دەمی نەبیت گاڤا دەست ژ خەملاندنێ بەردەت و سامانەکی پێشکێشی وان بکەت، ل هندەک ڕێکان ســواری مەحافان دبوو و ل ســـەر دەواران ســـیـــار نەدبوو ژ بەر نەخۆشـــیـــا وی و بەرێ خۆ ددا دەوروبەرێن خۆ وی چ کەس نەدیتن و پرســـیارا ئەگەری کر و چ ڕێگر نەدیتن و چ کەســەکی ژبلی من دلەک ل دلی نە ددا پرسـیارا دەنگوباسـا ژ من کر و من بەرسـڤا ویدا: خەلک ل گەل ئەبو فەتاحی یێن چووینە نێچیرکرنێ و ل ســەربازگەها خۆ هەتا خوارێ، پاشـی پرســـیـار دەربـارەی وێ چەنـدێ کر کـا چـاوا بەری نوکە دهـاتە مێهڤانکرن و هەر ڕۆژ دەهـ ســـەرکردە ل ســـەر خوارنا وی ئامادە دبوون کو ژ مەزنان ب خۆڤە دگرت و ل دەمێ وێ ڕۆژێ کەسـەک بەرهەڤ نەبووبوو و پرســـیار کر هاتە گۆتن: ئەبو الفتاح ئەو یێن مێهڤان کرین و ئەو چەندە بۆ ئەگەرێ تێکچوونا وی کو دەستیری ژێ نەهاتبوو خواستن، وی ڤالاتییا مەوکبێ خۆ ڕەت کربوو، ل دەمێ کو

---

(1) مسکویه، تجارب الأمم، ج٥، ص٣٧٢.

ئەو ل جەنگی و بێ ئارام نەبوو ئەڤ بژالەبوونە ل سەربازگەهێ بەردەوام دبیت و بیتە ئەگەرێ فێلبازیەکا مەزن ل سەر وی و وەسیەت کر کو ڕێگریێ ل سەر کوڕێ وی ئەبو الفتاحی بکەت و وەسیەتێ ل مەزنان بکەت کو ڕێگریێ ل دەیلەمیان بکەت ل سەر تێکەلیکرنێ، هزر دکر ب ئەڤێ چەندێ دێ سەربازگەهێ ژ دویڤچوونێن وی ب دووماهیک ئینیت، لێ ئاخڤتنا وی کارتێکرنەکا مەزن نەبوو و ئەو کوڕ زڤڕیڤە ل سەر نەریتێ خۆ، و سەرباز ل دویڤ وی چوون و دگەل وی چوونە یاریێ و نێچیرکرنێ و خوارن و ڤەخوارن، ئەو ژ باشی و قەنجییان بێ بێبەهرنەکرن و نابیت هەیبەتا خۆ تێکبدەت دەربارەی وی تشتێ د دلێ ویدا و زێدەهیێ د ڕەتکرنێدا نەکەت و ب ئەوی ڕووی دێ لەشکەرێ خۆ تێکدەت و دوژمنێ وی دێ کارکەت کو وی ژناڤبەت و ئەو چەندە بۆ ئەگەرێ زێدەبوونا نەخۆشییا وی هەتا کو ل هەمەدانێ وەغەرکری[1]، و دخلوەتا خۆدا گۆت: بتنێ ئەڤ کوڕە دێ مالباتا ئەلعمیدی ژناڤبەت ئانکو بەحسێ کوڕێ خۆ بوو و د نەخۆشییا خۆدا گۆت: بتنێ ئەو نەڤیانا من ژ وی دیتی بۆ قورچا کوشتنا من و بتنێ کوڕێ من ئەز

---

[1] مسکویه، تجارب الأمام، ج٥، ص ص٣٧٢و٣٧٣.

کوشـــتم[1]، تشـــتێ من ل ڕوویێ وی دیتی و من پرســـیار ژێ کر دەربارەی بابەتێ حەسـنەوەیهی و ژناڤبرنا وی گۆت: د ئەڤێ لەزاتییێ و دەمیـدا نەخێر، لێ ئەم دێ زڤڕین و کـا چـاوا ئەم زێـدە دبین حەســـنەوەیهی دێ کێم بیت و ل گەل ڕۆژان دێ کاروبارێن خۆ ب ڕێڤە بەت[2]، ل وی دەمی ئەو چەندە ل هەمدانی ڕویدای و نەخۆشـــییا وی تونـد بووی و ژ ئەگەرێ وێ وەغەرکری، کۆڕی وی ئەبو ئەلفەتاح ل جهێ وی هاتییە دانان و چاڤێن خۆ ددا ســـــەربازان و پارە ددانێ و داخوازییێن وان ب جهـ دئینان و خوارن پێشـکێشـی وان دکر و پەیوەندی ب حەسنەوەیهیڤە گرێدا و ئەو تڕساند و بۆ لایێ خۆڤە ڕاکێشا و ئەو ل سەر گوهداریکرنێ نەچارکر و پارە پێشکێشی وی کرن کو ل سـەر گەنجینە یا سـولتانی زێدە بکەت و چاککرنا ڕەوشـا وی گەرنتی کر، ئەگەر ئەو چەندە گەل روکن ئەلدەولەی. ل دژی سەهلانێ کۆڕێ مسـافری بوو دەربارەی وێ نەڤیانا د دلێ حەسنوەی ژبەرکو وی حەز ل سـەر تولفەکرنێ هەیە و نەڤێت وەکی وی سـەربازی ڕەڤتارێ بکەت و چ کارتێکرن ل بابەتێ وی نەکر کو هایژێ ببیت دەربارەی والی و

---

[1] مسكويه، تجارب الأمام ، ج٥، ص٣٧٣؛ ابن الأثير،الكامل في التاريخ، ج٧، ص٣١٩.

[2] المصدرنفسه، ج٥، ص٣٧٣.

دوژمنێ وی[1]، لێ ئەبو ئەلفەتـاحی وەسـا ددیـت کو نێزیکبوونـا حەسـنەوەیهی و زڤرینـا وی بۆ لایێ هەڤـالێ وی نەبوو ئەگەرێ تێکچوونـا دوژمنی و کـار نەکر کو جهێ وی بگریـت، بەری کو کەسـەکێ دی حەزا وێ چەندێ هەبیت، ئەبو عەلی کۆڕێ محەمەدی کۆڕێ ئەحمەدێ جهنشـینێ بابێ خۆ شـییا بەری وێ چەندێ ل بەری رکن دەولەی بیت و بەری نوکە ب زیرەکییێ و تەمامییێ نەهاتبوو نیاسین، کەسێن د ناڤبەرا وان و حەسنەوەیهیدا کار کر کو بابەتێ وی ئێکلا بکەن و پێنجی هزار دینار و دەڤەرا ئەلجبل و کومەکا دەواران و هەمی گەنجینە پێشـکێش کرن کو بهایێ وان دگەهشـتە سـەد هزار دیناران، پەرتووکێن روکن ئەلدەولەی ل سەر زڤرین و ب هێز کەڤت و داخواز کر ب زڤڕیتە رەی، وەغەرکرنا ماموسـتایێ سـەروک ل هەمەدانێ شـەڤا پێنج شـەمبییێ شـەشی هەیڤێ سالا سێ سەد و شێستێ وەغەر کر و ئەو باشـی و چاکی ژناڤ چوون کو بەری نوکە د ئیسـلامێدا ل دەڤ چ کەسێن دیدا نەبوون[2]، ئەبو فضـل هندەک باشـی ل دەڤ هەبوون ل دەڤ چ کەسان کۆم نەدبوون، ژ وان ژی ڕێڤەبرنا چاک، سیاسـەتا پاشـایێ و نڤیسینێ کو ب ڕەهوانیڤە ئەڤ چەندە دکر،

---

(1) مسكويه، تجارب الأمم، ج٥، ص٣٧٣.

(2)المصدر نفسه ، ج٥، ص٣٧٤.

هەروەسا زانا بوو دگەلەک هونەراندا ژ وان ژی ئەدەب و ژبەرکرنا هوزانێن عەرەبان، چ کەسەکی هندی وی ژبەر نەکرینە، هەروەسا زانستێن دەستپێکێ، ئەو یێ زیرەک بوو تێدا و هزرەکا ساخلەم هەبوو و گەلەک ڕەفتار و ڕەوشتێن دی یێن جوان ل گەل هەڤال و دوست و مێهڤانان یێ نەرم بوو، وێرەکییەکا بێی کێماسی هەبوو، وی زانین دەربارەی بابەتێن جەنگی و دوورپێچکرنێ هەبوو، ب ڕێکا وی عضد الدوله دەرکەڤت، ژ وی فێری سیاسەتا پاشایەتییێ و فێری زانست و زانینێ بوو، ژیێ ئبن ئەلعمیدی زێدەتر لێهات بوو ژ شێست سالان، وەزارەتا وی بیست و چوار سال بوون[1].

پشکداربوونا حەسنەوەیهی د ناڤ هەڤڕکیا بنەمالا بوەیهی دا:

پشتی مرنا رکن ئەلدەولەی ل سالا (٣٣٦ک/٩٧٦ز) د ناڤبەرا هەردوو کۆڕمامان‌دا عضدد ئەلدەوله و بەختیاری، کورد ب سەروکایەتیا میر حەسنەوی پشکداری کر د ململانێدا، ئەوژی چوونە دگەل لایێ بەختیار بن معز الدوله بوەیهی [2]،مسکویه (٤٢١ک/١٠٣٠ز) وەکی بەرپرسەک ل نێزیک ڤان ڕویدانان یێ

---

[1] ابن الأثیر، الکامل في التاریخ، ج٧، ص٣٢٠.
[2] هەروتی، ڕۆڵی سەربازیی کورد، ل١٤٤.

ئاگەهدار بوو و ل هێرشـا سـالا(٣٥٩ك/ ٩٧٠ز) پشـكدار بوو ئەڤە ڤەدگەریت كو حەسـنوی بەختیارێ كوڕێ معز ئەلدەولەی پالددا داكو شـوڕەشـێ بكەت دگۆتێ دێ پشتەڤانیا تە كەم ئەز و بنەمالا من و ئەو كوردێن ل بن فەرمانا من ئەم د ئامادەینە هاریكاریا تە بكەین[1] ، حەسنەوەیهی د وان شـەڕێن د ناڤبەرا عضدد ئەلدەولەی و بەختیاریدا ڕویداین ئەو بەرەڤ بەختیاریڤە دچوو و وی ئاماژە ب وێ چەندێ ددا كو ناكوكییا وی یا دووماهییێ ل گەل روكن ئەلدەولەی بابێ عضـدد ئەلدەولەی، ئەڤە ژی ژ لایەكیڤە، ژلایەكێ دیڤە شیاندایە بێژین كو وی ئەڤ ڕێبازە گرتە بەر خۆ ژبەر ترسا مەرەمێن عضـدد ئەلدەولەی بۆ وەلاتێ وی، ل دووماهیێ ڕێككەڤتن د ناڤبەرا حەسـنەوی و فخر ئەلدەولەی ڕویدا و حەسـنەوی چوو ل گەل وی، خودانێ پەرتوكا (تجارب الأمم) بۆ مە بەحسـێ گوهۆڕینا پلانا حەسـنەوەیە دكەت و دبێژیت (سالا ٣٦٦كوچی حەسنەوەیە ڕێكەڤتن ل گەل بەختیاری دكر و بەرهەڤی دكر بۆ هاریكاریكرنا وی، بەلێ حەسـنەوی نەشـییا ل ڕویدانا (رامهرمز) بچیت هاریكارییا بەختیاری بكەت، لێ وی كۆڕێن(عەبدولرەزاق و بەدر) و ل گەل هزار سوارچاكا بۆ بەختیاری ڤرێكرن ل دەمێ ڤەگەڕیانا وی بۆ (واستێ) سـوز دایێ كو ئەو بخۆ

---

[1] تۆفیق، كورد و كوردستان، ل ١٧٨.

بەرهەڤ ببیت [1]، کوڕێن حەسنەوی ئاماژە دا بەختیاری قەستا بەغدا بکەن بۆ مەرەما شـــەڕکرنێ دا مفای ژ لەشـــکەرێن حەمیدییان وەرگریت ل موسـل لێ بەختیار ل سـەر هشـێن خۆ نەبوو ژ بەر خزمەتکارەکێ تورکی هەمی دەما لگەل وی ژ بەر هندێ گوهداریا شـــیرەتێ نەکر، عەبـدالرەزاقی تێکچوونـا خۆ نە ڤەشــــارت بەلکو دەسـتپێشـخەرییا وێ چەندێ کر کو ئێکسـەر بزڤڕیتە ل دەڤ بابێ خۆ و برایێ خۆ بەدر هێلا دگەل بەختیاری ژ بەر گازندەکرنێ، گەلەک دەم ب سـەرڤە نەچوو کو بەختیاری دەسـت ژ مافێن خۆ بەردان ژ ترسـێن عضـدد ئەلـدەولە، بەدر نەچـاربوو وی بهێلیـت و ب زڤڕیتە دەڤ بـابێ خۆ[2]، هەروەسا ل ڤێرێ ژی حەسنەوەیهی کوڕێ حسێنێ بەرزیکانی خۆ نێزیکی فخر ئەلدەولەی کر خزمانی دگەل فخر دەولەی کر و ڤیانا فخر دەولەی ب دەست خۆڤە ئینا بۆ مەرەما تێکچوونا پەیوەندییا برایێ وی عضدد دەولەی و پەیام د ناڤبەرا واندا زێدەبوون، هەمییان پێکڤە کار بۆ مەرەما هاریکاریێ و پشـتەڤانیێ کر[3]، حەسـنەوی ل ڕۆژا سـێشـەمبی ل شـەڤا دووماهییا ربیع ئەلئاخەر ل سالا(٣٦٩ ك) وەغەرکر[4]، و حەسەنەویهێ کوڕێ حوسێنی ل

[1] زكي بك، التاريخ الدول، ص٧٣.
[2] المرجع نفسه، ص٧٣.
[3] مسكويه، تجارب الأمم، ص٤٢٦.
[4] ابن جوزي، المنتظم في تاريخ الملوك والأمم، دار صـــادر، ط١، (بيروت : ١٣٥٨ه)، ج٧، ص١٠١.

قەلا بەرنیاس ل سەرماجێ وەغەرکر[1]، هەروەسا حسنەوەیهیێ کۆڕێ حسێنئەلکوردی وی پارە و سامانەکێ زوور هەبوو و پارەیەکێ زێدە دکرە خێر[2].

[1] مسكويه، تجارب الأمم، ص٤٥١.
[2] ابن جوزي، المنتظم، ج٧، ص١٠١.

پشکا چوارێ

ئاژاوه دناڤ میرگەها حەسنەوی دا پشتی مرنا حەسنەوەیهی

وەغەرکرنا حەسنەوەیهی ئەلکوردی (٣٦٩ك)

د ئەڤێ سالێدا حەسنەوەیهی بن حسێن کوردی بەرزیکانی ل ب سەرماج وەغەرکر، میرێ لەشکەرەکێ بەرزیکییان بوو دبێژنێ ئەلبرزینیە، ونداد و غانم هەر دوو کۆڕێن ئەحمەدی میرێن پشکەکا دی بوون دگۆتنێ ئەلعیشانیە، وان بۆ دەمێ پێنجی سالان دەست ب سەر دەوروبەرێن ئەلدینەوەر و همدان و نەهاوەند و ئەلسمغان و هندەک ژ دەوروبەرێن ئازاربێجانێ هەتا شارەزورێ گرت، هەر ئێک ژ وان سەرکردایەتییا چەند هزار کەسان دکر، پاشی غانم ل سالا(٣٥٠ك) وەغەرکر، کۆڕێ وی ئەبو سالم دیسم بن غانم ل قەلایا وی ئەوا ل قسنان ما هەتاکو ئەبو ئەلفەتح بن ئەلعمید ئەو ڕاکری، دەست ب سەر قەلایا وی یا ب ناڤێ قسنان و غانم ئاباد و هندەک جهێن دی گرت، ونداد بن ئەحمەد کۆڕێ وی ئەبو ئەلغەنائم عەبدالوەهابی جهێ وی گرت هەتا کو شازنجانی ئەو ئخسیر کری، ئەو ڕادەستی حەسنەوەیهی کر و دەست ب سەر کۆچک و قەلا و سامانێن ویدا گرت، حەسنەوەیهی کەسەکێ زیرەک و ڕژد بوو، د بیاڤێ سیاسەتێدا ناڤەکێ باش و ژیاننامەیەکا چاک هەبوو، بابەتێن وی د ڕێکخستی بوون، ڕێگری ل هەڤالێن خۆ دکر کو دویڤچووونێ بکەن، گەلەک خێر و چاکی بۆ هەردوو حەرەمان دکر هەتاکو د ئەڤێ سالێدا

مری، زارۆکێن وی ل پشــتی وی بژالەبوون، هندەک ژ وان خۆ دا دگەل فخر ئەلدەولەی و هندەک ژ وان چونە دگەل عضــدد ئەلدەولەی ئەو ژی ئەبو ئەلعەلا و عبدولڕەزاق بوون، ئەبو ئەلنەجم بدر، عاسم و ئەبوو عەدنــان و بەختیــار و عبـدولمەلــک بوون، بەختیــار ل قەلا سەرماج بوو و سامان و چەک ل دەڤ وی بوون[1].

هاتنا عضدد ئەلدەولەی بۆ میرگەها حەسنەوەیهی:

د ئەڤێ ســالێدا عضـــدد ئەلدەولە بەرەڤ ئەلجەبەل ڤە چوو و هەروەســــا هەمەدان و دینوەر و نەهــاوەنــد بۆ ڤەکرنــا کوچکێن حەسنەوەیهی کۆڕێ حسێنێ کوردی و ڕێڤەبرنا فخر ئەلدین بۆ مەرەما چاڤپێکەفتنا وی و دیارکرنا بابەتێ بژالەکرنا دەولەتێ و جوداکرن و نە ڕێکەڤتنا ئاخفتنێ و ل گەل بەختیار و ئبن بەقیە و ل گەل موئید ئەلدەولەی ڕێکەڤت و ل گەل قابوسێ کۆڕێ شمکیری ڕێککەڤت، ل دەمێ حەسنەوی یێ کۆڕێ حسێنی ژناڤچووی عضدد ئەلدەولەی دڤیا پەیوەنـدیێن خۆ خۆش بکەت دگەل برایێن خۆ، لێ ئەبو نەســـر خورشــــیدی، کۆڕێ بزدیـاری نـامە بۆ موئەید ئەلـدەولەی و فخر

[1] ابن الأثیر، الکامل، ص٣٨٨.

ئەلدەولەی و قابوســێ کۆڕێ وشــکمیری هنارت، لێ بۆ پارســتنا مەرەمێ و دەست ژ وان تشـتا بەردەت یێن کو وی ژناڤ ببەن، لێ موئید ئەلدەولەی وەسا بەرسڤدا ل سەر سنورێن خۆ ڕاوەستیایە، لێ فخر ئەلدەولە وەسا بەرسڤا ویدا کو ژبلی پێگەهێ شاهی چ تشتێن دی نابینیت نە بۆ مەزنیا تەمەنێ وی و ســوزا بابێ وی چاکیە و نە بۆ مەرەما جوانییا گوهداریکرنێ لێ قابوســی وەســا بەرسـڤ دا وەکی کەســەکێ زیڕەڤان، کۆڕێن حەسـنەوەیهی ژ ئێکودوو جوودا بوون و تێکچوون و ئەو ژی ئەبو عەلا و عبدولرەزاق و ئەبو نەجم بەدر و عاسم و ئەبو عەدنان و بەختیار و عەبدولمەلک هندەک ژ وان چوون ل گەل فخر ئەلدەولەی ژبەر نەخۆشیێن عضدد ئەلدەولەی و هندەک ژ وان دویرکەڤتن، لێ بەختیــار ژ برایێن خۆ دویرکەڤـت و ل قەلا ســەرماجێ ما و پارە و تەقەمەنی ل گەل بوون[1]، و نامە بۆ عضــدد ئەلدەولەی هنارتن و حەزا خۆ بۆ دیارکر کو حەز دکەت خۆ ب دانیتە ل گەل وی و ل خانیێ وی بیت، لێ وی ئاخڤتنا خۆ ب جه نەئینا، پاشـی عضـدد ئەلدەولە بەرەڤ ئەلجەبەل و دەوروبەرێن وێڤە چوو و لەشــــکەرێن خۆ ئێـک ل دویڤ ئێکێ ڕێزبەنـد کر و ئەبو ئەلفەتح

---

(1) مسکویه، تجارب الأمم، ج٥، ص٤٥٣.

موزەفەرێ محەمەد ئەلحاجب و ئەبو نەسر خواشـازە و ئەبو ئەلوەفا تـاهـیـرێ كـوڕێ مـوحەمەدی و ل دەڤ مـالا وی دیـاربـوو ل سـەربازگەهێ بەرەڤ جهێ نڤێژێ ژ لایێ ڕۆژهەلاتی پشتی كو ئەبو رەیانی بڕیار ل سـەر ئامادەبوونێ دای ل سـەر حێشـترا خۆ بۆ بجهنشینیا وەزارەتێ، لێ پێگەهێ وی ل سەربازگەهێ درێژ بوو هەتا ئەو لەشكەر ل بەری وی ڕاوەستیین، ئەبو نەسر خواشـازە ل دەمێ دەركەڤتنا خۆ بۆ مەرەما دانوسـتاندنا نامەیان ئەڤ چەندە دیاركر و سـەركردە و ڕوویێ وێ دەڤەرێ كاركر كو خزمەتا عضدد ئەلدەولەی بكەن ب نیازێن خۆ و ئەگەر چوونە لایێ وی دێ داخوازا ئێمناهیێ كەن و بۆ وان داخوازیێن سـالانە گەرەنتی كرن و دیاری و تشـتێن جوان ب نهێنی پێشـكێشـی وان كرن، ل دەمێ چووین هندەک كەسـان پێشـوازیا وان كر ب هاتنا لەشـكەری بۆ هەمەدانێ و ژمارەیەكا زۆر یا سـەركردەیان ژ وان فخر ئەلدەولەی ژی فخر ئەلدەولە و زەلامێن حەسنەوەیهی و ئەبو ئەلحەسەن عوبەیداللە كوڕێ محەمەدێ حمدویهی وەزیرێ فخر دەولە و هندەک كەسـێن دی دگەل بوون و بابەتێ فخر ئەلدەولەی ب دووماهییک هات[1]، ئەبو ئەلحەسەن عوبیداللە بن محمد

[1] مسكویه، تجارب الأمم، ج٥، ص٤٥٣.

بن حمدويه و وزير فخر ئەلدەولە و هندەک پشتەڤان و هەڤال ل گەل بوون، بابەتێ فخر ئەلدەولە چارسەر بوو، ئەو ل هەمەدان بوو ئەو ژ برایێ خۆ د ترسیا و بیرا وی کوشتنا پسمامێ وی بەختیاری هات، ئەو رەڤی و بەرەڤ وەلاتێ دەیلم ڤە چوو، پاشی بەرەڤ جرجان[1] ڤە چوو[2]و قەستا شمس ئەلمەعالی قابوس بن وشمكير كر[3]، داخوازا هاریکارییێ ژ وی کر و وی ژی ئەو پاراست و حەواند، ئەو تشت بۆ

[1] جرجان باژێرەکێ مێژوویە ل دەڤەرا مازەندەران ل ئەردێ فارساندا، جرجاان ژ لایێ جرجان بن لاوذ بن سام ابن نوح عليه السلام هاتبوو دروستکرن ، سلاڤێن خودێ لسەر بن ، دوو بارا هەبوون ب ناڤێن فارس و ئەجفاس فاریسو هەروەسا دهێتە گوتن جرجيج بن ولاد ، ئاماژە ب وێ چەندێ ژی دا جرجان ل سەردەمێ فەرمانراوێ ئەمانداران عمرێ کورێ خاتابی خودێ ژێ رازی بیت هاتە فەتحکرن پشتی نهاوەند فەتحکری ، دەمێ نوعمان کورێ موقرینی کوشتی ، برایێ وی سوید بن موقرن ل خیلافەتا ویدا جهێ وی گرت، و هاتە لایێ رەی و داگیر کر و پاشی ل قومیس کەمپەک دانا و داگیر کر و پاشی جرجان ژی داگیر کر. بو پتر پێزانینان بەرێ خو بدە : للسهمي، تاريخ الجرجان، ط٤، (بيروت : ١٩٨٧)، ص ص ١٠و٤٤.
[2] ابن الأثير، الكامل، ج٧، ص٣٨٩.

[3] قابوس بن وشمكير الزياري (الأمير شمس المعالي أبو الحسين قابوس بن ابي طاهر وشمكر بن زياد بن وردانشاه الجيلي)، میرێ جرجان و بیلاد ئەلجبل و طبرستان،و ل سالا)٤٠٣ک/١٠١٢ز) بو پتر پێزانینان بەرێ خو بدەنە: ابن خلكان، وفيات الأعيان وأنباء أبناء الزمان، تحقيق: د. إحسان عباس، دارصادر، (بيروت:١٩٧٨)، ج٤، ص ص ٧٩-٨١،.

- شازادە قابوس بنيات دانەرێ تاوەرێ(قنباد قابوسە) ئەو دەڤەرە ئەوا ل سالا ٢٠١٢ د لیستا میراتێ یونێسکو دا هاتی.

وی کر یێ کو وی ڤیای و باوەری پێ هەی، تشتێ د ناڤ دەستێ ویدا ل گەل وی دابەشکر، سامان و ملکێ عضدد ئەلدەولەی د دەستێ فخر ئەلدەولەی دا ل هەمەدان و رەی دا نەبوو و وەلاتێن د ناڤبەرا واندا نەبوو ڕادەستی برایێ وی کر موئەید ئەلدەولەی بوەیهی، ئەو کرە جێگرێ خۆ و جهنشینێ خۆ ل وەلاتی بەرەڤ رەی ڤە چوو و دەست ب سەر وان دەڤەران دا گرت، پاشی عضدد ئەلدەولە بەرەڤ ویلایەتا حەسنەوەیهی ئەلکوردی ڤە چوو، پاشی قەستا نەهاوەند و دینەوەر کر[1]. ژ لایێ سەرکردێ سوپایێ بوەیهی ئەرکێ سەرکردایەتی کرنا لەشکەرەکێ مەزن پێکهات بوو ژ کورد و تورکان بۆ بەرگریکرن ژ هاتنا لەشکەرێ قابوسی پشتی ئەڤێ هەردوو لەشکەر بەرانبەر ئێک د ڕاوەستن پشتی شەڕەکێ مەزن و کومکوژی یێ لەشکەری ب هەڤکاریا میر بەدری و بوەیهیان سەرکەڤتنێ ب دەستخۆڤە دئینن ل سەر قابوسی[2]. ل ئاخڤتنا روذراوري(٤٨٨ك ـ ١٠٩٥ز) دەردکەڤیت کو عضدد ئەلدەولە چەند یێ بێ بەخت بوو دگەل میر حەسنوی و کۆڕێن وی کەرب و کین لێ ڕاکر بوو، ڕۆژێن وی یێن دووماهیێ ل سالا(٣٦٩ك ـ ٩٨٠ز) ب نەخۆشی ژ کرماشانێ بارکر، کۆڕێن

---

(1) ابن الأثير، الكامل، ج٧، ص ٣٨٩.
(2) هەروتی، ڕۆلی سەربازیی کورد، ص١٤٧.

حەسنەوی ب زەلیلی و بن دەستی ل خزمەتا ویدا ئامادە بوون و دەڤ و دەســـتێن وان گرت بوون ئەڤێ هێزێ کورد ژی تێدا بوون هەتا میرێ بوەیهی چ داخوازی بخوازیــت بەرانبەر بکەت ئێکســـەر (بەختیــار و عبـدالرزاق و ابو العلا و ابو عـدنــان (و هنـدەک ژ سەرکردێن کوردان دەستەسەر کرن ئێک ل دویڤ ئێکی قوتان و هەر کەلوپەلەکێ هەی هەمی تالان کر[1]، ل ســالا(٣٧٠ کوچی) عضــدد ئەلدەولە بەرەڤ نەهاوەند ڤە چوو و ل وێرێ ئاکنجی بوو کاروبارێن خۆ ل دەوروبەران ڕێکخســت و کار ب ڕژدی کر دەربارەی تشــتێن هەی ژبەرکو ل دویڤ بووچونا وی ئەو بو هەمدان و نەهاوەند بکەتە یا موئەیەد ئەلدەولەی و دینەوەر و قرمســـین مێهڤان بکەت ل گەل گرێدانا وێ ب کاروبارێن عێراقێڤە، پاشـــی ژ ســـفرێ ژ نەهاوەندێ بەرەڤ هەمەدان ڤە چوو و ل دار فخر ئەلــدەولەی مــا[2]،د ئەڤێ گەشتێدا توشی نەخۆشیێ بوو ئێدی وەلێ هات زوی ب زوی بیرا وی ل تشــتان نە دهات ب تنێ وی دەمی نەبیت گاڤا زێدە هزرا خۆ کربا ئەو چەندە ژێ ڤەشــارت و دیار نەکر[3]، کار بۆ وێ چەندێ کر کو بەرەڤ وەلاتێ دەیلەمڤە بچن و ل خـانیەکی هـاتە خوارێ کو معز

---

[1] تۆفیق، کورد و کوردستان، ل١٨٠.
[2] الروذراوري، ذيل تجارب الأمم،دارالكتب العلمية، ط١،(بيروت:٢٠٠٣)، ج٨، ص١١.
[3] ابن الأثير،الكامل، ج٧، ص ٣٨٩.

ئەدولەی ئاڤاکربوو ل هوسمێ و بەرەڤ عەلەوی مستولیڤە چوو و عضدد ئەلدەولە بەرەڤ نەهاوەندێڤە چوو و قەلایا سەرماجێ و دەست ب سەر تشتێن وێ گرت و دەست ب سەر هندەک قەلایێن دیدا گرت[1] ، دڤێ گەشتێدا توشی نەخۆشییەکێ بوو د مێشکیدا کو دبێژنێ(بلیترگس) ئەو ژی ژبیرکرنە[2]، ئەڤەیە ڕەوشا ژیانێ بۆ کەسێ نامینیت کۆڕێن حەسنەوەیە بەرەڤ ویڤە هاتن و دەست ب سەر عەبدالرەزاقی و ئەبی عەلاو و ئەبی عەدنان گرت، چاکی ل گەل بەدر بن حسنەوەیهی کر و کارێ ب ڕێڤەبرنا کوردان ڕادەستی وی کر[3]. لێ بەدر ژ لایێ عضدد ئەلدەولەی هاتە داخوازکرن و چاکی و شیرێ زێڕی و هەسپەکێ زێڕکری پێشکێشی وی کر و پاشی کرە میر ل سەر کوردێن بەرزیکان و ئەوێن وەکی وان و پاشی باشی دگەل(عاسم و عەبدلمەلکی) ژی کر ل دویڤ پێگەهێن وان، لێ یێن مایی ژ زاروکێن حەسنەوەهی سەرکردێن کوردان یێن دەستەسەرکری هاتنە کوشتن و دەست ب سەر مال و سامانێن وان هاتە گرتن، پاشی ئەبو ئەلوەفا تاهیرێ کۆڕێ محەمەدی بۆ سەرکردایەتییێ هاتە هنارتن، دەست ب سەر قەلا سەرماجێ هاتە گرتن و پارە و گەنجینێن وێ

(1) مسکویە، تجارب الأمم، ج٥، ص٤٥٤.
(2) المصدر نفسه، ج٥، ص٤٥٤.
(3) ابن الأثیر، الکامل،ج٧،ص٣٨٩.

شەلاندن ل زی ئەلحیجە سالا(٣٦٩ك) بوو و پشتی ڤەگەریانا عضدد ئەلدەولەی بۆ بەغدا، عاسم و سەرکردەیێن کوردان عضدد ئەلدەولەی بۆ بەغدا، عاسم و سەرکردەیێن کوردان ل دژی برایێ خۆ بەدری دەرکەڤتن، بەدر نەچار بوو هێرشێ ل سەر عاسم و برایێن خۆ بکەت و دەست ب سەر واندا گرت و دەستهەلات بێ چاڤدێری ل سەر کوردان کر، پاشی وی دەست ب چاککرنا کاروبارێن وەلاتی کر و سنورێن خۆ بەرفرەه کرن، هەتا مرنا خۆ بۆ عضدد ئەلدەولەی یێ ب وەفا بوو، پشکداری د شەڕێن فخر ئەلدەولەی دا کر و بۆ ڕازیبوونا عضدد ئەلدەولەی پشکداری کر، پشتی مرنا عضد ئەلدەولەی کێشەیا بەدری و فخر ئەلدەولەی چارەسەر بوو[1]، میر بەدرێ کۆڕێ حەسنەوەیهی دڤیا پەیوەندیێن باش د ناڤبەرا خۆ و بوەیهیاندا ب پارێزیت ب ڕێکا وەفاداریێ بۆ عضد ئەلدەولەی[2]،بەلێ هندی میر بەدرە ئەوی عضدد ئەلدەولە دەستنیشان کر بۆ میرایەتییا مێرنشینا حەسنەوەیهی و جلوبەرگێن دەستهەلاتێ شیرەک و قاویشەکا زێڕی پێشکێشی وی کرن و ل سواری هەسپەکی کر کو نالێن وی هەسپی

---

(1) زكي بك، تاريخ الدول، ص٧٥و٧٦.

(2) عبدالله، الإقطاع، ص٥٢.

زێڕ بوون ژبلی ڤێ ژی ناسـناڤێ حاجب دایێ، ئەو باوەریا عضـدد ئەلدەولەی دایە میر بەدری بۆ ئەڤان ئەگەرا دزڤڕیت.

١ - میر بەدر د ناڤ هەمی برایێن خۆدا کەسەکێ بیرتیژ و زیرەک و خۆڕاگر بوو.

٢ -خۆ نێزیکرنا بەردەوام یا میر بەدری ژ بوەیهیان و عضـدد ئەلدەولەی و پشتەڤانیا خۆ بۆ دیار کر.

٣ -میر بەدری پشکەکا مەزن ژ ئەردێ خۆ کونترول کربوو.

د ڕاستیدا میر بەدر ب ناڤودەنگترین و گرنگترین میرێن حەسنەوی دهێتە هژمارتن و زێدەتر ژ ٣٠ سالان دەستهەلاداری کریە[1].

[1] محمد، مێرنشینە کوردییەکان، ص٧٧.

پشکا پێنجێ

هاتنا میر بەدری بو سەر دەستهەلاتێ

هەروەسا کارێن وی و سیاسەتا وی

بەدرێ کوڕێ حەسنەوەیهی:

ل سەردەمێ میر بەدری مێرنشینا وی گەهشت بوو لۆتکەیا گەشەبوونا خۆ یا سیاسی و شارستانی ددەستهەلاتا خودا زوربەیا دەڤەرێن چیایی گرت بوون[1]

ئبن ئەلحسێن ئەبو ئەلنجم ئەلکوردی ژ خەلکێ ئەلجەبەلە، پلەیا وی عضدد ئەلدەولەیە ئەبو شوجاع پشتی مرنا حەسنەوەیهی دەستهەلات ل سەر جەبەل و هەمەدان و دینەوەر و بروجردی و نەهاوەند و ئەسەد ئاباد و هندەک دەڤەرێن دی هەبوو، یێ ب هەیبەت و وێرەک و دادپەروەر و چاککخواز بوو و ئەلقادری دگۆتێ ئەبو ئەلنەجم و ناسناڤێ وی ناسر ئەلدەولەیە، لیوایەک چێکر و ڕزگار کر، کارێن وی د باوەرپێکری و ئارام بوون ئەگەر د ناڤ خەلکیدا باهەڤالێ وی ئەو هێلا و ب تشتەکێ هەلگرتیڤەهات ، ل دەمێ خەلکێ د ناڤ ئاخێدا کری و ئەو مێهڤان کرن هەمی جورێن خوارنێ بۆ وان ئینان و نان پێشکێشی وان نەکر و ئەو ڕوینشتن چاڤەڕێی نانی بوون، پاشی وی گۆت: بخون، وان گۆت: کا نان؟ ئەگەر هوین بزانن پێدڤیە هەبیت هەوە بوچی خرابی ل سەر چاندنێ کر ئەگەر ئێک ژ هەوە ل

---

[1] قادر محمد حسن، الامارات الكوردية في العهد البويهي دراسة في علاقاتها السياسية و الاقتصادية (٣٣٤-٤٤٧هـ / ٩٤٥- ١٠٥٥ز)، ط١، (أربيل – ٢٠١١)، ص ٤٥.

دژی جوتیارەکی ب ڕاوەســـتیت دێ خوینا وی ڕێژم[1]. ڕۆژەکێ زەلامەک ب ڕێڤەچوو و بارەکێ داران ل ملێ وی بوو و دکرە گری و دگۆتە وی تە خێرە، من نەشیا دوهی خوارنێ بەردەست بکەم دوو نان ل دەڤ من بوون من دڤیا بکەمە فراڤینا خۆ و داران بفرۆشم و ب بهایێ وێ ئەز و زاروکێن خۆ پێ بژین ئێک ژ سـوارچاکان هات و ئەو نانە بر.گۆت: ئەرێ تو وی دنیاسـی؟وی گۆت، بەلێ دێ نیاسـم، شـــێوێ ســـەروچاڤێن وی ل بەرانبەر وی. ئەو ئینـا نهـالێ یـان سـەربازگەهێ ل گەل وی ڕاوەسـتیا هەتا لەشـکەر بووری و هەڤالێ وی هات و گۆت: بێژە بەدران بهێتە خوارێ و وینەچار بکەت داران بهەلگریت ل سەر پشتا خۆ و ب فروشیت و بهایێ وی بدەتە خۆدانی، ئەڤە وەک سزایەکی بوو بۆ وی کارێ وی زەلامی کری، وی زەلامی دڤیبا بهایێ پارەی بدەت لێ ڕازی نەبوو هەتا کو ئەو کری یا ژ وی هاتیە خواسـتن، هەیبەت چێبوو ئێدی چ کەسـەکی ژ دویڤچوویێن وی ئەو چەندە نەکر و خێر و چاکیێن وی ب فەقهی و شەرفمەند و دادوەر و بەلێندەرێ هێتیم و لاوازان بوو[2]

---

[1] ابن جوزی، المنتظم،ج٧، ص٢٧١.

[2] المصدر نفسه، ج٧، ص٢٧١.

تايبەتمەندی وکەسايەتی مير بەدرێ حەسنەوەيهی:

مير بەدر ژ شاهرەزا و تێگەهشتيێن سياسی يێن ل سەردەمێ خۆ بوو، د ناڤ مللەتێ خۆدا خۆدان پەيڤەكا دوير بين بوو، بهێز كەڤت ل سەر لەشكەرێ خۆ هەروەسا يێ دادپەروەر بوو، يێ دلۆڤان بوو و حەز ژ خەلكێ خۆ دكر، د بابەتێن دارايیدا خۆدان بۆچوونەكا ڕاست و دروست بوو، خۆدان هزرەكا تيرو كوير بوو، د نەريتێن خۆدا حەز ژ كارێ خێرێ و باشيێ دكر، خۆدان بۆچوونەكا ڕاست بوو، وی دوودلی نەدزانی ب تايبەتی ل دەمێن شەڕ و ئالۆزييان، كەسەكێ ژير و دەستهەلادارەكێ مەزن بوو، شيیا دەستهەڵاتێ ل سەر عەشيرەتا بەرزيكانييان بكەت و گەندەلی نەهێلا، حەزا شەڕ و داگيركرنێ هەبوو ئەوا كو ل سەر ئەڤان عەشيرەتان زاڵبووی ب هەمی لايەنانڤە ئارامی و چاكسازی بەلاڤكر، مللەت بەرەڤ خواندن و نڤيسينێڤە چوو و خەلیێ حەزا ب دەستڤەئينانا زانست و هونەری هەبوو، هەروەسا شيیا جوتياران ژ خرابكاران ب پارێزيت، هەروەسا شيا وی نەريتێ كرێت ژ ناڤ ببەت د ناڤ جوتياراندا ل دەمێ وان زەڤيێن ئێكودوو د سۆتن[1].

[1] زكي بك، التاريخ الدول، ج٢، ص٨٥.

کارێن میر بەدرێ حەسنەوەیهی:

هەر سال هزار دینارا بۆ وان د مەزێخیت یێن کو ل پێش دایکا وی و عضدد ئەلدەولەی چنە حەجێ ژبەرکو ئەگەرەک بوو بۆ سامانێ وی و هەمی حەفتیان دەه هزار دەرهەم دکرنە خێر بۆ هەژار و بیژنان و هەر سال سێ هزار دینار بۆ پنیدوزان دمەزاختن د ناڤبەرا هەمەدان و بەغدا داکو بشێن ب مەرەما حەجکرنێ بکاربینن، هەر هەیڤ بیست هزار دەرهەم بۆ کفنێن مریان و ئاڤاکرنا قەنتەران دمەزاخت، سێ هزار مزگەڤت چێکرن و خانی بۆ بیانییان ل هەر جهەکێ ئاڤ لێ بیت وی گوندەک لێ ئاڤا کر، هەر سال خێر بۆ حەرەمێ د مەزاخت[1]، هەروەسا زیرەڤانێن رێکێ و بەرژەوەندییێن وی **ب** سەد هزار دیناران، ویل ئاڤاکرنا کارگەهان ژی و پاقژکرنا بیران و کومکرنا عەلەفی ل سە ر ئاکنجیێن مالان، هەروەسا بەخشین ل گەل حەرەمێ و کوفە و بەغدا دکر ژڤان ژی شەرەڤمەند و فەقی و خواندەڤان و هەژاران و خۆدانێن مالان. ل دەمێ وەغەرکری ئەڤ تشتە راوەستییان رەوشا خەلکێ وی تێکچوو و بابەتێ حەجکرنێ راوەستییا، وی گەلەک نڤێژ و تەسبیحات دکرن، باشییا وی ل گەل

---

[1] ابن جوزی، المنتظم،ج٧، ص٢٧١.

کەسێ و ئەگەر مری وێ چەندێ ل سەر گورێ خو بزڤڕیت و پشتی هەمی سالان ل سەر گەنجینەیا زێدەهی دروست دبوو ل پشتی دانا ئەرزاقی و خێران بیست هزار دەرهەمان ژ بەر وی جھ ئاڤا دکر و ڕاستڤەکرن دکرن. وی نێزیکی هزار و حەفت سەد دەواران هەبوون و ل جشیرێ بیست هزار سەر هەبوون[1].

ئێک - سیاسەتا میر بەدری یا ناڤخۆیی

ل شوینا میر بەدر خۆ مژویل بکەت ب ململانیا بوەیهیانڤە، ئەوی گرنگی دا ب کاروبارێن ناڤخۆیی و چەسپاندنا ئارامی و دادپەروەریێ و ڕێگریکرن ل ڕێبەراتیێ و نەڕاوەستیانا کوچەریا کوردان، ژێدەر دسەلمینن کو ل سەردەمێ ویدا دیاردا ڕێگریێ و شەلاندنا ڕێبەر و کاروانیان هەتا ڕادەیەکی یا بەرچاڤ بوو د ناڤبەرا وی و برایێن ویدا، میر بەدری ئاماژە ب سیاسەتەکا هویربین دا بۆ چارەسەرکرن و ژ ناڤبرنا ئەڤێ دیاردا کرێت یا ب کوردانڤە گرێدای بوو ژلایەکێ دیڤە ڕێژەیەکا بلند ژ سامان و داهاتی تەرخانکر بوو د بوارێ کارێن باش و دینداریێ و خێرخوازیێ و ئاڤاکرنا مزگەڤتا و خان و بازاڕ و پران، حەفتیانە ب دەهان هزار دەرهەم د مەزاختن بۆ

[1] ابن جوزی، المنتظم، ج٧، ص٢٧٢.

هەژاران و بیژنان و دەست کۆڕتان، و سالانە سەدان هزار دەرهەم و دینار دهنارتن بو زانایان و زەلامێن باش و بەلەنگز و کەسێن لاواز بهێنە دابەشکرن ل جهێن پیروزێن مەکەهێ و مەدینێ و بەغدا و کوفە و ب دەهان هزار دینار دهنارتن بو هوزێن کوچەر یێن نیمچە گزیرتا عەرەبی هەتا دەست ب ڕاوەستاندنا تالانکەرا کر یێن دچنە د رێکا حەجیان و کاروانیان دا ب درێژاهیا ئەو رێکا سەرەکی ئەوا ل خورەسانێ دهات و بو کرماشانێ و حلوانێدا بەرەڤ بەغدا و حیجازێ دچوو و پارە دایە پنیتوزان و نالبەندان هەتا پێدڤیێن گەشتیارا دابین بکەن، نەهـ هزار دینار ددانە نوبەدار و زیرەڤانێ رێکا هاتنو چونا حەجیان، و وەکی دبێژن ب هزاران مزگەڤت و خانی ئاڤاکر بوون ژ لایێ ئاڤاکرنێ دا، ب رەنگەکێ بەرفرەهـ گرنگی ب بوارێ ئاڤەدانکرنێ دایە و ژ بۆ کارکرنا چالاکیا بازرگانی و هاندانا جوتیاری و چاندنێ و سالانە ب دەهان هزار دینار خەرج دکر ژ بۆ ئاڤاکرنا خانان و بازاڕ و ئاسانکاریێن خزمەتگوزاریێ و خێرخوازی و نوژەنکرن، ژێدەر دیار دکەن ل هەر جهەکی ڕوبیارەک یان جوکەک دیتبا گوندەک لێ ئاڤا دکر، هەژی گۆتنێیە پاشمایێن هندەک ژ قەنتەر و پران هەتا ئەڤرۆ ژی ماینە، ئەڤ نیشانێن زیندی یێن دەست ڕەنگینیا میر بەدری بوون، وەکی قەنتەرێ پولی کەلهور و پرا کەلهور کو

سالا(٣٧٣ک /٩٨٣ز) دروستكريه و قەنتەرەكێ دى ل زێيێ كاشكان ل ئەليشتەر كو دروست كر دەه سالان ڤەكێشا (٣٨٩ -٣٩٩ك/٩٩٩-١٠٠٩ز) هەروەسا بازارەكێ گشتى و مەزن ئاڤاكر كو ل هەر چوار لايان هەمى جورێن خوارنێ و كەلوپەلێن پێدڤى سـالانه ب دەهان هزار دينار خەرج دكر ژ بۆ ئاڤاكرنا خانان و بازار و ئاسانكاريێن خزمەتگوزاريێ و خێرخوازى و نوژەنكرن، ژێدەر ديار دكەن ل هەر جهەكى رويبارەك يان جوكەك ديتبا گوندەک لێ ئاڤا دكر، هەژى گۆتنێيه پاشـمايێن هندەک ژ قەنتەر و پران هەتا ئەڤرۆ ژى ماينه، ئەڤ نيشانێن زيندى يێن دەست رەنگينيا مير بەدرى بوون، وەكى قەنتەرێ پولى كەلهور و پرا كەلهور كو سالا(٣٧٣ك /٩٨٣ز) دروستكريه و قەنتەرەكێ دى ل زێيێ كاشكان ل ئەليشتەر كو دروست كر دەه سالان ڤەكێشا (٣٨٩ -٣٩٩ك/٩٩٩-١٠٠٩ز) هەروەسا بازارەكێ گشتى و مەزن ئاڤاكر كو ل هەر چوار لايان هەمى جورێن خوارنێ و كەلوپەلێن پێدڤى د هاتنه هنارتن و خەلكێ هەژار و بێ حال مفا ژێ وەردگرت[1]، مير بەدرى ب ڤان كارێن خۆ يێن خێرخوازى ناڤودەنگيەكا باش پەيداكر وەكى كەسايەتيەكێ سياسى

---

[1] تۆفيق، كورد و كوردستان، ص١٨٣و١٨٤.

و كومەلایەتی یێ دیار دهاتە دیتن، ژ بەر جوامێری وخێرخوازیا ڤی میرێ کورد خەلیفە (القادرباللە)(٣٨١-٤٢٢ك/٩٩١-١٠٣١ز) ســالا (٣٨٨ك – ٩٩٨ز) ل دیوانا خەلیفەی بڕیار دا ناســناڤێ (ابو النجم ناصر الدین الدولە) بدەتێ و چەندین امتیازاتێن میراتی پێشکێشی وی کرن، د بەرانبەردا میر بەدری ڕێز ل خەلیفێ عەباسیان دگرت و ب نیشانا شەڕیعەتێ ددانا و ل سەر پارەی و خوتبێن ئەینییان دا ناڤێ وی دئینا خۆ ب (مەولاوی – مولی امیر المؤمنین) دنیاسی و دگەل ئەڤێ ژی دانپێدان ب خیلافەتا عەباسی دەستهەلاتا بوەیهی دکر و خۆ ژی ب دەستهەلادار ددیت، دینار و دەرهەم ب ناڤێ خۆ دەرێخستن و پاشی ب ناڤێ خەلیفەی و میرێ بوەیهیان[1]، ب دل خۆشی ڤە دوو دینار نە بەرزە ببون ل موزەخانێ دپاراســتی بوون، ئێک ژ وان دینارەکێ زێڕیە ل ســالا(٣٩٧ک/١٠٠٧ز) ژ شــاپورخاســت و یێ دژی ژ دەرهەمەکێ زیڤی بوو و ل جهەکی بوون د قالبەکیدا و هەردوو دینار ب ناڤێ وی و ناڤێ خەلیفە (قادر باللە) و ناڤێ (مجد ئەلدەولە)ی هاتبوو نەخشاندن[2].

---

(1) بنێرە بو پاشکۆ ژمارە(٢).
(2) تۆفیق، کورد و کوردستان، ل١٨٤.

دوو - سیاسەتا میر بەدری یا ژ دەرڤە

پەیوەندیا دناڤبەرا میر بەدی و بوەیهیان

هەلویستێ کوردان بەرانبەر ب کێشە و ململانێیا د ناڤبەرا بنەمالا بوەیهی جورەکێ نەئارامیێ بخۆڤە دیت، کورد چوونە لایێ عضدد ئەلدەولەی و شەڕ کر دژی فخر ئەلدەولەی پشتی ڤێ چەندێ موئید ئەلدەوله برایێ وان کو خۆدانێ جرجان بوو د مریت، فخر ئەلدەوله پشتا خۆ ب بەدرێ کۆڕێ حەسنەوەی گرێددەت بۆ گرتنا بازێڕی هەتا ژ بەر گەلەک هاریکاریێن سەربازی بەدر حسنەوەی پەیوەندیێن باش دگەل فخر دەولەی هەبوون فخر ئەلدەولەی وە ل ئێک ژ هوزانڤانا کر ژ بۆ سوپاسیا میرێ کورد دهاتە گازیکرن ب (شیرێ دەولەتێ) دەما دبێژیت:

هو سيف دولتك الذي اغنيته　　　بطويل باعك عن وسيع خطا

فالرخ بدر والملوك بيادق　　　والأرض رقعتها وانت الشاه[1]

ئەو سەیفوددەوله، شیرێ دەولەتا تەیە یێ پێ دهێتە گۆتن، لوی دەمێ تو وی شیرێ درێژ و پەحن ب بەژنا خۆ یا باریک ڤە دکەی.تو شاهی لسەر تەختەکێ شەترەنجی کو جیهانە، میر بەدر کەلهە، شاهێن جیهانی خڕ بەرکێن سادە نە!

---

(1) هەروتی، ڕۆڵی سەربازیی کورد، ص١٤٧.

ئێک ژ پشـــکداریکرنێن دی یێن میر بەدری ژ لایێ بوەیهیانڤە ئەو هێرشـــە بوو ئەوا ل ســـالا (٣٧٩ك/٩٨٩ز) فخر ئەلدەولەی کری ل سەر بەغدا ل وی دەمی (بهاء ئەلدەولە)(٣٧٩-٤٠٣ك/٩٨٩-١٠١٢ز) بوەیهی ل باژێرێ بوەیهیان دەســـتهەلاداری دکر، د ئەڤێ هێرشـــێدا بەدرێ کۆڕێ حەسنەوەیهی و چوار هزار سەربازێن کورد پشکدار دکەت و د دوو ڕێکـــان ڕا بەرەڤ بەغـدا دچیـت، بەلێ بەدر ل دووماهییێ دڤێ هێرشێدا خۆ ڤەدکێشیت هەر ژ بەر هندێ سەرکەڤتنێ د هێرشێدا نا ئینیت و پاشڤە د زڤڕیت[1]، هەروەسا فخر ئەلدەولەی ل ڕویدانەکا دی دا جارەکا دی پەنایێ بۆ بەدرێ کۆڕێ حەســـنەوەی دبەت کو هاریکاریا وی بکەت، هەر چەندە ئەوی لەشـــکەرەک ژی هەبوو، دەمێ ناصـر ئەلدەولە هێرش دکەتە سـەر خورەسـانێ دڤێت د هەمان دەمدا هێرش بکەتە سەر باژێرێ جورجان، ل وی دەمی فخر ئەلدەولە دەســـتهەلادار بوو ل وی باژێری ژبەر ڤێ چەندێ ل وی دەمی فخر ئەلدەولە داخوازا هاریکاریا ســـەربازی ژ میرێ کورد دکەت بۆ دەرباز بوون ژ ڤێ مەترسییێ ب شێوەیەکێ گشتی کورد ل ماوێ د ناڤبەرا سـالا(٣٦٦ك - ٩٧٦ز) و ل سـالا(٣٨٨ك ــ ٩٩٨ز)

[1] هەروتی، ڕۆلی سەربازیی کورد، ل١٤٨.

کو گەلەک شەڕ ل سەر دەستگرتن ب سەر باژێڕێ جورجان، هاتە ئەنجامدان[1] ، د ناڤبەرا بوەیهی و زیاریان[2]، ڕولەکێ زوور گرنگ و سەرەکی تێدا دیتییە ژبلی ئەڤێ چەندێ ل(هێرشەکا دی دا فخر ئەلدەولە بۆ سەر برازایێ خۆ بهاء ئەلدەولەی بن عضدد ئەلدەولە ل سالا ٣٧٩ك/٩٨٩ز) کو ل باژێڕێ خوزستانێ شوڕەشا خۆ ڕاگەهاند و ترسەکا مەزن بۆ دروست کر ژ بەر ڤێ چەندێ د ڤێ کەمپینێ دا دووبارە ب هاریکاریا بەدری کوڕێ حەسنەوەهی یێ کورد و چوار هزار ژ سەربازێن کورد، شیان ب سەر ڤێ شوڕەشێ دا ب سەرکەڤن و دەست ب سەر باژێڕی دا بگرن[3]، ئەڤێ سالێدا شرف ئەلدەولەی لەشکەرەکێ مەزن ل گەل (قراتکین ئەلجهشیاری) بەرهەڤکر ئەو ب

---

[1] هەروتی، ڕوڵی سەربازیی کورد، ل١٤٨.

[2] زیاری: بنەمالا زیاری(٣١٦ – ٤٣٤ك/٩٢٨- ١٠٤٢) ئێکەم بنەمالا دەستهەلادار بوو کو ل ڕۆژئاڤایێ دەولەتا سامانی ئاکنجی بوو و مەردەویچ بن زیار دامەزرێنەرێ ڤێ بنەمالێ بوو، هیڤیا وی هەمی ئەو بوو کو عێراقێ کونترول بکەت و ڤەگەراندنا شاهنشینا فارس بۆ نەهێلانا کونترولا عەرەبی، ژبیێ وی گەلەک ڤەنەکێشا داکو خەونا خۆ ب جهـ بینیت وەکی چاوا خزمەتکارییێن تورک ل سالا (٣٢٣-٩٣٤) ل دەمێ ئامادەکاریادا کوشت بۆ ب جهئینانا پلانا خۆ: بۆ پتر پێزانینان بەرێ خۆ بدە : د .حسین منیمنة، تاریخ الدولة البویهیة السیاسي والاقتصادي والاجتماعي والثقافي، الدار الجامعیة، (د/م : ١٩٨٧)،(ص٩٥-٩٦).

[3] هەروتی، ڕوڵی سەربازیی کورد، ل١٤٨و١٤٩.

خۆ مەزن و سەركردەيێ وان بوو فەرمان ل وان كر بەرەڤ بەدر بن حەسنەوەيهى ڤە بچن و شەڕێ وی بكەن، ئەگەرێ وێ چەندێ ئەو بوو كو شرف ئەلدەولە و بەدر تێكچوبوون و پەیوەندی بەرتەنگبوون ژبەر ڕێدەرچوونا وی، كو زێدەتر حەز و مەیل بۆ مامێ خۆ فخر ئەلدەولەی هەبوو، ل دەمێ سامانێ وی خوجە بووی و خەلكی گوهدارییا وی كری و وی دەست ب بابەتێ بەدری كر قراتكین سنۆرێن دەستهەلاتكرنێ و ڕەزیلكرنێ دەرباس كربوون پاراستنا خەلكی ل سەر ئەندامێن شرف ئەلدەولەیڤە، وی دیت كو ب ئەڤی ڕووی دەربێخیت، ئەگەر سەركەڤتن ل سەر بەدری ئینا دێ ئارام بیت و ئەگەر بەدری سەركەڤتن ئینا دێ ژ وی ئارام بیت، بەرەڤ بەدری ڤە چوون و وی خۆ بەرهەڤ كربوو، كۆمكرن و ل نهالا بقرمیسین خرڤەبوون، ل دەمێ وان شەڕ كری بەدر ڕەڤی، قورتكین و هەڤالێن وی وەسا هزركر كو دێ بەدر خۆ ڤەكێشیت، ئەو ل سەر هەسپێن خۆ هاتنە خوارێ و ل سەر خیڤەتان دابەش بوون هێشتا ب تنێ دەمژمێرەک دەرباس بوو بەدر بەرەڤ وانڤە چوو شەڕێ وان كر و هندەكان لەزێن ڕەڤینێ كرن، گەلەک ژ وان كوشتن، دەست ب سەر وان هەمی تشتان گرت یێن كو د سەربازگەها وانڤە هەنە.قراتكین و هندەک ژ خزمەتكارێن خۆ ڕزگاربوون، ل پرا ئەلنهروان مان هەتا

کو شکەستیێین دی هاتینە وێرێ، چوو بەغدا و بەدری ژی دەست ب سەر کاریچن ل چیایی و دەوروبەر ڕێڤەبەرێن وێڤە گرت، ب هێز و ب دەستهەلات کەڤت، ل دەمێ قراتکین ژ وێ ڤەکێشان و شکەستنێ زڤڕی، ڕەزیلییا وی و کێماسی زێدە بوون، لەشکەر پالدا کو زێدەگاڤییان ل سەر ئەلوەزیر ئەبی منسور بن سالحان بکەن، وان ئەو ب سەری ئینا یا کو وی نەڤیای، ب جوانی ل گەل ئاخڤت و ئەو پاشڤەبرن، شرف ئەلدەولە ئاریشەیا د ناڤبەرا ئەلوەزیر و قراتکینی چارەسەرکر، کار بۆ وێ چەندێ کر کو فێلبازییەکێ ل سەر قورتکینی بکەت، گەلەک دەم دەرباز نەبوون هەتاکو شیای دەست ب سەر وی و هەڤال و نڤیسەرێن وی بگریت، پارەیێن وی برن و لەشکەری ژ بەر وی زێدەگاڤییان کرن، شریف ئەلدەولە ئەو کوشت پاشی بێدەنگ بوو، تغان الحاجب بەرەڤ وان هات، کاروبارێن وی دروست و چاک بوون[1]. د ژیواریدا سەرکەڤتنەکا دیار و دەستپێک و پێشکەڤتنەکا دیار بوو ل سەر زێدەبونا دەستهەلاتا بەرزیکان و حەسنەوەییان و سەربەخۆ بوونا وان، میر (بدر کۆرێ حەسنەوەیهی) شیا ب ڕەنگەکێ بەرفرەه ئەڤێ سەرکەڤتنێ بۆ خۆ ب دەلیڤە بینیت، وی دەستهەلاتا خۆ

(1) أبن الأثير، الكامل، ج٧، ص٤٣٠.

ل سەر هەرێما جبال هەمیێ سەپاند. ل سالا (٣٧٩ك) میر بەدر ب چوار هزار سوارچاکان چوو داکو هاریکارییا فەخر دەولەی بکەت ل دەمێ ژ عێراقێ چوویە ئاهوزێ بۆ چاڤپێکەڤتنا لەشکەرێ بهاء ئەلدەولەی و پاشی ڕەڤی، د ڕاستیدا سەرکردەیێن بەرزیکانی و مالباتا حەسنەوەیهی ب دروستی و دیار چالاکی دکرن، هەروەسا ب ئەڤلانە و ل سەر خۆ ل دەمێن شەڕی یێن کو د ناڤبەرا بوەیهیاندا کو ل سەر حسێبا بوەیهییان مفا دیت و ژ بەر تێکچوونا ڕێکنەکەڤتنا سیاسی و ئەوان دەست ب بەرهەڤکرنا سنۆرێ خۆ کر هەتا گەهشتیە ڕوباری (کرخا) و باژێرێ شاپورخاست و خرم ئاباد و هەرێما ئەلجیبال وەلاتێ کرمانشاها نوکە و شەهرەزوور، کەڤتە ددەستێ واندا ژ ئەنجامێ شەڕ و تێکچوونان لاوازی ب سەر میرێن بوەیهیان دروست بوو، بابەتێن وان تێکچوون، ڕەوشا وەلاتێن وان تێکچوو کو نەچاربوون داخوازا هاریکارییێ ژ برزیکانییان بکەن داکو ڕێگرییان ل دەست ب سەرداگرتنێ بکەن د دەمەکیدا هێزا میر بەدری بەردەوام ب هێز دکەڤت و بلند دبوو خەلیفەیێ عەباسی ناسناڤێ (ناسر ئەلدین و دەولە) ل سالا(٣٨٨کوچی)پێشکێشی وی کر و ئەوا گۆمان تێدا نە

کو میر بەدر[1]. وەغەرکرنا شرف ئەلدەولەی و شاه بهاء ئەلدەولە ل سالا(٣٧٩ك) د ئەڤێ سالێدا ل جامادی ئەلئاخرە پاشا شریف ئەلدەولە ئەبو ئەلفەوارس شیرزیل بن عضد ئەلدەولەی وەغەرکر ئاڤ بۆ وی هاتبوو پێشکێشکرن بەدر ل وێرێ هاتە ڤەشارتن، دەستهەلاتا میرگەها وی دوو سال و هەشت هەیڤا بەرەڤ مشهد میرێ باوەرداران علی (ڕازیبوونا خودێ ل سەر بیت) هاتە ڕەوانەکرن و چەند ڕۆژەکان ڤەکێشا، ژیێ وی بیست و هەشت سال و پێنج هەیڤ بوون ل دەمێ نەخۆشیا وی زێدە بووی، کوڕێ خۆ ئەبا عەلی ڤرێکرە وەلاتێن فارسێ، گەلەک کەس و گەنجینە و هندەک ترک ل گەل بوون ل دەمێ هەڤالێن وی ژ وی بێزار بووین و مەزنێن وان ل دەڤ وی خرڤەبووین، داخواز ژێ کر کو کەسەکی بکەتە شاه و پاشی گۆت: ئەز نوکە یێ مژویلم ژ وێ یا کو هوین داخواز دکەن، وان گۆتێ: بلا فەرمانێ ل برایێ خۆ بهاء ئەلدەولەی ئەبا نەسر بکەت جهێ وی بگریت هەتا چارەسەر ببیت داکو خەلکی ب پارێزیت، چ فتنە و ئاریشە دروست نەبن، پاشی ئەو چەندە کر. بهاء ئەلدەولە ڕاوەستیایە پاشی بەرسڤدا ل دەمچ مری بهاء ئەلدەولە ل شاهنشینێ ڕوینشت،

---

[1] زكي بك، تاريخ االدول، ج٢، ص٧٧.

ڕوینشـــت بۆ مەرەما تازییێ، ئەلتائیع الله میرێ باوەرداران بەرەڤ تازییێ چوو ل ئەلزبزب چاڤپێکەڤتنا بهاء ئەلدەولەی کر، ئەردێ د ناڤ دەســـتێن ویدا ماچی کر ئەلتائیع الله بەرەڤ مالا ویڤه چوو، دەستهەلات ژ بهاء ئەلدەولەی وەرگرت، بهاء ئەلدەوله ئەبا منسور بن ســـالحان ل وەزارەتا خۆ دامەزراند[1]، ل دەمێ نەخۆشـــیا شـــرف ئەلدەولەی زێده بووی کوڕێ خۆ ئەبا عەلی بەرهەڤکر و ڤرێکره وەلاتێ فارس دایکا وی و کەنیزەیێن وی ل گەل وی بون پارە چەک و گەوهەرێن زێدەتر ل گەل ڤرێکرن ل دەمێ گەهشـــتینه بەســـرا دەنگوباسێ وەغەرکرنا شریف ئەلدەولەی گەهشتە وان[2].

میر بەدر بەردەوام بوو ژ پشتەڤانیا فخر دەولەی بوەیهی ل رەی پشتی مرنا میرێ میران شەڕەف دەوله کوڕێ عضدد دەولەی ل سالا(٣٧٩ ك/٩٨٩ ز) پوست د کەڤییته دەستێ برایێ وی ب ناڤێ بهاء دەوله ئەڤه ژی دبیته جهێ حەســـیدیا فخر دەولەی و ل رەی هێزێ کۆم دکەت بۆ گرتنا بەغدا، کو ئەڤ هێزا سـەربازی د هەمەدانێ ڕا دەرباز دبیت میر بەدر چوار هزار شەڕکەرێن کورد وەکی هاریکاریا سەربازی د ئێخیته ل بن دەســـت، بەلێ ئەڤ کەمپینا ســـەربازی ســـەرناگریت و هێزا فخر

(1) أبن الأثير، الكامل، ج٧، ص٤٣٦و٤٣٧.
(2) المصدر نفسه ،ج٧، ص٤٣٧.

دەولەی شـــکەســتنێ د ئینیت ژ بەر هەبوونا پەیوەندیا بهێز یا د ناڤبەرا میر بەدر و فەخر دەولەیدا، ببوو جهێ بێزاربونا بهاء دەولەی ل بەغدا، بەلێ پشتی مرنا فخر دەولەی پەیوەندی د ناڤبەرا بەدری و بهاء دەولەی دا باش دبیت هەتا دگەهیتە ئەوێ کو میر بەدر هاریکاریا بهاء دەولەی دکەت ل هێرشـێن بۆ ســەر نەیارێن وی ل باژێڕێ واســت پەیوەندیێن مێرنشینێن حەسنەوی ل گەل بوەیهیان ئەو باشتر دکەت و هاریکاری د نـاڤبەرا میر بەدری و مەجد دەولەیێ بوەیهی ل دەڤەرا رەی و ســـیدە دایکا ئەڤی میرێ بوەیهیان، هاریکاریا وی ژی ل ســـالا(٣٨٨ك/٩٩٨ ز) بوو ل وی دەمی قـابوســـێ کۆڕێ وەشـــمگێری زەیـاری وەک دژبەرەک بـاژێڕێ جورجـان داگیر کر ژ دەســـتێ بوەیهیـان دەرئینـا و ســــەرکردێن بوەیهی ژ گرتنا باژێڕی ناکوکی کەڤتە د ناڤبەرا واندا[1]، هەتا سیدە هەوارا خۆ گەهندە میر بەدری، پێشنیارا وی میر بەدری ئەو بوو کو ڕەوش ل بەرژەوەندیا سیدە دا نیینە چونکی هێشتا مەجد دەولە یێ کۆڕێ وێ ل تەمەنیدا یێ بچوویکە و ئەڤ ملک و مالە د دەستیدایە نەشـــێت ب جوانی ب ڕێڤەببەت و کارڤەدانێن خراب دێ هەبن، هەتا ماوەیەکی ڕەوش هوســـــان ب ڤی جوری بمینیت هەتا کو مەجد دەولە

---

[1] محمد، مێرنشینە کوردییەکان، ل٩٥و٩٦.

مەزن دبيت و بهێز دبيت پاشی دەڤەران دێ ژ زەياريان وەرگرن، بەلێ وەزيرێ مەجد دەولەی بوەيهی ب ڤێ پێشنيارا مير بەدری ڕازی نابيت و هێزێ كۆم دكەت بۆ گرتنا باژێرێ جورجان ل ئەنجامدا زەياری سەردكەڤن و دەستكەڤتەكێ مەزن يێ شەڕی ب دەستخۆڤە دئينن، ئەڤە ژی وێ دسەلمينيت كو پێشنيارا مير بەدری بۆ بوەيهيان باشتر بوو ئەگەر پێگری كربا ب ئەڤی جوری شكەستن نەدئينا [1].

د ئەڤێ سالێدا عميد ئەلجيوش هێزەكا لەشكەری ڤرێكرە ئەلبندنجيجيين، مەزنەكێ دەيلەم شكەستن ئينا و كوردان دەست ب سەر كەلوپەل و دەوارێن واندا گرت، جلوبەرگێن وی سەركردەی ژبەر كرن يێن كو ل سەر وان هاتييە دانان، جلكەك ژ دەشتەكيەكی وەرگرت و ب پێخواسی زڤڕی و پێگەهێ وان ب تنێ بۆ دەمێ چەند ڕۆژەكێن كێم بەردەوام بوو [2].

دياركرنا دورپێچا ئەبی جعفەر ئەلحەجاج بۆ بەغدا ل سالا (٣٩٧ك)د ئەڤێ سالێدا ئەبو جەعفەر ئەلحەجاج ژمارەكا زور كومكرن، ژمارەكا زور يا لەشكەری دا ل گەل بەدر بن حەسنەوەی هەمی برن و بەغدا

[1] محمد، مێرنشينە كوردييەكان، ل٩٦.
[2] ابن الأثير، الكامل، ج٨، ص٣٦.

دورپێچکر، ئەگەرێ وێ چەندێ ئەو بوو کو ئەبا جەعفەر چوو قلج ڕێکا خراسانێ، قلجی بابەت ل گەل عەمید الجیوش ڤەکر و ل وێرێ کۆمبوون، د ئەڤێ سالێدا قلج وەغەرکر و عمید ئەلجیوش ئەبا ئەلفەتح بن عناز کره پارێزڤانێ ئاخێ و دوژمنێ بەدر بن حەسنەوەیهی بوو، بۆ ئەگەرێ وێ چەندێ کو کەربێن بەدری ڤەبن داخوازا ئەبا جعفەر ئەلحەجاج کر، ژمارەیەکا زور یا کەسان کومکرن، ئەلئەمیر هندی بن سعدی، ئەبو عیسا شازی بن محمد و وەرام بن محەمەد و گەلەک کەسێن دی، ئەو ڤرێکرنه بەغدا ئەلئەمیر ئەبو ئەلحەسەن علی بن مزید ئەلئەسەدی ژ دەڤ بهاء ئەلدەولەی ب تورەییڤە ل خوزستانێ زڤڕی بوو ل گەل وان کۆمبوو و ژمارەیا وان زێدەتر لێ هات ژ ١٠هزار سوارچاکان، عمید ئەلجیوش ل دەڤ بهاء ئەلدەولەی بوو بۆ مەرەما کوشتنا ئەبو ئەلعباس بن واسلی، ئەبو جعفەر و ئەو کەسێن ل گەل وی کۆمبووین چوونه بەغدا ب چەند فەرسەخان نێزیک بوون، بۆ هەیڤەکێ مان ل بەغدا کۆمەکا ترکان ل گەل ئەبو ئەلفەتح بن عناز بوون و وەلات پاراست، ل وی دەمی دەنگوباسێ ڤەکێشانا ئەبی ئەلعباس و هێزا بهاء ئەلدەولەی گەهشته وان ب ئەڤێ چەندێ هێزا ئەبو جەعفەری و کەسێن ل گەل وی بژالەبوون، ئبن مزید ڤەگەریا وەلاتێ خۆ و ئەبو جەعفەر و ئەبو عیسا چوونه حلوانێ، ئەبو

جعفەری دڤییا ڕەوشا خۆ ل گەل بهاء ئەلدەولەی باشتر لێ بکەت، وی ژی بەرسـڤا ویدا ب دزیڤە چوو ل دەڤ وی، وی ژی بەرێ خۆ نەدایێ دا کەربێن عەمید جیوشی نەڤەبن(1).

چارەسـەرکرنا کێشـەیا هەردوو وەزیرێن بوەیهی ژ لایێ بەدری، کۆڕێ حەسنەوەیهی ڤە:

میر بەدر ب تنێ کێشـە و ململانێ یـا نـاڤخۆیی بوەیهیـان چارەسـەردکر، ئەو بوو دەمێ هەردوو وەزیرێن بوەیهی (ئەبو عەلی کۆڕێ حەمولە و ئەبو عەباس) کەڤتنە هەڤڕکیێ دگەل ئێک و خەلک ژێ بێزار بوو هەتا سـیدەیا دایکا مەجد دەولەی هەوارا خۆ گەهاندە میری بۆ چارەسەرکرنا ڤان کێشا، میر بەدری پێشنیارا وی ئەو بوو کو ناچێبیت دوو کەسـان هەمان پوست هەبیت و وەسا دیاربوو کو کو تنێ ئەبو عەبـاس ل وەزارەتێ بمینیـت و ئەبو عەلی کۆڕێ حەمولەی ژ وەزارەتێ بهێتە لادان و و هەروەسا پێشـنیارا وێ چەندێ کر نە وەکی کارڤەدانێن نەهێنی هەبن، ئەو یێ ئامادەیە ژ ئێک ژ زیندانێن مێرنشینا خۆ زیندان بکەت، سـیدە ب ئەڤێ ڕازی دبیت و میر بەدر کارێ وێ

---

(1) ابن الأثير، الكامل، ج٨، ص٣٩ و ٤٠.

ئەنجام ددەت، بەلێ پشـــتی دەمەکی ژ زیندانکرنا ئەبو عەلی کۆڕێ حەموله، میرێ بوەیهی هنارتنێ ل زیندانێ کوشـــت، پشـــتی بەلاڤبونا دەنگوباســـێ گرتنا (ئەبو عەلی کۆڕێ حەموله) پشـــتەڤانێن وی یێن دەیلەمی ســـەرهەلدان کرن و هێرش کره ســـەر مالا بابێ وەزیر ئەبو عەباسی و پشکەکا خانیێ وی هەرڤاند ل وی دەمی میر بەدر پشتەڤانیا وەزیر ئەبو عەباســـی دکەت پەیوەندیێن د ناڤبەرا واندا گەلەک خۆش دبن، دەمێ ناکوکی د کەڤیتە د ناڤبەرا ڤی وەزیری و سیدەیێ دا، وەزیر هەوارا خۆ دبەتە دەڤ میر بەدری و ئەو ژی ڕێزێ لێ دگریـت و پشـــتەڤانیا وی دکەت و وی ل دەڤ خۆ ڤەدشـــێریت و د پارێزیت، ل دووماهیێ سـیدە وەزارەتا بوەیهی ڕادەســتی ئەبو ســەعد کۆڕێ فەزل دکەت، ئەڤێ چەندێ د ناڤبەرا ڤی وەزیری و سیدەیێ دا، وەزیر هەوارا خۆ دبەتە دەڤ میر بەدری و ئەو ژی ڕێزێ لێ دگریت و پشتەڤانیا وی دکەت و وی ل دەڤ خۆ ڤەدشـێریت و د پارێزیت، ل دووماهیێ سـیدە وەزارەتا بوەیهی ڕادەستی ئەبو سەعد کۆڕێ فەزل دکەت، ئەڤێ چەندێ میر بەدر (عـاجز) خەمگین کر پێکول دکرن کو بۆ وێ چەنـدێ دا وەزیرێ بەری ئەبو عەباســـی ڤەگەرینتە وەزارەتێ ڤە، بەلێ پێکولێن میری ژ لایێ ســـیدەیێ بێ مفا بوون، ژبەر وێ چەندێ ئەبو عەباس

هەتا مرنا وی ل سالا(٣٩٨ك/١٠٠٨ز) ل بن چاڤدێریا میر بەدری ل باژێرێ برۆجەرد مابوو[1].

ئەبو ئەلعەباسێ ئەحمەدێ کۆڕێ محەمەدێ ئەلبارودی:

ئەبو ئەلعباس یێ توند بوو، گەلەک بابەتێن وی پویچ دکەت وەسا هاتە ڕویدان کو ئەلسفەهدێ مەزن کۆڕێ برایێ خاتینا دایکا مجد ئەلدەولەی وەغەرکر و ئەبو ئەلعەباس هاتبو تاوانبارکرن کو وی ئەو چەندە یا کری و خاتینێ ژی داخوازا کوژمەکێ پارا ژ وی کر کو دگەهیتە دوو سەد دیناران بۆ ڕێڤەبرنا کاروبارێن تازییێ، وی د بەرسڤا خۆدا گۆت: ئەگەر من وەسا کار کربا داخوازییا بجهبینم دا تازیێن هەمی لەشکەرێن بووری ب ستویێ خۆڤە گرم، تورە بوو و وی گۆت : ژ ڕاستا ئەرێ دێ چاوا ئەو کەسە تازیا وی دانیت یێ کو وی بخۆ ئەو کوشتی، بابەت گەهشتە ئەوی بۆ ئەگەرێ وێ چەندێ کو زێدەتر تورە ببیت و زانی کا چ تشت ل پشت گوهۆڕینا بوچوونا وێ هەیە و نامەیەک بۆ ئەبو ئەلقاسم کۆڕێ ئەلکیجیێ دادوەرێ دینەوەرێ ڤرێکر داخواز ژ وی کر کو بابەتێ وی ب گەهینیتە بەدرێ کۆڕێ

[1] محمد، مێرنشینه کوردییەکان، ل٩٧.

حەســـنەوەیهی و ڕێک دان ب وی کو قەســـتا وەلاتێ وی بکەت و گرێیەسـتێ نوی بکەت، ئبن ئەلکجی بابەت بۆ بەدری ڤەکر و گۆت: باشترە ئەو ل جهێ خۆ بمینیت و ڕەوشا خۆ خرابتر لێ نەکەت و خۆ باش بکەت بۆ خاتینێ[1]، ئەبو ئەلعەباس **ڕازی** نەبوو ل ســـەر ئەڤێ بوچوونێ ژبەرکو ژ خاتینێ دترســـیت و جارەکا دی زڤڕی و گۆت :لێ شـــیرەت و بوچوونا من ئەوە من گۆت و مایی بلا وێ بکەت یا وی دڤێت و کارتێکرنێ ل وی دکەت، پشـــتی بوورینا ســـالەکێ ئەبو ئەلعەباس ســـالەکا دی ژی ما هەتا ڕەوشـــا وی باش بووی و پارە و ســـامانێ وی مەزن بووی، باوەری ب ئەبو عەلی ئەلحســـێن کوڕێ ئەلقاسم ئەلعارز هەبوو ئەوێ بەرنیاس ب (ئەلخەتیر) ل گەل وی ب ڕێکەڤت، ئەبو عەلی کەسـەکێ فێلباز بوو و نەڤییان بۆ هەبوو و گۆتە وی: یا باشتر ئەوە وەک دبینم چ کەسەک ل جهێ تە ناڕابیت و ئەگەر دویرکەڤتی بەدرێ کوڕێ حەسنەوەیهی هێت و هاریکارییا تە کەت و بابەتێ تە سەر ئێخیت و خاتین و لەشکەر دێ ترسن و جارەکا دی دێ پێگەهێ تە بلند بیت، دادوەری ئەبو ئەلعباســی گۆت: ئەبو ئەلحەســن ئەلبەندەری ل گەل من ئاخڤت نڤیسەرێ ئەبو ئەلعەباس ئەلزەبی بوو و

---

[1] هیلال الصابئ، تاریخ الصابي، دارالکتب العلمیة، (بیروت : د/ت)، ج٧، ص٦٦.

گۆت: ئەلکافی ئەبوالعباس گۆت و ئاماژە ب ئەلخەتیر ئەبو عەلی دا و من گۆت: وی فێل ل تەکر و شیرەت ل تە نەکر و هەر دەما پێبێن تە ژ ئەردێ تە ڕابوون دێ ڕەوش و پێگەه هێتە گوهۆڕین، ئەبو عەلی ژبلی چاکیێ ل گەل باشـییا من و قەنجییا من ل گەل وی چ دی نەکر[1] ، ل شـەڤا دەرکەڤتنێ وی مالا خۆ و نڤین و ئامیر و بار و خزمەتکارێن خۆ هێلان کو نێزیکی حەفتێ کەسـان بوون و ئەبو ئەلقاسـم و کوڕێ وی ئەبو ئەلحەسـەن ئەلبەندەری نڤیسـەرێ وی و خزمەتکارەکێ ترکی و دویڤ کەڤتیێن وی یێن کو بۆ مەرەمـا خزمەتکرنێ ل گەل وی چوون دەنگوباس بەلاڤ بوو و خەلک و لەشــکەر خرڤە بوون و لەشـکەرێ ئەلخەتیر ئەبو عەلی خرڤەبوون ل گەل وان ئاخڤت و گۆت ئەڤ زەلامە ڕەڤی پشـتی کو گەنجینە یێن ڤالا بووین و پارە و سـامان ل گەل خو برن و سیستەم تێکدا و گەلەک قەرەبوو و بەخشیش خەینە، ئەڤجـا ئەگەر هوین ڕازی بن ب فخر ئەلدەولەی دێ کـار کەم بۆ مەرەما ب دەسـتڤەئینانێ و ئەگەر هەوە تشـتەکێ دی بڤێت هوین بخۆ بەرێ خۆ بدەنە خۆ و بابەتێ خۆ ب ڕێڤە ببەن، ل دەمێ وان هایژ ڤێ گۆتنێ و ڕاســتیێ بوی وان گۆت ئەم ب کارێ تە د ڕازینە باوەری

[1] الصابي، تاريخ الصابي، ج٧، ص٦٦ و ٦٧.

بوٚمه چێبوو یا ته گۆتی ئەم ژی دێ ژ گوهدار و هاریکاران بین، وی بابەت ب جهئینا بەرەڤ دار ئەلکافی ئەبو ئەلعەباسی ڤه چوو و گەلەک دویڤچوونا سامان و پارەیێن وی دکر ئەبو ئەلعەباس ئەلزەبی بەرەڤ بروجردی چوو لێ (بەدرێ کوڕێ حەسنەوەیهی) پێشوازیا وی نەکر و چ کەسەکی ژی پێشوازی لێ نەکر، وی کوژمەک پێشکێش دکر بۆ وێ چەندێ کو بهێته حەواندن هەتا کو نێزیکی پێنج هزار دەرهەمان وەرگرتن و پاشی داخوازا لێخوشبونێ کر ژ وێ یا کو بەدرێ کوڕێ حەسنەوەیهی دکەت و لێ بووری، هەڤالێن ل وەلاتی بابەت زانی و دویڤچووون کر و پێگەهێ وی هاته خوارێ بابەتێ وی بەلاڤ بوو و گەلەک ل سەر کارێ خۆ یێ پەشیمان بوو، دادوەری ئەبو ئەلعەباسی گۆت: ل دەمێ ئەز ل بروجردی ئەبو ئەلحەسەن ئەلبەندەری داخوازا شیرەتا من کرو من گۆت ئەبو ئەلحەسەن ئەلبەندەری داخوازا شیرەتا من کرو من گۆت: وی دڤێت خۆ باش بکەت و ژ وی سامانێ یێ ژێ هاتیە برین و بهێته خوارێ و بۆ خاتین و مجد ئەلدەولەی و سەرکردەییان خۆش خوشکان بکەت، دەربارەی ئەبو عەلی ئەلخەتیر بەحس دکەت کو ئەگەر ئەو چەندە کر دێ خەلک گوهدارییا وی کەن و داخوازییا وی دێ ب جهئێت، ئەبو ئەلحەسەنی گۆت بۆ ئەڤێ چەندێ ئەو پێدڤی ب دوو سەد هزار

دینارانە و مە جھێ خۆ ژ دەســتدا و ژ بەر دوو ســەد دیناران و مە ڕێگری ل سـەر دانێ دان، هەڤدە هەیڤ بوورین و پاشــی دەسـت ب ســـەر وی هاتە گرتن و ئەبو ســـەعەدێ کوڕێ محەمەدێ کوڕێ ئســـماعیلێ کوڕێ ئەلفەزل ژ هەمەدانێ بەرەڤ رەی بۆ دیارکرنا ئارســتگەهێ د ناڤبەرا وی و خاتینێ و دەربارەی ڕەوشـــا مەزن و بەرزەبوونا زێدە و بابەتێ بەرفرەھ و پێگەهێ بێ کێماســـی، کەربێن بەدرێ کوڕێ حەســـنەویھی ڤەبوون کو تشــتەکی بۆ بکەت ژبەرکو هزرەکا باش ژێ نەدکر ئەڤجا بەرەڤ ئەبو عیســا شــەئزاییێ کوڕێ محەمەدیڤە چوو و ئەبو ئەلعەباس ئەلزەبی ل گەل وی بوو و چوونە رەی و سـێ هزار زەلام ل گەل بوون داکو جارەکادی دویڤچوونێ بۆ بابەتی بکەت و بزڤڕینتە وەزارەتێڤە و بۆ پشتراسـکرنێ و ئاماژەدانێ و دەسـت ژ جیهنشـینیێ بەردا و ل دەمێ گەهشـتینە وەلاتی و نڤسـین ژ لایێ بەدرێ کوڕێ حەسـنەوەیھی ڤە گەهشـتین ژ ڕامانا وێ یا بەرێ دوودل بوو، خاتین و مجد ئەلدەولە و هندەک سـەرکردە، ئەبو عەباسی گۆت: ((هەڕە، هەڕە تێدا ڕێـک یـا ڤەکریە بۆ تە و ژ تە ڕازییە)) هندەک باوەرپێکەرێن وێ ئەو چەندە کر کو ((ئەو د ناڤدا وەکی وێ نینە ئەو ژ دەرڤە و بابەت بۆ تە هاتییە بەرهەڤکرن کو غەدر ل تە بهێتە کرن و دەست ب سەر بهێتە گرتن)) ئەڤجا ترسیا و زڤڕی، ئەبو

ســـەعەدێ كۆڕێ ئەلفەزەلی وەزارەت وەرگرت و پارە دان و مفا ژ سامانێن وی هاتن و مال و سامان هند بۆ مجد ئەلدەولەی كرنە دیاری كو چاڤێن وان تێر بكەت و ل دویڤ نیاز و حەز و مەزنان پارە دانێ زێدە یێ توند بوو و هێرش ل لەشكەرێ خۆ دكر لەوما كەربێن وان ژ وی ڤەدبوون و خڕڤەبوون كو هێرشێ ل سەر وی بكەن و ئەو ڕەڤی چوو بروجردی پشتی كو دگەل بەدرێ كۆڕێ حەسنەوەیهی پێكهاتی ئەبو ئەلخەتیر زڤڕیڤە وەزارەتێ و بەدری دڤیــا دگەل وەزیری ب ئاخڤیت لێ ئەبو عەلی ڕێگری ل وێ چەندێ كر كو بێژیتێ مەزنێ مە و دوژمنـاتییا وان زێدە بوو و پەیوەندی ب ئەلخەتیری كر ل دەوروبەران كو ڤڕێكەتە دەڤ بەدرێ كۆڕێ حەســــنەوەیهی و وان سەردا ببەت و داكو ل دژی وی بڕاوەستن پەیوەندی ب هیلالێ كۆڕێ وی كر و د ناڤبەرا وی و بابێ وی تێكدا و ئەڤە ئێك ژ وان ئەگەرێن ب هێز بوو كو ل گەل وی بیت[1].

پەیوەندیا میر بەدری دگەل وەزیرێ نوی (ئەبو عەلی ئەلخەتیر):

پەیوەندی د ناڤبەرا وەزیرێ نوی یێ بوەیهی و میر بەدری د خراب بوون، ئەڤ پەیوەنــدییێن خراب ژی بۆ وێ چەنــدێ ڤەدگەرنەڤە بەری وەزیربوونێ كـاروبـارێن بـاژێڕێ هەمەدانێ ل بن دەســـتیدا بوون ل وی دەمی ئەڤی وەزیری

(1) الصابي، تاريخ الصابي، ج٧، ص٦٧و٦٨.

ڕێگری ل میر بەدری کر بۆ کرینا خانیەکی ل باژێڕی، ل وی دەمی پەیوەندیا وان تێکچوو، بەلێ دلێ میر بەدری یێ مەزن بوو چونکی سەربازێن بوەیهی پێشڤەچونەکێ یان نەرازیبونەک ل دژی ڤی وەزیری ئەنجامددەن و ئەو ژی ترسیا و خۆ گەهاندە میر بەدری کو ل وی دەمی ل باژێڕێ سابورخاست بوو[1]،سابور خواست[2]،ئەڤی وەزیری دەمێ هەوارا خۆ گەهاندیە میر بەدری ئەوی ژی ڕێز لێ گرت و هەر تشتەکێ ل دلێ میریدا بەرانبەر وی نەما و هەر چ ناکوکیەکا ل بەرانبەری وی هەی ژبیرکر و ژ ئێک ژ خانیێن خۆ یێن مەزن ئاکنجی کر و هاریکاریا وی کر، چەندین ڕۆژا ل بن سیبەرا میری مابوو و پاشی چوو باژێڕێ برۆجەرد و و ل وێرێ ب ئێکجاری ئاکنجی بوو، ئەڤە ژی وێ دگەهینیت میر بەدر چەند یێ ب لێبورین

(1) محمد، مێرنشینە کوردییەکان، ل٩٧.

(2) **سابور خواست:** باژێرەکە دکەڤیتە دناڤبەرا پارێزگەها خوزستان و باژێری ئەسفەهانێ ناڤێ وێ ب چەندین شێوان هاتییە (ساپور خاوەت، شاپور خەستو شاپور خواست ناڤێ بزوێنێ ئێکێ ناڤێ باژێری دزڤریت بۆ ساسانیان پاشا شاپورکوڕی ئەردەشێری(٢٤١-٢٧٢ز) و پەیڤا شاپور ب رامانا کورێ پاشای ل سەر بنەمایێ شا ب رامانا پاشا دهێت ، و پور ب زمانێ فارسی ب رامانا بزوێنێ دوویێ ناڤ: خواست ئانکو داخوازی ئانکو داخوازیا شاپوری سابور خواست بیست و دوو فەرسەنگ(١٣٢) کم ل نهاوەند یا دورە و سێ فەرسەنخا(١٨٠)کم ل ئەلعشار(عەلیشتار-لەشتار) دوانزدە فەرسخ (٧٢)کم ل سەدێ هەشتێ کوچیدا وەک ئێک ژ ویلایەتێن ل پارێزگەها کوردستانێ ئێخستە دناڤ پارێزگەها کوردستانێ لەشتار ئەلبشتار ئاماژە پێکرییە هەتا نوکە ژی دەشتا لەشتار ل دەڤەرا بیشکۆ دهێتە نیاسین کۆ دکەڤیتە دەڤەرا لورستان باشورێ ڕوژئاڤایێ ئیرانێ تەنشت سنورێن عێراقێ، کو مێژونڤیسێ بریتانی تشتەک دیتییە نڤیسنەکا ب ڕێنڤیسێ کوفیکی تێداییە کو دسەلمینیت شازادە بەدر بن حسنەوەیهی پرا یاشتار دروستکرییە دکەڤیتە لسەر ئێک ژ لقێن ڕووبارێ سەمایز: إسماعیل، الأمارات الکوردیة، ص٥٠.

بوو، خۆدان سیاسـەتەکا ڕاسـت و ڕەوان بوو، سـەبارەت پەیوەندیا میر بەدری دگەل وەزیرێ نوی (خەتیر ئەبو عەلی) بەرەڤ قەیرانێ ڤە دچوو، هەتـا کـار گەهشـــتیە ئەوی ڕادەی میر بەدری دانپێـدان ب وەزارەتێ کر میر بەدری ب وەزیر ناڤێ وی نە دئینا، بەلکی بەروڤاژی وەزیری ناڤێ میر بەدری ب مەزنێ مە یان (سیدنا) دئینا، بەلێ قەیران و دوژمنایەتیا د ناڤبەرا هەردوولایا سەرهەلدا، پاشی خەتیر ئەبو عەلی نامە هنارتن بۆ بەرپرســێن خۆ یێن دەوروبەر کو باوەر ژ میر بەدری نەکەن و پەیوەندییێن خۆ دگەلدا ببڕن و ژێ دویر کەڤن، ئەڤە ژبلی کو شیا هیلالێ کوڕێ بەدری ژ بابێ وی دویرکەت و پەیوەندییێن وان تێک بدەت، ئەڤە ژی بهێزترین ئەگەرێ دژایەتیکرنا هیلالیە بۆ بابێ وی [1].

پەیوەندیا میر بەدری دگەل خاتینێ (السیدە):

میر بەدرێ حەسنەوهی سـەرەرای کارێ سـەربازیێ ڕاسـتەوخۆ ل پرس و ڕامانێن لەشــکەریدا و سـیاسـی ژی هندەک جارا ژ لایێ بوەیهیانڤە داخوازا هاریکاریێ ژێ دهاتە کرن هەروەکی ئەو ل ســالا(٣٨٨-٤٢١ك/٩٩٨-١٠٣٠ز) ســولتانێ دەولەتا غەزنەوی دگەهیتە خورەسانێ و تەهدیدا یان هەڕەشێ ل السیدة دکەت، ئەو ژی داخوازا هاریکاریێ ژ میر بەدری دکەت، ژ بەر ڤێ چەندێ میر بەدر ب زیرەکی و چەلەنگیا خۆ یا سیاسـی نیشـا ددەت، ژ بەر ڤێ چەنـدێ داخواز ژ نینەرێ محمودێ غەزنەوی دکەت کو هـاتبوو لایێ

---

[1] محمد، مێرنشینە کوردییەکان، ص٩٨.

السـيده بۆ پێ ڕاگەهاندنا هەرەشـا شـەڕی، دەمێ نوینەر دگەهیتە دەڤەرا بەدری، جورەکێ پێشـکێشـکرنا سـەربازی نیشـا ددەت، هەمی جورێنسـەربازان چەکێ خۆ ل سـەر ڕێکێ د داننـا و نوینەرێ وان دهێتە لایێ وان پشـــتی ئەڤێ بەدر ب جورەکی گفتوگوییێ دگەلـدا دکەت، وەکی سـەرکردەیەکێ وێرەک و بهێز خودانێ هێز و لایەنگرێ السـیده، ل دەمێ نوینەرێ غەزنەوی ڤەدگەڕیتە ڤە بۆ خورەسانێ بۆ لایێ سەرکردێ خۆ ب جورەکێ مەزن بەحسـێ هێزا میر بەدری دکەت[1]، (غەزنەوەی)[2] ژ بەر ڤێ چەندێ محمودێ غەزنەوی پشـتی زانی کو هەبوونا کوردان ژ بۆ پشـتەڤانیا السـیده، هێرش و تەهدید ڕاوستاندن ئەڤ کێشەیە بێ شەڕ دووماهی دهێت[3].

هەڤڕکی د ناڤبەرا مجد ئەلدەولەی و دایکا وی خاتینێ:

پشـتی ئەڤێ ناکوکی و ململانێ کەڤتە د ناڤبەرا سـیدەیێ و دایکا مجد دەولەی ل گەل خەتیر ئەبو عەلی، بەلێ ئەڤ وەزیرە ل سـالا(

---

[1] هەروتی، ڕۆڵی سەربازیی کورد، ل١٥٠و١٥١.

[2] غەزنەوەی (٣٥١- ٥٨٢ك) غەزنەوەی ژ بنەماڵەیەکا تورک بوون کو دەولەتا سـامانی ب میراتێ خۆ دانایە و حوکومرانیا خورەسـان و سـیجسـتان و تەبەرسـتان، رەی، کرمان، ترانسـۆکسیانای دکر، أبو القاسـم محمود بن ناصـر الدوله ئابي منصـور سـابوکتکین ژ دایکبوویێ دەهی محەرەمێییە(٣٦١ کوچی) دایکا وی کچا ئێک ژ کەسایەتیێن دیارێن زابولستانێ بوو کو ب جورەکی ناڤێ وی دانایە محمود ئەلزەبەلی، بابێ وی ب ناڤێ سابوکتەکین کۆڕێ ئەلبتکینی دامەزرێنەرێ دەولەتا غەزنەوەی دهێتە دانان، خواندنا ئاکادمی ئاسای یا خۆ وەک شـازادەیەکی ل بن چاڤدێرییا ڕێنمایێن ماموسـتاییێ خۆ دادوەر ئەبو عەلی وەرگرت، محمود ب چەندین ناسـناڤان دهاتە نیاسـین وەک ناسـناڤێ سـولتان دهێتە دیارکرن کو ئەڤە ئێکەم کەس بوو کو ناسـناڤێ (سـولتانی) بکارئینای و چەندین ناسـناڤێن دژی هەبوون وەک (قارەمانێ ئیسـلامێ)یان دگۆتێ (فەتحکەرێ ئیسـلامێ) یان ژی دگۆتێ(تێکدەرێ پەیکەران) محمد سـعید صـلاح عثامنة، الحركة العلمية في عصـر الدولة الغزنوية، ريسـالة ماجيسـترغيرمنشـوره، كلية الأدب، جامعة اليرموك، (الأردن : ٢٠٠٦)، ص ص ١٥-٢١.

[3] هەروتی، ڕۆڵی سەربازیی کورد، ل١٥١.

٣٩٧ك/١٠٠٧ ز) شــيا د ناڤبەرا ســيدە و كۆڕێ وێ مجد دەولەی دا تێک بدەت، هەتا كار گەهشـــتە وی ڕادەی كو كۆڕ دايكا خۆ ل قەلايێ زيندان بكەت، بەلێ شيا ژ زيندانێ ب ڕەڤيت و خۆ گەهاندە مير بەدرێ هەڤپەيمانێ وێ و وی پێشــوازی لێكر و ل خزمەتا وێ دا بوو، پاشــی هێز كومكر و پێكڤە پێنگاڤەک هاڤێت و بەرەڤ دەڤەرا رەی د ڕێكێدا خۆدانێ هەمەدانێ (شمس الدوله) بوەيهی كۆڕێ سيدێ كەڤتە ل دويڤ وان و شـــيان بچنە رەی و مجد دەولەی و خەتير ئەبو عەلی دەســـتە سەركەن و شەمس دەوله ببيتە ميرێ رەی(1).

شەڕێ د ناڤبەرا خاتينێ و مجد ئەلدەولەی دا:

ل سـالا(٣٩٧ك/١٠٦٦-١٠٦٧ز) مير بەدر ب خۆ و سـەربازێن كورد پشـــكداريێ دكەن ل وی شـــەڕيدا كو السـيدة داخواز ژێ دكەت ئەنجام بدەن ل دژی كۆڕێ خۆ مجد الدوله ل باژێرێ رەی و وی هەول دا دەستهەلاتا خۆ ژ دايكا خۆ و برايێ خۆ شمس الدوله بستينيت، ژ بەر ڤێ چەندێ ل ڤێرێ السـيدە ژ بۆ پاراســتنا دەســتهەلاتا خۆ هەولدا ب هاريكاريا مير بەدر كوردی مجد الدولەی ل سـەر دەسـتهەلاتێ لابدەت

(1) محمد، مێرنشينە كوردييەكان، ل٩٩.

کو جێگرێ بابێ خۆ بوو ولی عهد بوو، داکو شـمس الدولەی کۆڕێ خۆ یێ دی ل جهێ وی بـدانیـت، ژ بەر ڤێ چەنـدێ بەدر وەکی بـابەکی و خەمخورێ بنەمـالا خۆ، ڕادبیتە ڤە ب ئـامـادەکرنـا لەشـــکەرەکی ب سـەروکایەتیا زاڤایێ خۆ ئەبو عیسـا شـادی و پاشـی هێرش دکەتە سـەر بـاژێڕێ رەی، د ئەنجـامـدا شـــیـان مجـد الـدوله ب ڕەهینه بگرن و دەســتهەلات بۆ السـیدة و شــمس الدولەی زڤڕیڤە [1]. ب ڤی جوری ب هاریکاریا میر بەدری، سیدە شیا دەستهەلاداریێ وەرگریت و دیاریەکا گران بها پێشــکێشـــی میر بەدری کر، ئەو ژی زڤڕی برۆجەرد، ژ ئەنجامێ ڤان هاریکاریا پەیوەندیەکا توند د ناڤبەرا میر بەدر و شـــەمس دەولەی بوەیهی دروست بوو و بۆ ماوێ سـالەکێ پەیوەندیا ڤان هەردوو لایـان بەردەوام بوو، هەتـا وی دەمی جارەکـا دی مەجد دەولەیێ برایێ وی دەسـتهەلاتێ وەردگریتەڤە پشـتی باشـکرنا پەیوەندیا دگەل دایکا خۆ (سـەیدە)، ل ڤێرێ شـەمس دەولەی هەوارا خۆ گەهاندە میر بەدری داکو هـاریکـاریـا وی بکەت ژ بۆ وەرگرتنـا دەســـتهەلاتێ، بەلێ میر بەدر ل دەســـتپێکێ ژ بەر مژویلی ڤەگەریـانـا هیلالێ کۆڕێ خۆ دەســـتێ هاریکاریێ بۆ دڕێژ نەکر، پشتی ماوەیەکی هندەک ژ سـەربازێن خۆ بۆ هاریکاریا وی هنارتن و پاشی شەمس دەولەی پێکول کرن بچیتە رەی بەلێ

[1] هەروتی، ڕۆڵی سەربازیی کورد، ص١٥١.

پێکولێن وی سەر نەگرتن[1]، بەلێ ئەڤ جارە ل دژی السیدە و کۆڕێ وێ مجد الدولەی، لێ ئەڤ هێرشا بەدری نەشیا ئارمانجێن خۆ بجھ بینیت، ئەڤێ جارێ شمس الدولە شکەستنێ دئینیت ب وێ هاریکاریا بەدری یا کێم نەشیا سەرکەڤتنێ بینیت[2].

پەیوەندیێن میر بەدری ل گەل بهاء دەولەی بوەیهی:

میرێ میران ل بەغدا ل دەستپێکێ دا ئاشتی و ئارامی هەبوو بەلێ ل دویڤدا ئەڤ پەیوەندیە توشی شەڕی و دووبەرەکیێ دبیت، بەلێ ل سالا(٣٩٧ك/ ١٠٠٧ز) بهاء دەولە ل گەل وەزیرێ وی ب ناڤێ عەلی کۆڕێ ئەبو جەعفەر ناڤدار ب (عمید الجیوش) ب ڕامانا (ڕاگرێ سوپایان) بڕیارەک دەرێخست کو پێک دهات ژ دانانا پوستێ پاراستنا ڕێکا خورەسانێ[3] عەنازی[4]، ب هوزا شازنجانیا کوردی ب

[1] محمد، مێرنشینە کوردییەکان، ص٩٩.

[2] هەروتی، ڕۆڵی سەربازیی کورد، ص١٥٢.

[3] د. ئاکو، مێرنشینە کوردییەکان، ص٩٩و١٠٠.

[4] مێرنشینا عەنازی: حوکمەتا بەنی عەناز ل حلوان ل سالا (٣٨٠-٥١٠ك) ئێکەم کەس بوو کو بنگەهێ ڤێ حوکمەتا کوردی داناى و پشتەڤانیا وێ کری (میر أبو الفتح محمد بن عناز) میرێ کورد ژ هوزا (شازنجانیان) بوو، ئەو ژی ل سالا (٣٨١ك) بوو، بیست سالان ل سەر دەستهەلاتێ ما و پاشان ل سالا (٤٠٠ك) وەغەرا دووماهیێ دکەت و دچیتە بەر دلۆڤانیا خودێ، و ل پشتی وی کۆڕێ وی دەستهەلاتێ وەردگریت، ناڤێ وی (أبو الشوك) بوو، نازناڤێ وی(فارس) بوو، ل سالا (٤٣٧ ك)ابی الشوک دمریت ل قەلا (سیروان) و برایێ وی مهلهل جهێ وی دگریت و کۆڕێ وی سەعید بێ بهر دبیت ژ دەستهەلاتێ، سەعید بۆ ماوەیەکی دگەل مامێ خۆ شەڕ دکر، نەئارامی و ململانێیا د ناڤبەرا سەعیدی و مهلهل دا بەردەوام بوو، مهلهل کەڤتە شەڕی دگەل سەعیدی، ل دووماهیێ مهلهل دکەڤیتە دەستێ سعیدێ کۆڕێ ابی الشوک الکوردی دا و هوسا ل سالا (٤٤٦) حوکمەتا عەنازی ژ ناڤدچیت. بۆ پتر زانیاریان بەرێ خۆ بدە: زکی بك، تاریخ الدول، ج٢، ص ص ١٢٦-١٣٠.

سەركردایەتیا (ئەبو فەتاح كۆڕێ عەناز) مەزنێ ڤێ هوزێ، ئەڤ بڕیارە پەیوەندییێن میر بەدرێ حەسنەوی بەهاء ئەلدەولەی، تێكدا چونكی د ناڤبەرا حەسنەویان و عەنازیان یان هوزا بەرزیكانی و شازنجانی هەڤڕكی و ناكوكی هەبوو ب تایبەتی ململانێ ل سەر زەڤی و مولك و میراتی هەبوو، میر بەدر نە ڕاوەستیا بەلكی سوپایەكێ دی هنارت هاریكاریا حەجاجی كۆڕێ هورمز كو ل گەل مەزیەدیەكان ب سەركردایەتیا عەلیێ كۆڕێ مەزەیدی ئەسەدی، هەتا ژمارا ئەڤی سوپای گەهشتە دەه هزار سەربازان، ئەڤ هێزا هەڤپەیمان ئارمانجا وان گرتنا بەغدایە و دەرێخستنا بوەیهیان بوو، ب سەركردایەتیا بهاء دەولە و بەرەڤ بەغدا ب ڕێكەڤتن و حیصار دانا ل سەر باژێری و ئەڤ حیصارە بۆ ماوێ هەیڤەكێ ڤەكێشا و ل دویڤدا ڤەگەریان[1]. ئەڤە ژی بۆ مێژوویێ كو مێرنشینا حەسنەوی حیصار دانا بوو ل سەر باژێرێ بەغدا، ئارمانجا وان گرتنا بەغدا بوو بەلێ نەشیان، هێزا هەڤپەیمانان ئەوا دژی بوەیهیان ل گرتنا بەغدا دا شكەستن ئینا و مێژوونڤیس ابن الاثیر دڤی باریدا دبێژیت ((ژبلی بوەیهیان ل بەغدا كو بەرگری لێ دكر كۆمەكا شەڕكەرێن تورك و میرێ كورد ئەبو فەتح كۆڕێ عەنازێ كورد بخۆ و دگەل لەشكەرێ خۆ بەرگری ل بەغدا دكر ئەڤە ل دەمەكیدا دەنگوباسێن

---

[1] محمد، مێرنشینە كوردییەكان، ل١٠٠.

شکەستنا دوویێ یا هەڤپەیمانان ب سەرکردایەتییا ئەبو عەباس کۆڕێ واسل بوو))، بوەیهیان ژ بۆ تولڤەکرنێ سوپایەک ب سەرکردایەتیا (عەمید جیوش) بۆ داگیرکرنا مێرنشینا حەسنەوی، سوپایێ داگیرکەر گەهشتە باژێڕێ جوندسابور و دنامێ ژی دا ئاماژە ب وێ چەندێ کربوو کو سوپایێ دوژمن چاوا دشێت مێرنشینا حەسنەوی داگیر بکەت کو یا پڕ بوو ژ قەلایان[1].

تێکچوونا پەیوەندییا بەدری ل گەل ئەبو سەعەد کۆڕێ ئەلفەزل:

ئەبو ئەلعەباس ئەلبارودی یێ دادوەر گۆت: ئەبو سەعەدێ کۆڕێ ئەلفەزەلی بەرێ خۆ ددا هەمەدان و ماهین و سهرود و ژ لایێ مجد ئەلدەولەی ڤە هەستێ بالکێشییێ بۆ چێبوو و پارەیەکێ دەستنیشانکری ددا شمس ئەلدەولەی، بەدرێ کۆڕێ حەسنەوەیهی دەست ب وێ چەندێ کر کو خانیەکی ل هەمەدانێ بکڕیت و ب دانیتە سەر ناڤێ خۆ و تێدا ئەو تشتێ بڤێت ب ڤروشیت ژ کەلوپەلان، هەمی بار ژ وێرێ دهات و ژمارەیا تێچوونا وێ هزار هزارا و دووسەد هزار دەرهەما و ئەبو غالبێ کۆڕێ مەئمونێ ئەلسمیری بۆ هەمەدان چوو بۆ مەرەما ڕێزبەندی کرن و چاڤدێریکرنا گرنتییێ، ژ ئەبو سەعەدێ کۆڕێ ئەلفەزلی جودا بوو و هزر کر کو ڕێکەکە بۆ

[1]محمد، مێرنشینە کوردییەکان، ل١٠٠و١٠١ ،.

قەستکرنا بلنداهییا وەلاتی ئەڤجا وی هندەک کەس ژ دیلەمان دانانە وێریێ دا بەرەڤ ئەبو غالبی ڤە بچن و دەست ب سەر وی بگرن و ئەو چووبوو دەڤ عەبدالله مجمد کوڕێ عەلی کوڕێ خەلەفی نیرمانی، ژبەرکو ل پێش ویڤە بابەت ب ڕێڤە دبر ل هەمەدان و وان قەستا وێریێ کر و چوونە سەر مالێ و د ناڤ دەستێن واندا ڕەڤی و زڤڕیڤە بروجردی ،وەسا خۆ دیارکر کو وی گەلەک پارە یێن ژ وی وەرگرتین، بۆ بەدریێ کوڕێ حەسنەوەیهی نڤیسی وەک دەستیری ب وێنە ژ وی خواست دەربارەی نەرازیبوون ل سەر بەرزەبوونا ئەبو سەعەدێ کوڕێ ئەلفەزلی وەک قەرەبوییەک وی ژێ وەربگریت یا وی دڤێت نێزیکی پێنجی هزار دیناران وەرگریت، ل دەمێ دەنگوباس گەهشتییە ئەبو سەعەدی گۆت: (وەسا بدانە کو یەحیایێ کوڕێ عنبری بوو زەلامەکێ ڕێکا من گرتی (وی پارەیێ من بر و ڕێگری ل سەر بەرزەبونا من کر و گەهشتە بەدریێ کوڕێ حەسنەوەهی پاشی پاراست، دەست ب سەر ئەلخەتیرێ ئەبو عەلی ل ڕەی هاتە گرتن و ئەبو سەعەدێ کوڕێ ئەلفەزلی تەماهییەک بۆ وەزارەتێ دەستپێشخەری کر و کەربێن بەدریێ کوڕێ حەسنەوەهی ڤەبوون کو بابەتێ وی بهێتە ئەنجامدان، ئەڤجا وەک بەری نوکە مە دیارکری ئەبو فەزلێ کوڕێ ئەلعەباسێ زەبی ڤڕێکر و ئەبو عیسا شادی و سێ هزار

زەلام ل گەل بوون ل دویڤ ڕاپورتا وەزارەتێ ئەبو سەعەد ئەلفەزل ئەو چەندە کر و بۆ دەمێ دوو سالان ما و لەشکەر ب دژی وی ڕاوەستییان پاشی ڕەڤی[1]، دهاتە گۆتن کو د ڕێکا خۆدا ئەو ل سەر بانی چوو و قەستا مالا بەدرێ کۆڕێ حەسنەوەهی کر هەتا دەست ب سەر گرت و چوویە سابور خواست و قەدرێ وی گرت و سێ سەد پەز و شەکرا سپی پێشکێشکرن، کو وەکی وێ کو بۆ ئەبو ئەلعەباس ئەلزەبی نەهاتبوو کرن ژبەرکو وی دزانی ئەبو سەعد زێدە یێ هزرکەرە و یێ بێ هەدارە و ئەوا کری کەسێ نەکریە و بۆ چەند ڕۆژەکا ما و پاشی چوو بروجردی[2].

کوشتنا ئەبو ئەلعەباس بن واسلی ل سالا ٣٩٧ك

د ئەڤێ سالێدا ئەبو ئەلعباس بن واسلی خۆدانێ بەسرا وەغەرکر، بەحس ل دەستپێکرنا ڕەوشا وی و بلندبوون و داگیرکرنا وی ل سەر ئەلبەتیحە هاتە کرن و ئەو مال و سامانێن وی برین، شکاندنا لەشکەرێ سولتانی و هندەک کارێن دی، کو د جهێ خۆ یێن تایبەتدا هاتینە بەحسکرن ل دەمێ بابەتێ وی مەزن بووی، بهاء

(1) الصابي، تاريخ الصابي، ج٧، ص٦٨و٦٩.

(2) المصدر نفسه ، ج٧، ص٦٨و٦٩.

ئەلدەولەی ژ وەلاتێ فارس چوو ئەهوازێ داکو خوزستانێ ژ وی ب پارێزیت، ل بەتائیح بوو بەرانبەر عمید ئەلجیوش ل دەمێ ڤالا بووی چوو ئەهوازێ و بهاء ئەلدەولە ل وێرێ بوو، وەکی مە دیارکری دەست ب سەر گرت، ل گەل بهاء ئەلدەولەی پێکهاتن ل دەمێ زڤڕینە بەسـرا، مە ئەوژی دیارکر، پاشـی جارەکا دی نەچار بوو بەرەڤ ئەهوزاڤە بچن، ل گەل لەشـکەرێ خۆ زڤڕی وی جهێ بهاء ئەلدەولە ل وێرێ ئاکنجی بوو، ل دەمێ نێزیک بووی بهاء ئەلدەولە نەما ل وێرێ ژ بەر کێمییا لەشـکەرێ وی، هندەک ل فارسـێ بژالەبوون، هنـدەک ل عێراقێ و ل ئەربەڤێ و ڕوییـار ڕێگر بوو د نـاڤبەرا هەردوویاندا، ئەبو ئەلعەباس دەست ب سەر ئەهوزادا گرت و بەدرێ کۆڕێ حەسـنەوەهی سـێ هزار سـوارچاک وەک هاریکاری بۆ وی ڤرێکرن، پشـتا خۆ پێ گەرم کر و ب هێز کەڤت و بهاء ئەلدەولەی بڕیاردا ب زڤڕیتە فارس، لێ هەڤالێن وی ڕێگری ل وی کر، ئەبو ئەلعەبـاس قەنتەرە چێکر و شـەڕەکێ دژوار د نـاڤبەرا هەردوو لەشـکەراندا هاتە ڕویدان، هەتا سەرێ سپێدێ بەردەوام بوون، پاشـی ئەبو ئەلعباسـی ل سـەر قەنتەرێ دەرباز بوو پشـتی کو چاککری هەردوو لەشکەر کەڤتنە ل بەرانبەر ئێک، شەڕ دژوار بوو ئەڤجا ئەبو ئەلعەباس شـکەسـت و گەلەک سـەربازێن وی هاتنە کوشـتن و ب

شکەستن ڤە زڤڕی بەسرا ل ناڤەراستا ڕەمەزانا سالا(٣٩٦). ل دەمێ ب شکەستنڤە ڤەگەڕیای، بهاء ئەلدەولە بۆ وی لەشکەر بەرهەڤکرن و ل گەل وەزیرێ وی ئەبو تالب بەرەڤ ویڤە چوو، ب دورپێچکرنڤە هاتە وێرێ و شەڕ د ناڤبەرا هەردوو لەشکەراندا هاتە ڕویدان، بابەت ل سەر وەزیری بەرتەنگ بوو و پارێ وی کێم بوو و داخوازا هاریکاریێ ژ بهاء ئەلدەولەی کر، لێ هاریکارییا وی نەکر، پاشی ئەبو ئەلعباس پاپور لەشکەرێن خۆ بەرهەڤکرن و بەرەڤ لەشکەرێ وەزیریڤە چوون، هێرش کرە ل سەر وی و وەزیر ڕەڤی چ نەمابوو دا شکەستنێ ئینیت، هندەک ژ دەیلەمان ئەو ڕاوەستاند و خوجهکر، بەرەڤ ئەبو ئەلعەباسیڤە چوون ئەوی و هەڤالێن وی شکەستن ئینا، وەزیری پاپورێن خۆ برن و گەلەک ژ هەڤالێن وی داخوازا هاریکاریێ ژێ کر[1]، ئەبو ئەلعەباس ب شکەستنڤە چوو ل گەل حسان کۆڕێ سمال ئەلخەفاجی ب ڕەڤین ڤە چوو کوفە، وەزیر چوو بەسرا داخواز ژ بهاء ئەلدەولەی کر دەربارەی ڤەکرنا وێ، پاشی ئەبو ئەلعباس ژ کوفە دا ڕێکێ، ژ دیجلە دەرباس بوو بەرەڤ بەدرێ کۆڕێ حەسنەوەیهی ڤە چوون، گەهشتنە خانەقینێ و جعفەرێ کۆڕێ

---

[1] ابن الأثير، الكامل، ج٨، ص ٤٠ و ٤١.

ئەلعەوامی ل وێرێ د خزمەتا بەدرێ کوڕێ حەسنەوەیهی دا بوو ،ب خێرهاتن لێ کر و ڕێز لێ گرت، ئاماژە دا وی د دەمێ خۆدا دەست ب چوونێ بکەن دەربارەی داخوازیێ هوشیاری دانە وی، زێدە وەستییا و داخوازا بهێنڤەدانێ کر و نڤست، دەنگوباسێن وی گەهشتنە ئەبو ئەلفەتاحی کوڕێ عەنازی ئەو یێ د خزمەت و گوهدارییا بهاء ئەلدەولەی دا یێ نێزیکی وان بوو بەرەڤ وان ڤە چوو ل خانەڤینێ، ئەو ل وێرێ بوو، ئەو دورپێچکر، دەست ب سەر ویدا گرت و ئەو برە بەغدا ل دەڤ عمید ئەلجیوش بەرەڤ بهاء ئەلدەولەی ب مەرەما فەرمانا کوشتنا وی هاتە کوشتن و سەرێ وی بۆ بهاء ئەلدەولەی هاتە برن و ل دۆر خۆزستان و فارسێ هاتە گێران ل ناڤەراستا هەیڤا دەهـ سفر [1].

دیارکرنا مەرەما بەدری بۆ ویلایەتا رافع بن مقن ل سالا (٣٩٧ك)

د ڤێ سالێدا ئەبو ئەلفەتح بن عناز بەرەڤ رافع بن محەمەد بن مقنیڤە چوو و ل دەمێ کو بەدر حەسنەوەیهی حلوان و قرمیسین ژ وی وەرگرتی بەدر ڤرێکرە رافعی، داکو باشی و ڤیانا بابێ وی و مافێ وی ل سەر وی دیار بکەت، گازندە ژ وی کرن کو دوژمنێ وی

[1] ابن الأثیر، الکامل، ج٨، ص٤١.

حەواندی، داخواز ژ وی کر لەشــکەرەکی ڤرێکەتە کارێن رافعی ل لایێ ڕۆژهەلاتی ژ دیجلەڤە ئەو شــەلانـد و چوونە مـالا وی ل ئەلمەتیرە، ئەو مالە دزی و شــەلاند، چوونە کوچک و قەلایا کو یا رافعی ب خۆ بوو ئەو ب کوتەکی ڤەکر و ئاگر بەردا تشــتێن بها د ناڤدا بیرا وێ ژی گرت، ئەبو ئەلفەتح بەرەڤ عمید ئەلجیوشیڤە چوو، ل بەغدا و ڕێز لێ گرت و سۆز دایێ کو سەربێخیت[1].

میر بەدری شارەزای و گرنگییەکا مەزن ب بابەتێ دارای ددا بۆچوونێن ڕاست و دروست ژێ دروست دبوون، ئارستە د جهێ خۆدا پێشــکێش دکر ،بۆ ئەگەرێ وێ چەندێ گەنجینەیا وی یا تژی بیت ژ پارەی و ســامانان و ئەگەر دەســت ب ســەر داگرتنا فخر ئەلمولکی نەبا وەکی بەری نوکە مە ئاماژە پێ دای ل سەر گەنجینەیا وی یا تژی ب پارەی ل سابورخواست دا گەنجینا وی ژ پارەی و ســامانان یا تژی بیت و نە دهاتنە هژمارتن، هەروەســا تشــتێ جهێ شانازیێ وی قۆرخکاری قەدەغەکر و نەهێلا بهێتە ئەنجامدان، ئەگەر ژ ئەگەرێ کارەساتێن ڕاستەقینە دهات تێکچووبان نە ژبەر ئەگەرێ کارمەندێن دەولەتێ وی ئەو کەســە قەرەبوو دکرن، ژ بەر هندێ چ کەســەکی دهاتێ خۆ پاش نە دئێخست و خۆ تەمبەل نەدکر، سـالانە

(1) ابن الأثیر، الکامل، ج٨، ص٤٠.

کوژمەکێ مەزن یێ پـارەی بۆ مەرەمێن خێرێ ل نـاڤ بـاژێڕیـدا پێشکێش دکرن، هەروەسا زەحمەت نە ددیت ل سەر ئاڤاکرنا کارگەهـ و ڕێکێن بازرگانی بۆ ڤەکرنێ، چەند پارە وی بۆ وەلاتی مەزاختبان گەشـەکرنەک ل سەر وەلاتی دکر و هەروەسا بازرگانییێ گەشـەکرنەک تێدا کر، ئەگەر ڤیابا ڕێکەکا گرنگ ڤەکەت وی هەمی پێدڤی بەرهەڤ دکرن و پاشـی وی بازاڕەکێ دەمکی ژی ڤەکر و هەمی کەلوپەل تێدا دهاتنە کرین و ڤروتن[1].

---

[1] زكي بك، التاريخ الدول، ج٢، ص٨٤.

پشكا شەشێ

هەڤركی و ململانێیا ناڤخۆیی یا بنەمالا حەسنەوەی هەروەسا ئەگەرێن ژناڤچوونا میرگەها حەسنەوەی و پەیوەندییێن وێ دگەل هندەک دەولەتان

هەڤڕكی و تێكچوونا پەیوەندییا میر بەدری دگەڵ كوڕێ وی هیلالی ل سالا(٤٠٠ كوچی)

(ناصرالدین بدر)هەتا سالا(٤٠٠ك)، بێ هەبوونا نەرازیبوونێ ما ل سەر دەستهەلاتێ و وەلات ب تەمام یێ سەربەخۆ بوو، پتربیا ڕۆژێن دەستهەلاتا وی وەلات ب تەمامی یا سەربەخۆ بوو، پتربیا ڕۆژێن دەستهەلاتا وی بێ شەڕ و كوشتنێ دەرباز بوو، وەلات تژی خێر و بێر كر ڕەوشا خەلكی بەرفرەه و خۆش بوو، ل سەر مال و سامانێن خوو د ئارام و پشتراست بوون[1]، د ئەڤێ سالێدا شەڕ د ناڤبەرا بەدرێ كوڕێ حەسنەوەیهی ئەلكوردی و د ناڤبەرا كوڕێ وی ئەبو هیلالی هاتبوو ڕویدان، ئەگەرێ تێكدانێ ئەو بوو كو دایكا هیلالی، خەلكا شازنجانەییە ل دەمێ ئەو ژ دایكبووی بابێ وی دایكا وی هێلا بوو، هیلال ل دویری وێ مەزن ببوو، پەیوەندییا وان یا نێزیک نەبوو، نیعمەتا بەدری بۆ كوڕێ وی یێ دی ئەبو عیسای بوو[2]، ئەڤە ژی وێ دگەهینیت د ناڤبەرا هەردوو هوزێن بەرزیكانی و شازنجانی پەیوەندییا هەڤژینیا سیاسی هەبوویە، بەڵی وەسا دیارە تورەبوونا هوزایەتی جارەكا دی دێ سەر هلدەت چونكی هوزا

---

[1] زكي بك، تاريخ الدول، ج٢، ص٧٨.
[2] ابن الأثير، الكامل، ج٨، ص٥٥.

شازنجانيان ڕول دێ هەبيت ل بەرانبەر ميرێ بەرزيكان ڕاوستيت و ڕۆژ بۆ ڕۆژێ هيلالێ كۆڕێ بەدرى دچوو ل بن كـاريگەرييـا شـازنجانيان و دياره هەبوونا چەند پرسيارەكا وە ل مير هيلالى كريه هەسـت ب ترسـا بابێ خۆ بكەت (1)، ل دەمێ هندەک جاران هيلال دگەل بابێ خۆ د چوو نێچيرێ و شـێرەک ديتبا بەدر دچوو ئەو شـێره ب دەسـتێن خۆ دكوشـت، جارەكێ هيلال بێ دەسـتويرييا بابێ خۆ بەرەڤ شـێريڤه چوو و وى شـێر كوشت، بابێ وى تورە بوو و گۆت: هەروەكى تو هزردكەى كو تە بـاژێرەک ڤەكرييه، مـا چ جوداهى هەييه د ناڤبەرا شـێرى و سـەيد وى ديت ژ بەر توندييا وى يا باشـتره دوير بكەت بەرەڤ ئەلسـمغانێ، ئەڤ چەنده بوو ئەگەر كو هيلال كارێ خۆ دويرى بابێ خۆ بكەت (2)، مير بەدرى ژ قەسـتا ئەڤ باژێره بۆ دياركر بۆ وێ چەندێ داكو كوڕێ خۆ ب تەمامى ژ خۆ دوير بكەت، چونكى سـەمغان دەڤەرەكا چياييه و دكەڤيته نێزيكى تەبرسـتان(3)، ئێكەم تشـتێ وى كرى ئەو بوو كو ڕەفتارا خۆ ل گەل ئەبو الماضـى خۆدانێ شـاهرەزورێ خراپكر يێ ڕازيبوو ژ بابێ خۆ

(1) محمد، مێرنشينه كوردييەكان، ص٧٩.

(2) ابن الأثير، الكامل، ج٨، ص٥٥.

(3) محمد، مێرنشيينه كوردييەكان، ص٨٠.

بەدری دووماهیک ب نەرازیبونا کۆڕێ خۆ هیلالی ئینا، ئەڤجا وی گوهدارییا ئاخڤتنا وی نەکر ڤرێکرە دەڤ ئبن ئەلماضی و گەف ل وی کرن، بەدری جارەکا دی نامە بۆ کۆڕێ خۆ ڤرێکر ئەگەر هات و چوو وی ڕێگری و دەست دڕێژی ل تشتەکێ وی کر، بەرسڤا ڕەتکرنا وی ئەو بوو کو وی لەشکەرەک یێ بەرهەڤ کری و شاهرەزور دورپێچکر و ئەو داگیرکر و ئبن ئەلماضی و خێزانا وی کوشتن و سامان و پارەیێن وان برن، ئەڤ چەندە گەهشتە میر بەدری و پێ تێکچوو، ئەو دلتەنگ کر و بۆ ئەگەر کو ژ هیلالی تووڕە ببیت، هیلالی دەست ب وێ چەندێ کر کو لەشکەرێ بابێ خۆ لاواز بکەت و وان سەردا ببەت و تشتێ وان دڤییا بدەتێ، دوست و هەڤالێن هیلالی زێدە بوون ژ بەر وێ چاکییا ل گەل وان دکەت و پێشکێشکرنا پارەیان بۆ وان و خەلکێ خۆ ژ بەدری دویر دکر، ژبەرکو یێ دەست گرتی بوو هەر ئێک ژ وان بەرەڤ دۆستێ خۆ چوو، ل بەر دەرگەهێ دینەوەرێ کەڤتنە بەرانبەری ئێک، ل دەمێ هەردوو لایەن پێکڤە کۆمبووین کوردان خۆ دا دگەل هیلالی، بەدر بۆ ئێخسیر، و لەشکەری ئەو هەلگرت و برە ل دەڤ هیلالی، وان ئاماژەی ب وێ چەندێ کر کو هیلال وی ب کوژیت و گۆت: نابیت تو وی بهێلیە ساخ، پشتی وێ نەخۆشییێ و دوژمناتییێ پاشی وی گۆت : ئەز

نەگەهشتیمە وی ڕادەی کو وی ب کۆژم، چوو دەڤ بابێ خو و گۆتێ :تۆ میری و ئەزم ڕێڤەبەرێ لەشکەرێ تە، بابێ وی ئەو سەردا بر و گۆتێ :بلا چ کەسەکی ئاگەهـ یان گوهـ ل ڤێ ئاخڤتنێ نەبیت ئەگەر دێ مە هەردوویان ژ ناڤبەن، ئەڤ کوچکە بۆ تەیە و نیشانا وێ یا هۆسایە و سامانێ وێ بپارێزە، تو میری مادەم خەلک وەسا هزر دکەن کو تو دێ مینی، من دڤێت تو بۆ من کوچکەکێ ڤالا بکەی کو ئەز پەرستنێ تێدا بکەم، وی ئەو چەندە کر و کۆمەکا پارەیان پێشکێشی وی کر، ل دەمێ بەدر ل کوچکێ خوجـهـ بووی و ئـاڤـاکر و دەوڕوبەرێن وی پاراستن، نامە بۆ ئەبو ئەلفەتاح کۆڕێ عەنازی و ئەبو عیسایێ کۆڕێ محمد – میرێ ئەسەد ئاباد ڤرێکر، وی گۆتە هەر ئێک ژ وان بەرەڤ کارێن هیلالی ڤە بچن و بژالە بکەن، ئەبو ئەلفەتاح کۆرێ عەنازی چوو قورمیسین دەست ب سەردا گرت، ئەبو عیسا چوو سابور خاست و مال و سـامانێ هیلالی شـەلاندن[1]. چوو نەهاوەند کو ئەبو بەکر کۆڕێ رافعی هیلال ل دویڤ وی ڕا چوو و شـیر ل دژی دیلمان بکارئینان(٤٠٠ك) کەس ژ وان کوشتن کو نوت ژ وان میر بوون، ئبن رافعی ئەبو عیسـا شـادی ڕادەسـتی هیلالی کر و ئەو ژی لێبۆری و

[1] أبن الأثير، الكامل، ج٨، ص٥٥و٥٦.

بەردا، خۆ ژ وی تورە نەکر[1]،عەلی بن ناصــر الکاتب ل ســەر داخوازا هیلالی بەیانامەییەکێ دنڤیسیت ب هۆیری ئەگەر و کریارێن هیلالی دیار دکەت ئێک ب ئێک خەلەتی و کارێن نەدروست یێن میر بەدری د هژمێریت، ئەڤ شەڕێ ناڤخۆیی هەتا سالا دویڤدا ب درێژی ڤەکێشــا و گەلەک زیانێن مالی و گیانی ڤێکەڤتن و ســەروەری و پاشەڕۆژا مالباتا حەسنەوەی ئێخستە د مەترسیێ دا، وی ئارمانجێن مێرنشینێ برین ئەبو عیسا شادی سەروک هوزێ گۆران و دیارترین هاریکار و نڤیســەر و نینەرێ میر بەدری بوو[2]، بەدری داخوازا هاریکاریێ ژ ژ شــاه بهاء ئەلدەولەی کر، فخر ئەلملک ئەبو غالب لەشــکەرەک بەرهەڤ کر و برە لایێ بەدری، چوو هەتا گەهشــتییە ســابوور خواســت، هیلالی گۆتە ئەبو عیســا شــادی لەشــکەرێ بهاء ئەلدەولەی هات و بۆچوونا تە چییە وی گۆت: بۆچوون ئەوە کو تۆ ژ چاڤپێکەفتنا وان ب ڕاوەستی و گوهدارییا بهاء ئەلدەولەی بکەی، وان ب پارەی و ســـامانی ڕازی بکەی، ئەگەر ڕازی نەبوون بۆ وان نەخۆش بکە، خۆ ژ دەستێن وان بهاڤێژە دەرێ ئەو نەشێن زێدەگاڤیان بکەن، هزر نەکە ئەڤ لەشکەرە وەکی وییە ئەوێ کەڤتییە بەر سینگێ

---

[1] ، أبن الأثير، الكامل ج٨، ص٥٦.

[2] تۆفیق، کورد و کوردستان، ل١٨٧و١٨٨.

تە ل دەرگەهێ نەهاوەندێ، ئەو لەشــکەرێ بابێ تە بۆ ماوێ چەندین ســالان ئەو ڕەزیل کربوون پاشــی گۆت: تە فێلەک کر، تە شـیرەت ل من نەکر، مەرەما تە ژ دەست درێژییێ ئەوە کو بابێ من بهێز بکەڤیت و ئەز لاواز بم و بهێم کوشتن، ئەو ل شـەڤێ چوو ل دەمێ گەهشـتینە وی، دەنگەک هات، فخر ئەلدەولەی لەشــکەر دا ڕێکێ، هندەک دانان بۆ مەرەما پاراستنا وان، بۆ مەرەما شەڕی بەرەڤ هیلالی ڤە چوو، ل دەمێ هیلالی زەحمەتییا بابەتی دیتی پەشـــیمان بوو، زانی کو ئەبو عیسـایێ کۆڕێ شـادی شیرەت ل وی کربوون، پەشیمان بوو ل سـەر کوشتنا وی، پاشـی نامەیەک بۆ فەخر مەلکی ڤرێکر و گۆتە وی (ئەز نە بۆ مەرەما شـەڕ و کوشـتنێ هاتیمە، بەلکو ئەز یێ هاتیم داکو ببمە کەســەکێ نێزیک بۆ دەسـتهەلاتا تە و لەشــکەرێ، خۆ پاشـڤە ببە ب ڕاســتی ئەز دێ ژ گوهداران بم بۆ تە)، ئەڤێ ئاخڤتنێ کارتێکرن ل فخر ئەلملک کر، پاشــی پەیام گەهینەر ڤرێکرە دەڤ بەدری داکو وی ئاگەهدار بکەت دەربارەی وی تشـــتی یێ کو پێ هاتی[1]، بەدری ئاخڤتنێن کرێت گۆتنە پەیام گەهینەری و دەرێخست، نامەیەک بۆ فخر ئەلمەلک ڤرێکر و گۆتێ : (ئەڤە فێلبازییەکە ژ دەڤ هیلالی، ل دەمێ دیتی یێ لاواز بووی یا باشــتر ئەوە تو بابەتی ل ســەر وی ســڤک

---

[1] ابن الأثير، الكامل، ج٨، ص٥٦و٥٧.

نەکەی)، ل دەمێ فخر ئەلمەلکی هاش ڤێ بەرسڤێ بووی ئەو ب هێز بوو ،گەڤ ل بەدری کرن کو ڤیان و مەیل بۆ کۆرێ خۆ هەیە، لەشکەرەک ڤرێکرە شەڕی و وان شەڕێ ئێکودوو کر، هەر زی هیلال کرە ئێخسیر و ماچی کرە ئەردی و داخواز ژ وی کر کو ڕادەستی بابێ وی نەکەت[1].

ئەڤجا وی ب ئاخڤتنا وی کر داخوازا نیشانەکا وی کر داکو کەلهێ ڕادەستێ وی بکەت، وی ژی نیشان و ڕێک بۆ گۆت، لێ دایکا وی بۆ ڕێگر کو ڕادەستی وی بکەن، داخوازا هاریکارییێ و پاراستنێ کر و فخر ئەلملک ل دویڤ داخوازییا وان هات، چوو د قەلایا سەرماج ڤە و پاشی هاتە خوارێ، ڕادەستی بەدری کر ئەو سامان و پارە خر بۆ خۆ برن، کۆوزێدە ب بها بوون، گۆت: چل هزار بەدرەییێت دەرهەمان ل وێرێ بوون و چوار سەد بەدرێن زێڕی، ژبلی گەوهەرێن گرانبها و جلوبەرگ و چەک و چەندین تشتێن دی.

فظنوك تعبأ بحمل العراق. كأن يروك حملت الجبالا

ولو لم تكن في العلو السماء. لما كان من غنمك هلالا

---

(1) أبن الأثير، الكامل ، ج٨، ص٥٧.

سريت إليه فكنت السرار. لەو لبدر أبيه كمالا[1].

دبێژیت:

هزردکەن ب هەلگرتنا بارێ عیراقێ ئەو د وەستیێت، ئەو هندێ بهێزە هەروەکی چیایەک یێ هەلگرتی، ئەگەر ئەو ل بلنداهیێن ئەسمانی با دا هەیڤ د کوشا وی دا بیت، یێ ئەو دیتی و چوویە دەف دزانیت کو ژ بابێ خۆ میر بەدرێ ناڤدار چێترە هتد.... ل دەمێ ناصر الديني پێگەهێ خۆ و وەڵاتێ خۆ ژ خرابیێن کوڕێ خۆ هیلالی زڤراندی ب هاریکاریا بهاء ئەلدەولە، وی دەستپێشخەری کر و وەلاتێن شاهرەزور پێشکێشی عمید ئەلجیوشی وەزیرێ بهاء ئەلدەولەی کر، هەر ل وی دەمی سەرکردەیێن وەلاتێ شاهرەزورێ ژ لایێ عمید ئەلجیوشیڤە بوون و و دەستهەلاتا بەرزیکانیان نەما و ژ دەستێ وان دەرکەڤت، لێ هیلال هاتە زیندانکرن ب درێژاهیا سەردەمێ بهاء ئەلدەولەی و سولتان ئەلدەولەی ل عێراقێ هەتا کو ژ نیشکەکێڤە تاهیرێ کوڕێ هیلالی ل مەیدانێ دیار بوو و شیا ل سالا (٤٠٤ کوچی) خۆ ژ دەستێ نوینەرێ عمید ئەلجیوشی ڕزگار بکەت[2]، میر بەدر ل سالا(٤٠١ک/١٠١٠ز) دەست ب تولڤەکرنێ

(1) ابن الأثير، الكامل، ج٨، ص٥٧.
(2) زكي بك، تاريخ الدول، ج٢، ص٨٢.

کرژ وان کەســان یێن ژ کو خیانەت ل گەل کربوو ب تایبەتی ئەوا کەســان یێن ژ هوزا بەرزیکانی کو دەســت هەبوو د کوشــتنا ئەبو عیسای و ئەگەر کەسەکێ گۆمان لێ کرییا دەستەسەردکر و دکوشت، ئەڤە ژبلی هندەک کەسا ژ هوزا گورانان[1].

هاتنا تاهیرێ کوڕێ هیلالێ کوڕێ میر بەدری بۆ سەر دەستهەلاتێ (٤٠٥-٤٠٦ك)

مە بەحســێ ڕەوشــا شــاهرەزورێ کر کو بەدرێ کوڕێ حەسنەوەیهی ڕادەستی عمید ئەلجیوش کر ل وێرێ جێگرێن خۆ دانا بوون[2].تـاهیر دگەل میر هیلالێ بـابێ خۆ بوو ل ڕۆژێن ململانێ دگەل میر بەدری خۆ ژ ترسێن میر بەدری ل دەڤەرا شـاهرەزور ڤەشارت بوو، د هەمان دەمدا میر هیلال ل بەغدا ژ لایێ بوەیهیانڤە ل زیندانێ بوو، تاهیری پێکولا وێ چەندێ دکر دەڤەرا شـاهرەزور و دەڤەرێن دی بێخیتە ل بن دەســتهەلاتا خۆ کو ل ڤان دەماندا ژ لایێ بوەیهیانڤە حوکمرانی دکر و شـیا چەند سـەرکەڤتنا ب دەسـت خۆڤە بینیت، ژمارەییا شـەڕکەرێن بوەیهی کوشــتن[3]، ل هەیڤا ڕەجەبێ ژ وان وەرگرت ل دەمێ وەزیری ئاگەهـ ل وێ چەندێ بووی نامەییەکا

---

(1) محمد، مێرنشیینە کوردییەکان، ل٨٤.

(2) إبن الأثير، الكامل، ج٨، ص٨١.

(3) محمد، مێرنشینە کوردییەکان، ل٨٦.

گازندە کرنێ بۆ وی ڤرێکر و گازندە ژ وی کرن و فەرمان ل وی کر کو ئێخسیر و دەستەسەرکریان ئازاد بکەت و وی ئەو چەندە کر و شاهرەزور هەر ما د دەستێ تاهیریدا [1]، میر تاهیر نەشیا سۆزا دوو هوزێن مەزن یێن دەڤەرێ بۆ خۆ ڕابکێشیت، کو پێکدهات ژ شازنجانیان و لورییان، پاشی ل سالا(٤٠٥ک/١٠١٥ز) شیا چەندین دەڤەرێن مێرنشینێ حوکمی لێ بکەت، هەروەسا شیا چەند دەڤەرەکێن ل بن ئەردێ بوەیهیان بێخیتە بن دەستێ خۆ، بەلێ توشی چەند شکەستنان بوو، هەتا ل شەڕەکیدا ژ لایێ بوەیهیانڤە دهێتە دەستەسەرکرن و د ئێخنە د زیندانێدا، نەبوونا هەڤسەنگیا هێزێ جودابوونا د ناڤبەرا بوەیهییان و حەسنەوەیهیان وەکر کو میر تاهیر شکەستنێ بینیت و بکەڤیتە دەستێ بوەیهیان ل سالا(٤٠٦ ک) میر تاهیر) دهێتە ئازاد کرن و سویند دخۆت ل بن فەرمان و پابەندیا شەمس دەولەیێ بوەیهی دەرنەکەڤیت و ب فەرمانا وی ڤەگەرییا ڤە ل سەر دەستهەلاتا خۆ ل دەڤەرێن دینەوەر و شاهرەزور[2]، ل دویڤدا چەند هوزەکا پشتەڤانیا خۆ بۆ دیارکر، هەر چەندە گرنگی د بوارێن کارگێری و سەربازیا وەلاتێ ویدا بەلێ توشی شەرێ عەنازییان بوو

---

[1] إبن الأثير، الكامل، ج٨، ص٨١.

[2] محمد، مێرنشینە کوردییەکان، ل٨٦.

و چەندین شەڕێن دژوار د ناڤبەرا واندا ڕویدان هەتا ل ئێک ژ شەڕان سەعەدێ کۆڕێ ئەبی شوکێ عەنازی برایێ میرێ عەنازی دکوژیت و ل پشتی ڤێ سەرکەڤتنێ دەستێ وی پتر بەرفرەهـ دبیت و ژ بۆ نەهێلانا ناکوکیێ هەڤژینیا سیاسی دگەل عەنازیان دروست دکەت ژبەرکو میر تاهیر خیشکا ئەبو شوکێ عەنازی دخوازیت[1].

کوشتنا بەدرێ کۆڕێ حەسنەوەهی ل سالا(٤٠٥کۆچی):

د ئەڤێ سالێدا بەدر کۆڕێ حەسنەوەیهی ئەمیر ئەلجەبەل کوشت، ئەگەرێ کوشتنێ ئەو بوو کو بەرەڤ حسێنێ کۆڕێ مەسعودی چوو داکو دەست ب سەر وەلاتێ وی بگریت ئەو هاتە دۆرپێچکرن[2]، میر بەدری ئەڤێ جارێ دڤیا تولا خۆ ژ وان کەسا ڤەکەت کو دلسۆز و لایەنگرێن هیلالی بوون، ب هێزەکا کوردێن گوران گەمارو یان حیصار ئێخستە سەر میر خۆشینێ کۆڕێ مەسعودی ل قەلایا کوسجەد ل کنارێ زێیێ سپیدرو، حیصار گەلەک ڤەکێشا وەرزێ زڤستانێ ب سەردا هات زەلامێن گوران وەستیان و سویند خوار کو بەدری بکوژن و گوهێ خۆ نەدا ئامۆژگاریێن ئێک ژ

---

[1] ابن الاثیر، الکامل، ج٨، ص٨٢ و٨٣.

[2] المصدر نفسە ،ج٨، ص٨٢.

فەرماندێن خۆ ب ناڤێ (دولەفێ کوڕێ ماله)[1]. هەڤالێن بەدری ژ هێرشا زڤستانێ ژ وی توڕەبوون، بڕیاردا وی بکوژن، هندەک ژ تایبەتمەندێن وی هاتن ئەو چەندە بۆ وی دا نیاسین و گۆت (ئەو چ صەنه هەتا وێ چەندێ بکەن) ئەو دویر ئێخستن، جارەکا دی هاته دەڤ وان و ل پشت خیڤەتێ گرت، ئەوێ من بۆ تە بەحسکری هێزەک یا ب دویڤه ئەو بۆ لایێ وی نەزڤڕی و دەرکەڤت و ل سەر گڕەکی ڕوینشته خوارێ، وان هێرشەک کر پاشی کۆمەک ڕابوون و ئەو کوشت دبێژنێ(ئەلجورقان) گوران سەربازگەها وی شەلاند ئەو هێلا [2]، هەتا شێست کەسان ب پلان ئەو کوشت، مێژوونڤیسەک دبێژیت کەس هندی گورانان نێزیکی بەدری نەبوون[3]. حسێن کۆڕێ مەسعودی هاته خوارێ دیت کو یێ ل ئەردی دڕێژکرییه فەرمان دەرکر کو وی ڕاکەن و بره مشهد، عەلی خودێ ژێ ڕازی بیت، داکو ل وێرێ بهێته ڤەشارتن و ئەو چەندە هاته کرن، یێ دادپەروەر بوو گەلەک خێر و چاکی دکرن یێ ب بها و هەیبەت و قەدر بوو، ل دەمێ کوشتی ئەلجۆرقان چوونه ل دەڤ شەمس ئەلدەولەی ئەبو

---

(1) تۆفیق، کورد و کوردستان، ل١٨٩.

(2) ابن الأثیر، الکامل، ج٨، ص٨٢.

(3) تۆفیق، کورد و کوردستان، ل١٩٠.

تاهیرێ کۆڕێ فخر ئەلدەولەی کۆرێ بوەیهی، وان گوهدارییا وی تاهیرێ کۆڕێ هیلالی کۆرێ بەدری ژ باپیرێ خۆ ڕەڤی قەستا دەوروبەرێن شەهرەزورێ کر، ل دەمێ زانی یێ هاتییە کوشتن وی دەست ب وێ چەندێ کر کو داخوازا سامانێ وی بکەت، شەڕ د ناڤبەرا وی و شەمس دەولەیدا چێبوو، تاهیر بۆ ئێخسیر و هاتە زیندانکرن و ئەو تشتێن وی هەین ژ وی هاتنە وەرگرتن پشتی کو بوویە جێگرێ بابێ خۆ هیلالی، وەکی مە دیارکری ل دەمێ بەدر هاتییە کوشتن، شەڕ کر و هەڤالێن هیلالی خۆ ڤەکێشا و ئەو کەڤتە د دەستێ واندا و هەروەسا هاتە کوشتن، ئەو لەشکەرێن دگەل وی ب خرابترین ڕەوشڤە زڤڕینە بەغدا، ژ وان کەسێن ل گەل وی ئێخسیر بووین ئەبو ئەلموزەفەر ئەنوشتکین ئەلئەعرەجی[1]، دەیلەمیان تۆلا کوشتییێن خۆ یێن شەڕێ نەهاوەند ڤەکر و هیلال کوشت، ئەڤە ژی ل ڕۆژا شەشێ (ذي الحجة، ٤٠٥ك) بوو[2].

کوشتنا تاهیرێ کۆڕێ هیلالێ کۆڕێ میر بەدری:

سالا (٤٠٦ك) شەمس ئەلدەولەی تاهیرێ کۆڕێ هیلالی ل زیندانێ ئازادکر و سوزا پێگرییبوونێ ژێ وەرگرت و شارەزوور بۆ

---

(1) ابن الاثير، الكامل، ج٨، ص٨٢ و٨٣.

(2) تۆفیق، کورد و کوردستان، ل١٩١.

ڤەگەراند، برینا د ناڤبەرا هەردوو بنەمالاندا حەسنەوی بەرزیکان و عەنازیی و شادنجان کونترول کر، لێ هات تاهیر و فارسێ کۆڕێ محەمەدێ شادنجانی بەربوونە گیانێ ئێکو دوو ل دوو لێکداناندا میرێ شادنجانا شکەست[1]، سعیدێ برایێ ئەبو شوکی کوشت و پاشی ئەبو شوک جارەکا دی ڕەڤی و بەرەڤ حلوانڤە چوو، ئەبو ئەلحەسەن کۆڕێ مزید ئەلئەسەدی هاریکارییا وی کر، تاهیر مال نهرەوان و پێکهاتن ل گەل ئەبو ئەلشوکی کر و هەڤژینی دگەل خیشکا وی پێکئینا، ل دەمێ تاهیر ژ وی پشت ڕاست بووی خۆ ل سەر وی دادا ئەبو الشوکی ئەو کوشت و تولا برایێ خۆ سعیدی ڤەکر، هەڤالێن وی ئەو برە مشهد باب ئەلتبین ڤەشارت[2]، و ئەبو شوکی شارەزور ژی دا برایێ خۆ (مهلهلی)، ب کوشتنا تاهیری دەستهەلاتا حەسنەوییان ب ئێکجاری ژناڤ چوو، ب تنێ قەلا بۆ وان ما و شارەزوور و چیا کەڤتنە دەستێ بوەیهیان و عەنازییان، بەرزیکان وەک هوز جهێ وێ بەرزە دبیت و ناڤ و دەنگوباسێن ژێدەراندا ناهێن بەلێ چەرخێ حەسنەوەیی هەتا سەدێن دووماهییێ هەر مابوون، قەلایا سەرماج هەتا سالا (٤٣٩ك/١٠٤٧ز) ملکێ بەدرێ کۆڕێ تاهیری بوو، و

---

[1] تۆفیق، کورد و کوردستان، ل ١٩١.

[2] ابن الأثير، الكامل، ج٨، ص٩١.

سـالا(٤٣٧ك/١٠٤٥ز)، ییراهرم ئینال زربرایێ تغرول بەگی حلوان ژی ئێخسـە ل سـەر، هروەسا بنەمال صـوفیان و سـهرەوەرد و شێخ عبدالقهارێ سـوهرەوەری (٦٣ك/١١٦٨ز) و شـێخ شـهاب ئەلدینی سـوهرەوەردی(٦٣٢ك/١٢٣٤ز) کو ل دویڤ دوو ژێدەران کو ئەو کوردی و نەڤیێن میر حەسـنەوییێ بەرزیکانن و زوربەیا جاران ئەو وان ڤەدگەرینن بۆ خەلیفە(ئەبو بەکر صدیق)ی بەلێ (ابن مشق) شێخ عبدالقاهر ب کورد دانایە و (القادسـی) دبێژیت عبدالقهار بەکر نینە ئانکو نەڤیێ بەکری نینە بەلکی نەڤیێ میر حەسنەویێ کوردە[1].

پەیوەندیا حەسنەوەهیان دگەل دەیلەمیان:

سـەهلانێ کۆڕێ مسـافری لەشـکەرەک بەرهەڤکر بۆ هێرشـکرنێ ل سـەر حەسـنەوەهی و نەهێلانا وی هەردوو لەشـکەر کەڤتنە ل بەرانبەری ئێکودوو و حەسنەوهی د ئەڤی شەڕیدا سەلماند کو خۆدان هزرەکا بلندە، شـارەزاییەکا لەشـکەری هەبوو، وی ل سـەربازگەها دیلەمە ئەو دوورپێچکر، وەکی دوورپێچکرنا بازنکی د دەستیدا، بێی گەهـانـدنـا خۆارنـێ، دار کۆمـکرن و ئـاگر بەردا دەوروبەرێن

---

[1] تۆفیق، کورد و کوردستان، ل١٩١و١٩٢.

سەربازگەهێ و ئاگرێ وێ دژوار کر ژبلی دەست داهێلانێ وان چ تشت ل بەرانبەری خۆ نەدیت، حەسنەوەیهی د ڤێ سەرکەڤتنێدا سەلماند کو شارەزاییەکا بلند د هۆنەرێ شەڕیدا هەیە، بۆ ڤێلبازیکرنێ ل بەرییا دەمێ خۆ دچوو، وەکی (صلاح الدين الايوبي) ئەوێ پشتی دوو چەرخان ل دویڤ وی هاتی و هەمان ڕێکا حەسنەوەیهی بکارئینای بۆ توندکرنا دورپێچکرنێ ل سەر دوژمنێ خۆ و ئاگر ل دەوروبەرێن سەربازگەها دوژمنی هەلکر داکو سەرکەڤتن یا ب ساناهی بیت ل سەر وان و صلاح الدينی ل دەڤەرا خۆ حتینێ ئەو چەندە کر ل سالا(٥٨٢ك/١١٨٧ز)، ل دەمێ ئاگر بەردابیە گژوگیاییێ ل دەوروبەرێن صلیبیان(خاچ هەلگران)، ئەڤجا گەرما دونیایێ و یا ئاگری و دویکێل و کوشتن کۆم بوو[1]، ب ئەڤێ سەرکەڤتنێ حەسنەوەیهی سنۆرێن خۆ ل گەل دەیلەمییان ئارام کر، بهێز کەڤت و ل سەر دەمێ بەدرێ کوڕێ حەسنەوەیهی لەشکەرەک ل سالا(٣٨٨ك/٩٨٨ز) ڤرێکرە ڕۆژئاڤایێ ئەربیلێ گەلەک قەلا و دەڤەرێن دەیلەمان ژ وان وەرگرتن، بۆ ئەگەرێ تێکچوون و تووڕەبوونا وان، ژ لایەکێ هەبوونا هێزێن کوردێن حەسنەوەییان و ڕەگەز پەرستییا وان ژ لایێ دیڤە، پەیوەندییا دەیلەمان و دەولەتا

(1) سالم، مرجونة، تاريخ الأكراد، ص٢٥٩.

حەسنەوییان بەرەڤ لایەکێ نویڤە چوو، ئەو ژی ل دەمێ پەیوەندی د ناڤبەرا هەردوو لایەناندا باش بووی و پشتی سالا (٣٨٨ك /٩٨٨ز)، چ هێرش د ناڤبەرا حەسنەوەی و دەیلەمان نەهاتنە ڕویدان، هەردوو لایەن ب ئاشتیانە ل گەل ئێکدوو ژیان ڕەوش ب ئەڤی ڕەنگی ما هەتا دووماهیک هاتنا دەولەتا حەسنەوەی یا کوردی ل سالا (٤٠٥ك/١٠١٥ز) ب کوشتنا تاهرێ کوڕێ هیلالی کۆڕێ بەدری[1].

پەیوەندیا حەسنەوەیان دگەل حەمدانیان:

دەولەتا حەسنەوەی سەرهەلدا و حەلەب کرە پایتەختێ خۆ ل سەر حسێبا جیرانا خۆ سامانێ خۆ بەرفرەه دکر و دەستهەلات ل سەر میسلێ دکر، ل تەنشت حەلەبێڤە و دەستهەلاداریا وان (٢٩٣-٣٩٤ك/٩٠٥-١٠٠٤ز) بەردەوام بوو، ل دەمێ دەولەتا حەسنەوەی ب دەستێ حوسێنێ بەرزیکانێ کورد هاتیە دامەزراندن، پەیوەندییا د ناڤبەرا دەولەتا حەسنەوەی و دەولەتا حەمدانی یا بهێز وموکم بوو، ئەڤە ژی ڤەدگریت بۆ ئەوێ چەندێ کو حوسێنێ کورد بتنێ ئەوی دەمی دەستپێکر ئەڤ پەیوەندیە پاراست بۆ بەرفرەهکرنا ملک و مالێ خۆ ل جەرگێ دینەوەرێ و هەمەدان و نەهاوەند و ئەلسەمغان و جەرگێ ئازاربێجانێ پێکولا بەرفرەهکرنێ نەدا، ل سەر حسێبا ملک و مالێ حەمدانیان ل موسل و حەلەب حسێن کوردی کو ب شارەزایێ سیاسی

---

[1] سالم، مرجونة، تاريخ الأكراد، ص٢٥٩.

و مەردینیا خۆ ناڤ و دەنگیا خۆ دەرێخست بوو[1]. پەیوەندیا دەولەتا حەسنەوەی و دگەل حەمدانیان ل سەردەمێ حەسنەوەیهی کۆڕێ حسێن الکوردی هاتە د ناڤ سەردەمەکێ نویدا ل دەمێ معز ئەلدەولە بوەیهی (٣٣٤-٣٥٦ك/٩٤٥-٩٦٧ز)، تەماعی ل مال و ملکێ حەسنەوەیهی هەبوو لەشکەرەک ژ بەنو تغلب حەمدانی کومکر ژ بۆ شەڕکرنێ دگەل حەسنەوەی و ئەڤ شەڕە ب دووماهیک هات، بەشداریا حەمدانیان دگەل بوەیهیان ل بەرانبەر حەسنەوەیان بۆ ئەگەرێ هندێ ئالوزی پەیدا ببن[2]. پشتی مرنا حەسنەوەی بەدرێ کۆڕێ وی ل سالا(٣٦٩ك/٩٧٩ز) دهێت ب سیاسەتا خۆ یا ب ناڤودەنگی دەرێخست، حەمدانی ب باشی مان هەتا دەولەتا حەمدانی ژ بەر چەند هێرشێن بیزانتی ل سالا(٣٩٤ك/١٠٠٤ز) تێکچوو و پاشی ل شامێ فاتمییان ئەو کونترول کرن ئەڤە ژی دووماهیک پەیوەندیا د ناڤبەرا بەدر بن حەسنەوەی ئەلکوردی و دەولەتا حەمدانی یا شکەستی بوو[3].

کەڤتنا مێرنشینا حەسنەوەیهی:

ژ ئەنجامێ ململانێیا ناڤخۆیی د ناڤ بنەمالا بەرزیکانی لاوازی کەڤتە د ناڤ مێرنشینا حەسنەوەی و هەر ئێکی ژ وێ بنەمالێ پێکول دکرن کو دەستێ خۆ بەرفرەه بکەت، هەر چەندە زیرەکی و

---

[1] سالم، مرجونة، تاريخ الأكراد ، ص٢٦٠و٢٦١.
[2] المرجع نفسه، ص٢٦١.
[3] سالم، مرجونة، تاريخ الأكراد ، ص٢٦٢.

تێگەهشتنا میر بەدری گەلەک بەحس ژێ دهاتە کرن کو هەتا چەندین جارا شیایە ململانێ د ناڤ بنەمالا بوەیهیان چارەسەر بکەت، بەلێ ل دووماهیا سەردەمی نەشیا ململانێیا ناڤخۆ یا مێرنشینا خۆ چارەسەر بکەت، بەلکی نەشیا چارەکێ ببەتێ، تنێ نەشیا هیلالێ کۆڕێ خۆ ڕازی بکەت و چەندین شەڕ ژی د ناڤبەرا واندا دروست دبن(1).

ئەگەرێن ژ ناڤچوونا میرگەهێن کوردی:

ئێک ژ فاکتەرێن سەرەکیێن ژ ناڤبرنا مێرنشینان بریتییە ژ شەڕ و ململانێیا ناڤخۆیی د مێژوویا کورداندا، گەلەک دهێتە دیتن شەڕ د دونیایا دەستهەلاتا کوردیدا بوویە تایبەتمەندیەک ژ تایبەتمەندیێن کومەلایەتی(2)، هەروەسا یا پڕە ژ خۆ خۆریێ و خۆ کوژیێ، هەروەکی (العمري) دیار دکەت و دبێژیت (کورد مللەتەکێ مەزن ناهێنە هژمارتن ژ بەر هندێ ئاگرێ دووبەرەکیێ و خەیال یا د ناڤبەرا واندا ژ بەر هندێ هەر ڕابوونەک هەبیت، دووبەرەکی تێدا دهێتە دیتن) (3)، ل ڕاستیدا مێژوو ڤێ ئاخڤتنێ بۆ مە ڕوهن دکەت ل بهارا

---

(1) محمد، مێرنشیینە کوردییەکان، ل١٠٣.

(2) کامەران عەزیز عەبدوڵڵا، هوکارەکانی سەرهەڵدان و ڕووخانی میرنشینە کوردییەکان لە سەردەمی عەبباسیدا، چاپخانا حاجی هاشم، (هەولێر : ٢٠١٢)، ل١١١.

(3) هەمان لێڤەگەر، ل١١١.

پتر یا ڤان مێرنشـینان ب هندێ دهێنه ب ناڤکرن کو شــەڕێ ناڤخۆیی بوویه هێمایێ هەلوەشاندنا ئاڤاهیێ لەشێ مێرنشینێ[1].

---

(1) ،عبدوڵلا، هوکارەکان، ل١١١.

ئەنجام

ئەڤ میرگەهە هاتە دامەزراندن ژبەر ئەگەرێ لاوازبوونا دەستهەلاتا دەولەتا عەباسی بو ئەگەرێ ڤەژاندنا دەستهەلاتا خۆمالی یا کوردی ژبەرکو شیانا هندێ نەبوو تەمامیا دەڤەران ب رێڤە ببەت ژبەر هندێ چەندین میرگەهێن کوردی سەرهەلدان سەرکردێن سیاسی یێن کورد شیان ب رەنگەکێ کاریگەرتر بهێنە پێش و ڕۆلێ خو بگێرن مفا ژ ڤێ ڤالاتیا سیاسی وەرگرن، ئێک ژ وان میرگەهان ژی میرگەها حەسنەوەیهی ئێکە ژوان میرگەهێن دڤی دەمێ گرنگ دا سەرهەلدای.

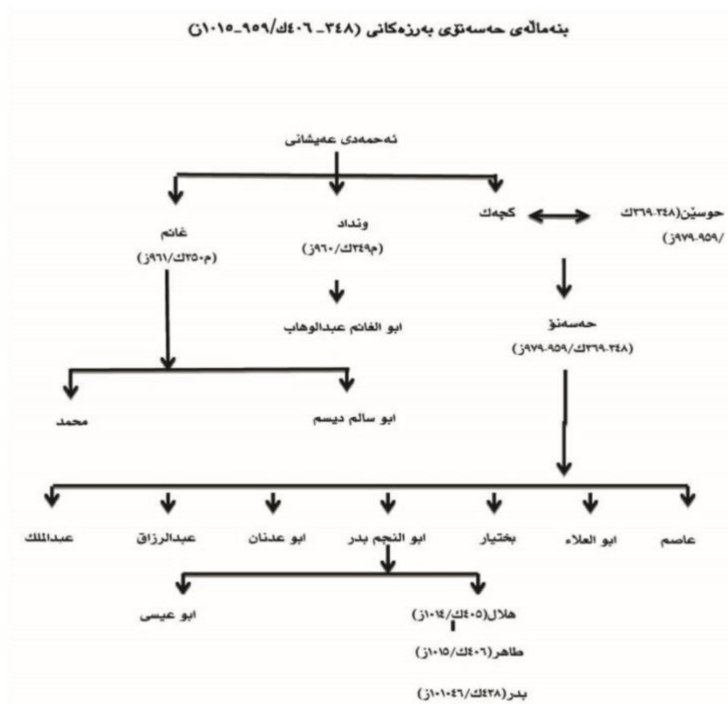
هوزان رولەکێ سەرەکی هەبوویە دشێین بێژین دەرهاڤێژا جڤاکێ کوردی یێ وی دەمی بوو دڤێ میرگەهێ دا ، چونکی کومەلگەها کوردی کومەلگەهەکا هوزایەتی بوویە ژبەر هندێ ئەڤان هوزێن کورد رولەکێ مەزن و بەرچاڤ هەبوو د دامەزراندنا ڤێ میرگەهێ دا.

مێرنشینێن کوردی ل سەردەمێ دەستهەلاداریا بوەیهیان ئێک ل دویڤ ئێک هاتنە دامەزراندن ژبەر کو بوەیهی هێزەکا دەرەکی بوون و دەست ب سەر مەرکەزیەتا خیلافەتێ دا گرت بوو و ژلایێ رێباز و ئاینی ڤە لسەر مەزهەبێ شیعەگەریێ بوون ل دژی خەلیفان بوون.

میرگەها حەسنەوەیهی دا هەبوو، لێ ب مخابنیڤە دێ بینین کو میرگەها حەسنەوەیهی ژی ل دوماهیا خۆ بارا خۆ ژ شەرێن ناڤخویی و ئاژاوێ وەرگرت کو د ئەنجام دا ئەو بەرەڤ فراک ژناڤچونێ بری هەروەسا هەڤرکی دناڤبەرا میر بەدری و برایێن وی و هەروەسا هەڤرکیا میر بەدری و کورێ وی هیلالی و نەڤیێ وی تاهری ژبەر ڤێ چەندێ میرگەها حەسنەوەیهی ژناڤ دچیت ، ئەڤ هەڤرکیە بو ئەگەر کو ڤێ میرگەهێ ژناڤ ببەت ژبەرکو ئەڤ میرگەهە میرگەهەکا ئێکگرتی نەبوو.

پاشكۆ

پاشكويێ ژماره(١)

پاشکۆیێ ژمارە (٢)

ليستا ژێدەران

ابن الأثير : عز الدين أبو الحسن علي بن أبي الكرم محمد الجزري (ت ٦٣٠ هـ / ١٢٣٣م)

١- الكامل في التاريخ، تحقيق: الدكتور محمد يوســـف الدقاق، دار الكتب لعلمية، ط١، (بيروت:١٩٨٧).

٢- الكامل في التاريخ، تحقيق: الدكتور عمر عبدالسلام تدمري، دار الكتب العربي، (بيروت : ٢٠١٢).

٣- ابن الجوزي: جمال الدين أبو الفرج عبد الرحمن بن علي (ت ٥٩٧هـ / ١٢٠٠م)

المنتظم في تاريخ الملوك والأمم، دار صادر، ط١، (بيروت : ١٣٥٨ه).

٤- ابن خلكان أبو العباس شـــمس الدين أحمد بن محمد بن ابراهيم بن أبي بكر (ت ٦٨١هـ/١٢٨٢م).

وفيات الأعيان وأنباء أبناء الزمان، تحقيق: د. إحسان عباس، دارصادر، (بيروت:١٩٧٨).

٥- الروذراوري: أبو شجاع محمد بن الحسين بن عبدالله (ت ٤٨٨هـ / ١٠٩٥م).

ذيل تجارب الأمم،دارالكيتب العلمية، ط١،(بيروت:٢٠٠٣)

٦- الذهبي : شمس الدين أبي عبدالله محمد بن أحمد بن عثمان(٧٤٨ه/١٣٤٧ز).

سير اعلام النبلاء، تحقيق: حسان عبد المنان، بيت الأفكار الدولية، (بيروت : ٢٠٠٤).

٧- المسعودى : أبو الحسين علي بن الحسين بن علي (٣٤٦ه/٩٥٧ز)

مروج الذهب ومعادن الجوهر ، المكتبة العصرية، ط١،(بيروت : ٢٠٠٥) .

٨- مسكوية: ابو علي احمد بن محمد بن يعقوب (ت ٤٢١هـ / ١٠٣٠م)

تجارب الأمم، تحقيق: سيد كسروي حسين، دار الكيتب العلمية، ط١، (بيروت:٢٠٠٣).

٩- ياقوت الحموي: شهاب الدين أبي عبد الله ياقوت بن عبد الله الرومي(ت ٦٢٦هـ /١٢٢٩م).

معجم البلدان، دارصادر، (بيروت : د/ت).

١٠- أبى فرج الاصفهانى

الأغاني، ط١،دارالكتب المصرية، (القاهرة : ١٩٣٨ز)

١١- الصابي: أبي الحسين هلال بن المحسن بن إبراهيم المتوفى سنة ٤٤٨ هـ

هيلال الصابئ، تاريخ الصابي، دارالكتب العلمية، (بيروت : د/ت).

لێڤەگەڕێن عەرەبی:

١٢- الشيخ حسين علي سرور العاملي

زيد بن علي إمام زيدية اليمن، دار إحياء التراث العربي، ط١، (بيروت : ٢٠١٦)

١٣- ابراهيم محمد على مرجونة، سحر السيد عبدالعزيزسالم تاريخ الكراد دراسة تاريخية حضارية في ظل الخلافة العباسية، مؤسسة شباب الجاميعة، (د/م : ٢٠١٠).

١٤- ارشاك بولاديان

الاكراد في حقبة الخلافة العباسية في القرنين10-11، ترجمة: الدكتور السكندركشيشيان، دار الفارابي،ط١،(بيروت : ٢٠٠٩).

١٥- حسين منيمنة

تاريخ الدولة البويهية السياسي والاقتصادي والاجتماعي والثقافي، الدار الجامعية، (د/م : ١٩٨٧).

١٦- دائرة المعارف الإسلامية، المترجمة: احمد الشنتناوي وأخرون، (بيروت: ١٩٣٣)

١٧- صالح سليمان الوشمي

أبو مسلم الخراساني صاحب الدعوة العباسية، (بريدة: ١٤٠٠هـ).

١٨- فرست مرعى اسماعيل

الأمارات الكوردية في العصر العباسي الثاني ٣٥٠-٥١١هـ/٩٦٠- ١١١٧م،دار سپرێز الطباعة والنشر،ط١،(أربيل : ٢٠٠٥).

١٩- د. كرفان ئامێدى

الكرد في كتابات المؤرخ ابن الاثيرالجزري، ط١، مطبعة حجي هاشم، (أربيل: ٢٠٠٦)، ل٢٣٩.

٢٠- قادر محمد حسن

الامارات الكوردية في العهد البويهي دراسة في علاقاتها السياسية و الاقتصادية (٣٣٤-٤٤٧هـ / ٩٤٥- ١٠٥٥ز)، ط١، (أربيل – ٢٠١١).

٢١- للسهمي

تاريخ الجرجان، ط٤، (بيروت : ١٩٨٧).

٢٢- محمد امين زكي بك

تاريخ الدول الامارت الكوردية العهد الإسلامي، ترجمة: محمد علي عوني، (مصر : ١٩٤٥).

٢٣- محمد سهيل طقوش

تاريخ الدولة العباسية، دارالنفائس، ط٧،(بيروت: ٢٠٠٩)، ص١٩١-١٩٢.

٢٤- محمد جمال الدين سرور
تاريخ الحضاراة الإسلامية في شرق، دار الفكر العربي، (القاهرة : د/ت) .

لێڤەگەرێن کورد

٢٥- د.ئاکو بورهان محمد

مێرنشینە کوردییەکانی سەردەمی عەباس، ط٢، (چوارچرا:٢٠٢٢).

٢٦- بۆتان توفیق مەغدید

ململانێی ساسانی و بێزانتی و کاریگەرییەکانی لەسەر کوردستانی کۆن لە نێوان ساڵانی٥٩٠-٦٣٠ زاینیدا ، وەرگێران :نەبەزرۆستەم، چاپخانەی دانیشفەر، (هەولێر : ٢٠٢٤)

٢٧- د.زرار صدیق توفیق

کورد و کوردستان لە ڕۆژگاری خیلافەی ئیسلامی(١٦-٦٥٦ک/٦٣٧-١٢٥٨ز)،(تاران: ٢٠٢٠).

٢٨- شرف خان البدليسي

شەرەفنامە فی تاريخ الدول والإمارات الكوردية، ترجمه: محمد علي عوني، تحقيق: يحيى الخشاب، دارالزمان،ط١، ط٢، (دیمشق:١٩٥٨-٢٠٠٦).

٢٩- کامەران عەزیز عەبدوڵلا

هوکارەکانی سەرهەڵدان و ڕووخانی میرنشینە کوردییەکان لە سەردەمی عەبباسیدا، چاپخانا حاجی هاشم، (هەولێر : ٢٠١٢).

٣٠- مەهدی عوسمان حسێن هەروتی

ڕۆڵی سەربازی کورد لە دەوڵەت و مێرنشینە ناکوردیەکان لە سەردەمی عەباسیدا، (دهوک: ٢٠٠٨)، ص ص ٥٨-٥٩.

٣١- هەمزە کاکە یاسین
حلوان لە سەردەمی خەلافەتی عەباسی تاڕووخانی مێرنشینی عەننازی، (هەولێر : ٢٠١٣)، ص٩٤.

٣٢- محمد جەميل ڕۆژ بەيانى

مێژووى حەسنەوەيهى و عەييارى، دەزگەى ڕەوشەنبيرى بلاوكردنەوەى كوردى، (د/م : د/ت).

گوڤار و روژنامه

٣٣- د.حسێن ثامين

الدولة السامانية، مجلة المورخ العربي، عدد(١٥)، (بغداد : ١٩٨٠).

نامێن ماستەرێ و دكتورايێ

٣٤- شڤان ظاهر عبدالله الإقطاع في كوردستان، أطروحة دكتورا غير منشوره، كليه الاداب، جامعه دهوك،(دهوك : ٢٠١٢).

٣٥- محمد سعيد صلاح عثامنة

الحركة العلمية في عصر الدولة الغزنوية، ريسالة ماجيسترغيرمنشوره، كلية الأدب، جامعة اليرموك، (الأردن : ٢٠٠٦).

ناڤەروک

”میرنشینا حەسنەوەیهی ژ دیارترین میرنشینێن کوردی بێن سەردەمێ خیلافەتا عەباسیە کو ل دەڤەرێن ڕۆژهەلاتێ کوردستانێ سەرهەلدایە کو ل وی دەمی دگۆتێ (ڕۆژئاڤایێ هەرێما چیایان)، ئەڤێ میرنشینێ ژ لایێ سیاسی و شارستانی ڕولێ خۆ هەبوو، جهێ ئەڤێ میرنشینێ هەروەکی سەرجەم میرنشینێن دی بێن کوردی سنورێ وان یێ جێگیر نەبوو، بەلکو سنورێن وان هەمی دەما هەلکێشان و داکێشان پێڤە دیاردبوو، بەلێ ب گشتی ل دەڤەرێن ڕۆژهەلاتێ کوردستانێ حوکمرانی ل باژێرێ هەمەدان و دینەوەر و شارەزوور و سابور خواست و بروجەرد و نەهاوەند و ئەسەد ئاباد ل گەل بەشەکێ هەرێما خوزستانێ (ئەحواز) کریە.“

